

[b|Kilpailuvirasto \> Metsäliitto osuuskunta (jäljempänä myös Metsäliitto) ja Stora Enso Oyj (jäljempänä myös Stora Enso)]
[b|- Kilpailuviraston esitys metsäyhtiöiden kilpailunrajoituslain vastaista menettelyä koskevassa asiassa]
[b|- ostokartelli]
[b|- seuraamusmaksu]

Dnro 407/06/KR
Antopäivä 3.12.2009

KILPAILUVIRASTON ESITYS

Vaatimukset

Kilpailuvirasto on vaatinut, että markkinaoikeus määrää Metsäliitto osuuskunnalle 21.000.000 euron ja Stora Enso Oyj:lle 30.000.000 euron suuruisen seuraamusmaksun (kilpailunrikkomismaksu). Kilpailuvirasto on lisäksi vaatinut, että markkinaoikeus velvoittaa Metsäliitto osuuskunnan ja Stora Enso Oyj:n yhteisvastuullisesti korvaamaan Kilpailuviraston oikeudenkäyntikulut 73.409,70 eurolla korkolain 4 §:n mukaisine viivästyskorkoineen.

Perusteet

Kielletty kartellitoiminta ja rikkomisen luonne

Pääperusteet

Metsäliitto ja Stora Enso ovat osallistuneet kilpailunrajoituslain 6 §:ssä (480/1992) ja Euroopan yhteisön perustamissopimuksen 81 artiklassa kiellettyyn valtakunnalliseen hintayhteistyöhön ja kiellettyyn tietojenvaihtoon 1.1.1997-huhtikuu 2004. Yritykset ovat muun muassa sopineet yhteisistä alennustavoitteista ja tavoitehinnoista sekä enimmäishintatasosta. Yritykset ovat vaihtaneet yhtiökohtaisia kustannustietoja sekä tietoja maksetuista raakapuuhinnoista ja markkinaolosuhteista. Yritysten menettely täyttää vakavana pidettävän kilpailunrajoituksen tunnusmerkit. Tällainen vakavana pidettävä kilpailunrajoitus on lähtökohtaisesti aina vahingollista ja siten kiellettyä.

Kuvattu kilpailunrajoitus on jo sinällään vakava rikkomus. Lisäksi huomioon on otettava se, että rikkomukseen osallistuneet yritykset ovat toimineet valtakunnallisesti. Mukana kartellissa ovat olleet kaikki keskeiset Suomessa raakapuun hankintamarkkinoilla toimivat yritykset. Yhtiöiden toiminta on ollut pitkäaikaista ja laajaa, ja yhtiöt ovat jo aikaisemmin 1990-luvulla rikkoneet kilpailunrajoituslain 6 §:n (480/1992) säännöksiä ja Euroopan yhteisön komissiolle antamastaan sitoumuksesta huolimatta jatkaneet kiellettyä menettelyä hintaodotusneuvotteluissa.

Tiivistelmä tapahtumista

UPM:n metsäpäällikkö PT ja Stora Enson metsäpäällikkö VP ovat hintaodotusneuvottelujen aikana ja jo ennen neuvottelujen alkua vuosina 1997 ja 1998 kertoneet toisilleen, miten aikovat neuvotteluissa edetä, miten neuvottelut ovat sujuneet, mitä aikovat tarjota tai mitä ovat tarjonneet metsänomistajien neuvottelukunnalle ja miten edetään, jos yhteistä näkemystä metsänomistajien neuvottelukunnan kanssa ei synny. PT on pitänyt Metsäliiton varatoimitusjohtajan HL:n ajan tasalla neuvottelujen sujumisesta. PT on ollut myös ajoittain yhteydessä Metsäliiton toimitusjohtajaan AO:n neuvottelujen edistymisestä. Metsäliitto ei ole osallistunut hintaodotusneuvotteluihin muiden metsäteollisuusyritysten tavoin. HL ja AO Metsäliitosta ovat informoineet PT:ä metsänomistajien mielipiteistä ja aikeista. UPM:n ja Stora Enson metsäpäälliköt ovat pyrkineet varmistamaan, että hintaodotusneuvottelujen perustana on sama informaatio markkinatilanteesta, etteivät yritykset esitä neuvotteluissa ristikkäisiä tietoja.

Metsäpäälliköt tapasivat useissa eri yhteyksissä, joissa keskusteltiin neuvotteluista metsänomistajien kanssa. Tapaamisten lisäksi UPM:n metsäpäällikkö PT on melkein päivittäin ollut puhelinyhteydessä Stora Enson VP:n ja Metsäliiton HL:n kanssa ja keskustellut hintaneuvotteluista. Muutaman kerran UPM:n toimitusjohtaja JN ja Stora Enson toimitusjohtaja JH ovat keskustelleet yhdessä metsäpäällikköiden kanssa neuvottelutilanteesta.

Hintaodotusneuvottelujen lisäksi PT, VP ja HL ovat keskustelleet raakapuun hinnoittelusta ja hintakehityksestä. Metsäpäälliköt ovat tarkastelleet Metsäteollisuus ry:n tekemiä tilastoja ostetuista määristä ja hinnoista Metsäteollisuus ry:n kokousten yhteydessä. Metsäpäälliköt ovat kertoneet yrityskohtaisia tietoja ostoista tai näyttäneet yrityskohtaisia tilastoja hinnoista sekä tarkastelleet sitä, kuka on maksanut muita korkeampia hintoja tai millä alueella hinnat ovat nousseet. Hintakeskusteluja on käyty myös puhelimitse tapaamisten lisäksi. Metsäpäälliköt ovat sopineet siitä, ettei mitään erityislisiä makseta, jotta tehtaan porttihinnat antavat oikean käsityksen hintatasosta. Metsäpäälliköt ovat huomautelleet toistensa aluejohtajien hintakäyttäytymisestä. Tällainen yhteydenotto on johtanut usein siihen, että metsäpäällikkö on ottanut yhteyttä aluejohtajaan, jonka käyttäytymisestä on valitettu, ja metsäpäällikkö on moittinut aluejohtajaa vääränlaisesta hintakäyttäytymisestä. Metsäpäälliköt keskustelivat myös ensiharvennuksen hinnoittelusta ja siitä, miten ratkaistaisiin ensiharvennuksen hinnoitteluun liittyviä ongelmia. Keskustelujen tarkoituksena oli pyrkiä raakapuun hintojen hallintaan ja estää hintojen nousu ja saada raakapuun hinta alenemaan. Keskusteluja ja tapaamisia on ollut PT:n, VP:n ja HL:n välillä aina siihen saakka kunnes PT irtisanoutui 28.9.1998.

PT:n toimiessa metsäpäällikkönä hän neuvotteli puunvaihtosopimuksista joko Metsäliiton tai Stora Enson edustajien kanssa. Vuonna 1997 PT ja VP ovat keskustelleet tässä yhteydessä myös hinnan hallitsemisesta ja hakkeen hinnoittelusta. Metsäpäälliköt HV (UPM), VP (Stora Enso), HL (Metsäliitto) ja MM (Metsäliitto) ovat keskustelleet lisäksi toistuvasti puumarkkinatilanteesta, vertailleet yhtiöiden eri metsäkeskusalueilla maksamia raakapuun hintoja puulajikohtaisesti sekä sopineet yhtiöiden tulevista hinnoittelutavoitteista ja hinnoittelupyrkimyksistä. Tällaisten hintahallintakeskustelujen tarkoituksena on HV:n mukaan ollut "hintahäiriöiden" poistaminen ja poikkeavaan hinnoitteluun vaikuttaminen.

Korkeampia hintoja maksaneen yhtiön metsäpääallikköä kehoitettiin puuttumaan tilanteeseen, jolloin korkeampia hintoja maksaneen yhtiön metsäpääallikkö tavanomaisesti ilmoitti selvittävänsä asian ja tarvittaessa korjaavansa tilanteen. Hintahallintakeskustelut eivät rajoittuneet ainoastaan siihen, että metsäpääalliköt kiinnittivät toistensa huomiota poikkeavaan hinnoitteluun ja lupasivat puuttua havaitsemiinsa poikkeamiin, sillä tapaamisissa on HV:n mukaan sovittu ajoittain myös yhteisistä hinnanalennustavoitteista. Metsäpääalliköt ovat keskustelujen tuloksena voineet todeta yhteisenä tavoitteenaan olevan esimerkiksi alentaa tietyn puutavaralajin hintaa viidellä markalla. Lisäksi metsäpääalliköt ovat ajoittain keskustelujensa tuloksena sopineet yhteisistä puutavaralajikohtaisista tavoite- tai enimmäishinnoista tai hyväksyttävistä enimmäistasoista.

Useimmiten kolmenkeskiset tapaamiset ajoittuivat Metsäteollisuus ry:n metsä- ja luontojohtokunnan kokousten yhteyteen. Näissä tapaamisissa metsäpääalliköt käyttivät hintahallintakeskustelujensa apuna Metsäteollisuus ry:n laatimia hintatilastoja. Keskustelut eivät kuitenkaan rajoittuneet pelkästään metsä- ja luontojohtokunnan kokouksien yhteyteen, vaan metsäpääalliköt keskustelivat myös muiden tapaamisten tai johtokuntakokousten yhteydessä. Lisäksi yhtiöiden metsäpääalliköt ovat keskustelleet hintahallinnasta kahdenkeskisesti puhelimitse. Puhelinkeskustelujen lisäksi metsäpääalliköt ovat myös satunnaisesti tiedottaneet toisilleen yhtiöidensä tulevista hinnoittelusuunnitelmista kolmenkeskisten tapaamisten loputtua.

Metsäpääalliköt ovat jatkaneet kolmenkeskisiä hintahallintakeskustelujaan noin vuoden 2001 loppuun tai 2002 alkuun asti. Metsäpääalliköt keskustelivat yhteisistä tavoitehintatasoista 2000-luvun alkuun asti, mutta tämän jälkeen viime vaiheessa keskusteluissa kiinnitettiin huomiota lähinnä edellisellä viikolla maksettujen hintojen eroihin eikä enää aiempaan tapaan pyritty löytämään yhteistä enimmäishintatasoa. 1990-luvun puolivälissä tapaamisia järjestettiin useammin, mutta kolmenkeskiset tapaamiset harvenivat jossain määrin 1990-luvun lopussa ennen kuin loppuivat kokonaan vuodenvaihteessa 2001-2002. Kahdenkeskiset hintahallintaa koskevat puhelinkeskustelut jatkuivat myös kolmenkeskisten hintahallintakeskustelujen loputtua.

Vuonna 2002 HV ja JN keskustelivat AO:n ja MM:n kanssa siitä, millä toimenpiteillä puukauppa saataisiin käyntiin. AO oli tiedustellut, seuraisiko UPM Metsäliittoa, jos se laskisi mäntykuitupuun läpimittavaatimusta yhdellä senttimetrillä ja korottaisi hintaa eurolla. Metsäliitto toteutti hinnankorotuksen ja läpimittavaatimuksen alentamisen ja UPM toimi samalla tavalla kahden viikon kuluttua.

UPM:n metsäosaston johtoryhmä on ajoittain kehottanut osto-organisaatiota käymään kilpailunrajoituslaissa kiellettyjä keskusteluja kilpailevien yritysten edustajien kanssa sekä lisäksi antanut tällaisiin keskusteluihin liittyviä ohjeita. Kilpailuviraston tekemien tarkastusten jälkeen vuonna 1998 metsäosaston johtoryhmä kielsi kilpailunrajoituslain vastaiset keskustelut aluejohtajataso alapuolella. Samalla kehoitettiin varovaisuuteen keskustelujen paljastumisen suhteen ja kiellettiin dokumentoimasta hintahallintakeskusteluja. Ohjeet toistettiin ajoittain metsäosaston johtoryhmässä. UPM uudisti vuonna 2002 ohjeen, jolla kilpailunrajoituslain vastaiset keskustelut kiellettiin aluejohtajataso alapuolella. Vuonna 2003 UPM:n metsäosaston johtoryhmä kielsi kilpailunrajoituslain vastaiset keskustelut myös yleisillä organisaatiotasolla.

UPM:n ja Metsäliiton metsäpääalliköt keskustelivat hintahallinnasta myös puunvaihtoon liittyvien tapaamisten yhteydessä. Puunvaihtoon liittyen UPM:n ja Metsäliiton metsäpääalliköt, aluejohtajat ja tietyt muut puunhankinnan kanssa tekemisissä olevat johtajat kokoontuivat ajoittain, ei kuitenkaan vuosittain. Tapaamisten tarkoituksena oli tiedottaa yhtiöiden hankinta-alueiden johdolle tehdyistä puunvaihtosopimuksista ja sitouttaa hankinta-alueiden johto tehtyihin puunvaihtosopimuksiin. Tällaisten puunvaihtokokouksien yhteydessä UPM:n ja Metsäliiton metsäpääalliköt keskustelivat myös hintahallinnasta. Yhtiöt ovat isännöineet tapaamisia vuorotellen, UPM isännöi tällaista tapaamista Valkeakoskella talvella 2001 ja Metsäliitto Lohjalla vuonna 2002.

Metsäpääalliköt ovat lisäksi pitäneet toisensa tietoisina Metsähallituksen kanssa käytävien runkosopimusneuvottelujen etenemisestä. Metsäpääalliköt ovat paljastaneet toisilleen Metsähallituksen yhtiökohtaisissa neuvotteluissa esittämät raakapuun hinnoittelua koskevat näkemykset ja vaatimukset, jolloin metsäpääalliköt ovat olleet tietoisia kilpailevien yhtiöiden ja Metsähallituksen välisten neuvottelujen etenemisestä. UPM-Kymmenen varametsäpääallikkö PSR on lisäksi keskustellut ajoittain vuodesta 1999 lähtien LE:n (Stora Enso), JL:n (Metsäliitto) ja PK:n (Metsäliitto) kanssa Metsähallituksen kanssa käytävien neuvottelujen kulusta. Keskusteluissa on vaihdettu näkemyksiä siitä, miten hintatasojen voidaan olettaa tulevissa Metsähallituksen kanssa käytävissä neuvotteluissa muuttuvan kunkin yhtiön vallitsevaan sopimustilaan verrattuna.

UPM:n, Stora Enson ja Metsäliiton aluejohtajat ovat pyrkineet keskinäisten tapaamisten ja keskustelujen avulla pitämään yhtiöiden Suomesta hankkiman raakapuun hinnan mahdollisimman alhaisena. Aluejohtajien välisiä hintahallintatapaamisia on ollut toistuvasti vuosina 1997-2004. Tapaamisten määrä eri vuosina on riippunut siitä, miten raakapuuta on ollut tarjolla ja mikä on ollut hintataso. Sellaisina aikoina, jolloin tarjonta on ollut hyvä ja hinta pysynyt kohtuullisena, tapaamisia on ollut harvemmin kuin muulloin. Raakapuun tarjonta ja hinta ovat voineet vaihdella eri hankinta-alueilla, kuten myös tapaamisten määrä. Jos tarjonta on vähentynyt ja hintataso ollut nousussa, tapaamisia on voinut olla useitakin lyhyen ajan sisällä. Myös aluejohtajien käymien hintahallintakeskustelujen muoto on vaihdellut. Aluejohtajat ovat siten keskustelleet sekä kahdenvälisissä tapaamisissa että tapaamisissa, joihin kaikkien kolmen yrityksen edustajat ovat ottaneet osaa.

Aluejohtajat keskustelivat hintahallintatapaamisissaan puumarkkinatilanteesta, vertailivat yhtiöiden maksamia hintoja sekä pyrkivät sopimaan hintojen nousun estämisestä ja hinnanalennuksista. Tapaamisissa aluejohtajat vertailivat yhtiöiden maksamia hintoja ja kiinnittivät huomiota "liian korkeisiin" hintoihin. Lisäksi aluejohtajat keskustelivat yhtiöiden toteutuneesta ostosta ja sen suhteesta yhtiöiden ostotavoitteisiin sekä yhtiöiden puuntarpeesta puulajeittain eriteltynä.

Aluejohtajat käyttivät hintahallintakeskusteluissa apunaan Metsäteollisuus ry:n laatimia alueittaisia ja piirikohtaisia hintatilastoja. Lisäksi vuonna 2001 aluejohtajat konkretisoivat hintahallintakeskusteluja vertailemalla kunkin yhtiön tietyissä kunnissa maksamia hintoja ja tukeutumalla hintahallintakeskusteluissaan näihin kuntakohtaisiin hintavertailuihin. Tapaamisissa kunkin yhtiön edustaja näytti tai kertoi tiettyjen kuntien alueella yhtiön maksamat hinnat muiden yhtiöiden aluejohtajille, jotka kirjasivat tiedot muistiin.

Tapaamisissa vaihdettiin myös tietoa kunkin yhtiön keskihintatavoitteista sekä enimmäishinnoista puulajeittain eriteltynä. Lisäksi aluejohtajat pyrkivät tapaamisissaan löytämään yhteisymmärryksen tulevaisuudessa noudatettavasta raakapuun hinnoittelusta, jotta hintataso ei pääsisi kohoamaan.

UPM:n aluejohtajat saivat metsäpäälliköltä ohjeita ja kehotuksia, joiden mukaan yhtiöiden aluejohtajien tulisi tavata, keskustella ja "löytää konsensus". Myös kilpailevien yhtiöiden aluejohtajat ilmaisivat tapaamisissa ajoittain saaneensa omilta esimiehiltään nimenomaisia ohjeita siitä, että aluejohtajien tulisi keskustella hinnoittelusta ja siitä, millaisiin tuloksiin aluejohtajien välisissä hintahallintakeskusteluissa tulisi päätyä. Aluejohtajat ohjeistivat käymiensä keskustelujen perusteella omaa hankintaorganisaatiotaan.

Toimiessaan UPM:n Etelä-Suomen hankinta-alueen aluejohtajana vuosina 1997-2000 JS on käynyt hintahallintakeskusteluja AM:n (Metsäliitto) ja JM:n (Stora Enso) kanssa. Lisäksi JS on käynyt hintahallintakeskusteluja JM:n edeltäjän EL:n (Stora Enso) sekä mahdollisesti myös AM:n edeltäjän VV:n (Metsäliitto) kanssa.

Toimiessaan UPM:n Kaakkois-Suomen hankinta-alueen aluejohtajana vuosina 2001-2004 JS on käynyt hintahallintakeskusteluja OL:n (Metsäliitto) ja VH:n (Stora Enso) kanssa. Lisäksi hintahallintakeskusteluissa olivat ajoittain mukana myös PTR (Stora Enso), MK (Stora Enso), EL (Stora Enso) ja MP (UPM).

JS on lisäksi vuonna 2004 UPM:n Etelä-Suomen hankinta-alueen aluejohtajana toimiessaan keskustellut hintahallinnasta VH:n (Stora Enso) ja OL:n (Metsäliitto) kanssa.

Toimiessaan UPM:n Kainuun hankinta-alueen aluejohtajana vuosina 1997-2003 MP on käynyt hintahallintakeskusteluja PK:n (Metsäliitto), Ä:n (Metsäliitto), MK:n (Stora Enso), EO:n (Stora Enso), Ö:n (Stora Enso) ja VT:n (Stora Enso) kanssa.

Lisäksi MP on tavannut Stora Enson ja Metsäliiton aluejohtajia Stora Enson Oulun paperitehtaan neuvottelutiloissa ja Oulussa Vaakuna-hotellissa. Tapaamisissa on ollut mukana PSR (UPM), MK (Stora Enso), Q (Stora Enso) ja JR (Stora Enso). MP:n mukaan tapaamisissa tarkasteltiin raakapuukaupan edistymistä ja Metsäteollisuus ry:n tuottamia Me ja muut -tilastoja. Tapaamisten tavoitteena on MP:n mukaan ollut kokonaistarjonnan lisääminen. Tapaamisia on ollut muutaman kerran vuodessa vuosina 1998-2002. MP:n mukaan on mahdollista, että tapaamisia on ollut myös vuosina 1997 ja 2003.

Toimiessaan UPM:n Länsi-Suomen hankinta-alueen aluejohtajana vuosina 1992-2004 CW on käynyt hintahallintakeskusteluja JL:n (Metsäliitto) kanssa. JL toimi Metsäliiton Länsi-Suomen hankinta-alueen aluejohtajana vuosina 1996-1999. CW on käynyt hintahallintakeskusteluja mahdollisesti myös JL:n seuraajan YP:n (Metsäliitto) kanssa.

Toimiessaan UPM:n Itä-Suomen hankinta-alueen aluejohtajana vuosina 1997-2000 TP on käynyt hintahallintakeskusteluja Ä:n (Metsäliitto) ja VH:n (Stora Enso) kanssa.

Toimiessaan UPM:n Pohjanmaan hankinta-alueen aluejohtajana vuosina 1996-1998 PSR on käynyt hintahallintakeskusteluja OL:n (Metsäliitto), PK:n (Metsäliitto) ja MK:n (Stora Enso) kanssa.

Ä on myöntänyt käyneensä hintahallintakeskusteluja toimiessaan Metsäliiton Kaakkois-Suomen hankinta-alueen aluejohtajana vuoteen 2000 asti.

UPM, Stora Enso ja Metsäliitto ovat vuosittain vaihtaneet keskenään yhtiökohtaisia kustannustietoja. Vaihdeettava tietosisältö vaihteli jonkin verran vuosittain ja yhtiöittäin. UPM ja Stora Enso sekä toisaalta UPM ja Metsäliitto vaihtoivat tietoa muun muassa hankintamäärästä ja erilaisista hankinnan tehokkuuteen liittyvistä tunnusluvuista, kiinteistä kustannuksista, korjuukustannuksista ja sitoutuneesta pääomasta. Lisäksi Stora Enso ja UPM ovat vaihtaneet keskenään tietoja tehtaiden porttihinnoista.

Kielletty hintayhteistyö

Raakapuuta koskevissa hintaneuvotteluissa siirryttiin vuonna 1997 yrityskohtaisiin hintaodotusneuvotteluihin. Stora Enso ja UPM ovat hintaodotusneuvottelujen aikana vuosina 1997 ja 1998 tehneet kiellettyä yhteistyötä. Ennen vuoden 1997 neuvottelujen käynnistymistä Stora Enson ja UPM:n edustajat ovat vertailemalla yrityskohtaisia hintakehityksiä tarkastelleet, miltä markkinatilanne näyttää ajatellen tulevia hintaodotusneuvotteluja. UPM ja Stora Enso ovat lisäksi hintaodotusneuvotteluihin kerätyllä informaatiopakettilla pyrkineet siihen, etteivät ne esitä ristikkäisiä tietoja markkinatilanteesta yritysten kanssa neuvotteleville metsänomistajia edustaville neuvottelukunnille. Stora Enson ja UPM:n edustajat ovat lisäksi hintaodotusneuvottelujen aikana vuosina 1997 ja 1998 ja jo ennen niitä kertoneet toisilleen, miten neuvottelut ovat sujuneet, mitä he aikovat tarjota tai mitä ovat tarjonneet metsänomistajien neuvottelukunnalle ja miten edetään, jos yhteistä näkemystä metsänomistajien neuvottelukunnan kanssa ei synny. Yritysten edustajina edellä tarkoitetuissa keskusteluissa ovat pääsääntöisesti toimineet yritysten metsäpäälliköt ja ainakin kerran keskusteluihin ovat osallistuneet myös yritysten toimitusjohtajat.

UPM on pitänyt myös Metsäliittoa säännöllisesti ajan tasalla siitä, miten hintaodotusneuvotteluissa edistytään. Metsäliitto on puolestaan kertonut UPM:lle, miten neuvottelut ovat edistyneet metsänomistajien mielestä ja lisäksi, miten Metsäliitto tulee hinnoittelemaan, jos neuvottelutulosta ei synny. Keskustelut on pääsääntöisesti käyty yritysten metsäpäällikkö- sekä toimitusjohtajatasolla.

Yritykset ovat edellä kuvatulla yhteistyöllään pyrkineet varmistamaan, että hintaodotusneuvotteluiden tuloksena saavutettiin hinnaltaan mahdollisimman alhainen hintaodotusrivi. Yritysten tarkoituksena on ollut näin estää ja minimoida metsäyhtiöiden välinen hintakilpailu raakapuun hankintamarkkinoilla.

Yritykset ovat edellä kuvattujen hintaodotusneuvottelujen kanssa samanaikaisesti käyneet myös hintakilpailun rajoittamiseen tähdänneitä hintahallintaneuvotteluja. Hintahallintaneuvottelut ovat jatkuneet edelleen hintaodotusneuvotteluiden kariuduttua aina vuoteen 2004 saakka.

UPM:n, Stora Enson ja Metsäliiton metsäpääalliköt ovat keskustelleet hintahallinnasta erilaisissa kolmenkeskisissä tapaamisissa. Yritysten metsäpääalliköt ovat keskustelleet toistuvasti raakapuumarkkinatilanteesta sekä vertailleet yritysten eri metsäkeskusalueilla maksamia raakapuun hintoja puulajikohtaisesti käyttäen keskusteluissa apuna Metsäteollisuus ry:n raakapuun hankintaa koskevia Me ja muut -tilastoja. Metsäpääalliköt ovat myös sopineet yhtiöiden tulevista yleisistä hinnoittelutavoitteista ja -pyrkimyksistä, puutavaralajikohtaisista tavoite- tai enimmäishinnoista samoin kuin hyväksyttävistä enimmäistasoista. Metsäpääalliköt ovat myös tiedottaneet toisilleen yhtiöiden hinnoittelusuunnitelmista ja tarvittaessa huomautelleet toisten hinnoittelukäyttäytymisestä. Yritysten metsäpääalliköt ovat lisäksi keskustelleet yleisesti ensiharvennuspuun hinnoittelusta sekä keinoista yhtenäistää hinnoittelua. Metsäpääalliköt ovat myös pyrkineet huolehtimaan siitä, että metsäyhtiöiden raakapuun porttihinnat ovat verrannollisia esimerkiksi siten, ettei puusta makseta kaupan tekemisen jälkeen lisää.

Metsäpääalliköt keskustelivat yhteisistä tavoitehintatasoista 2000-luvun alkuun asti, mutta tämän jälkeen viime vaiheessa keskusteluissa kiinnitettiin huomiota lähinnä edellisellä viikolla maksettujen hintojen eroihin eikä enää aiempaan tapaan pyritty löytämään yhteistä enimmäishintatasoa.

Metsäpääalliköiden lisäksi myös UPM:n ja Metsäliiton toimitusjohtajat ovat ainakin vuonna 2002 keskustelleet mäntykuitupuun hinnan korottamisesta ja sen läpimittavaatimuksen alentamisesta puukaupan käynnistämiseksi. Esimerkiksi vuoden 2002 keskustelun jälkeen Metsäliitto toteutti ensin hinnan korotuksen ja läpimittavaatimuksen alentamisen ja UPM toimi vastaavalla tavalla kahden viikon kuluttua.

UPM:n, Metsäliiton ja Stora Enson aluejohtajien väliset hintahallintakeskustelut ovat olleet toistuvia ja yleisiä. Aluejohtajat ovat hintahallintaneuvotteluissaan keskustelleet puumarkkinatilanteesta ja siitä, mikä hintatason tulisi olla sekä vertailleet yritysten maksamia hintoja. Aluejohtajat ovat lisäksi keskustelleet yritysten toteutuneista ostoista ja niiden suhteesta yritysten ostotavoitteisiin sekä yhtiöiden puuntarpeesta puulajeittain eriteltynä. Tapaamisissa on vaihdettu myös tietoa kunkin yrityksen keskihintatavoitteista sekä enimmäishinnoista puulajeittain eriteltynä. Aluejohtajat käyttivät hintahallintakeskusteluissa apunaan Metsäteollisuus ry:n laatimia alueittaisia ja piirikohtaisia hintatilastoja. Lisäksi vuonna 2001 aluejohtajat vertailivat kunkin yhtiön tietyissä kunnissa maksamia hintoja. Aluejohtajat ovat pyrkineet tapaamisissaan löytämään yhteisymmärryksen tulevaisuudessa noudatettavasta raakapuun hinnoittelusta. Hintahallintaneuvottelujen sisältö on vaihdellut riippuen siitä, ketä tapaamisiin tai keskusteluihin on osallistunut ja miksi ja missä yhteydessä on tavattu.

Lisäksi yritysten edustajat ovat paljastaneet toisilleen Metsähallituksen yhtiökohtaisissa neuvotteluissa esittämät raakapuun hinnoittelua koskevat näkemykset ja vaatimukset ja keskustelleet siitä, miten hintatasojen voidaan olettaa tulevissa Metsähallituksen kanssa käytävissä neuvotteluissa muuttuvan kunkin yhtiön vallitsevaan sopimustilaan verrattuna. Yritykset ovat näin olleet tietoisia kilpailevien yritysten ja Metsähallituksen välisten neuvottelujen etenemisestä.

Yritykset ovat keskustelleet muun ohella toistuvasti puumarkkinatilanteesta, vertailleet yhtiöiden eri metsäkeskusalueilla

maksamia raakapuun hintoja puulajikohtaisesti sekä sopineet yhtiöiden tulevista hinnoittelutavoitteista ja -pyrkimyksistä. Yritykset ovat myös tiedottaneet toisilleen yhtiöidensä tulevista hinnoittelusuunnitelmista. Yrityksille on syntynyt yhteinen näkemys siitä, miten toimia raakapuun hankinnassa eivätkä ne ole toimineet toisistaan riippumattomasti. Kyseessä on ollut vakava kilpailunrajoitus, jonka tarkoituksena on ollut kilpailun rajoittaminen. Menettelyn kielletyksi toteaminen ei edellytä sitä, että kilpailua rajoittavat toimet tai niiden vaikutukset olisivat kestäneet tietyn vähimmäisajan. Riittävää on, että asianomaisten yritysten yhteistoiminnan tarkoituksena on ollut kilpailun rajoittaminen. Osapuolten kilpailunvastainen tavoite näkyy myös siinä, että ne ovat itse tienneet toimintansa olevan kiellettyjä ja ovat pyrkineet nimenomaisesti toimimaan varovaisesti siten, etteivät keskustelut paljastu.

Metsäyhtiöiden edellä kuvattujen menettelyjen tarkoituksena on ollut rajoittaa hintakilpailua raakapuumarkkinoilla. Yritykset ovat olleet tietoisia menettelynsä lainvastaisuudesta.

Hintayhteistyön yhteydessä harjoitettu tietojenvaihto

Yritykset ovat osana kiellettyä hintayhteistyötä vaihtaneet myös yrityskohtaisia hintatietoja. Yrityskohtaisten hintatietojenvaihto voi jo itsessään olla kilpailunrajoituslain 6 §:n (480/1992) ja EY:n perustamissopimuksen 81 artiklan vastaista kiellettyä tietojenvaihtoa.

UPM:n, Metsäliiton ja Stora Enson metsäpäälliköt ovat käyttäneet hinnoista keskustellessaan apunaan Metsäteollisuus ry:n Me ja muut -tilastoja. Metsäpäälliköt ovat keskustelujen yhteydessä paljastaneet toisilleen tilastoista yritysten yksityiskohtaisia metsäkeskusalueittaisia tai maakuntakohtaisia hintatietoja. Tilastot ovat pääasiassa olleet neljän viikon jaksoissa. Hintatiedot ovat siten olleet keskimäärin kaksi viikkoa vanhoja.

Myös UPM:n, Metsäliiton ja Stora Enson aluejohtajat ovat hinnoista keskustellessaan käyttäneet apunaan Metsäteollisuus ry:n Me ja muut -tilastoja. Aluejohtajat ovat keskustelujen yhteydessä paljastaneet toisilleen yritysten yksityiskohtaisia metsäkeskusalueittaisia ja piirikohtaisia hintatietoja. Aluejohtajien vaihtamien hintatietojen ikä on vaihdellut keskimäärin 2-4 viikkoa vanhasta tiedosta kolme kuukautta vanhaan tietoon. Tietojenvaihdossa on myös ollut alueellisia ja ajallisia eroja. Lisäksi ainakin vuonna 2001 ovat aluejohtajat vaihtaneet keskenään Kaakkois-Suomessa kunta- ja pitäjäkohtaisia hintatietoja.

UPM:n, Metsäliiton ja Stora Enson vaihtama yrityskohtainen hintatieto on luonteeltaan ollut luottamuksellisena pidettävää tietoa, jota yrityksillä ei normaalisti olisi tehokkaasti kilpailuilla markkinoilla ollut intressiä vaihtaa. Vaihdettu tieto on iältään ollut hyvin tuoretta, eikä vastaavia yrityskohtaisia hintatietoja olisi ollut saatavissa muista lähteistä. Tietojenvaihdon tiheys on vaihdellut osapuolista riippuen. Tietoa on keskimäärin vaihdettu niin metsäpäällikkötasolla kuin aluejohtajatasollakin useita kertoja vuodessa. Tietojenvaihto on myös ollut salaista.

Tietojenvaihto on tapahtunut erittäin keskittyneillä markkinoilla, joilla UPM:n, Metsäliiton ja Stora Enson yhteenlaskettu markkinaosuus on tarkasteluajanjaksona ollut noin 77-79 prosenttia. Keskittyneillä markkinoilla, joilla kilpailu on jo muutenkin rajoittunutta, on edellä

kuvattu yrityskohtainen hintatietojenvaihto minimoinut yritysten väliltä kilpailuun normaalisti kuuluvan riskin ja epävarmuuden.

Metsäpääallikköiden keskenään harjoittama tietojenvaihto sekä aluejohtajien välinen tietojenvaihto on jo itsessään ollut omiaan rajoittamaan yritysten välistä hintakilpailua sekä mahdollistanut keskenään kilpailevien yritysten kilpailukäyttäytymisen yhdenmukaistamisen.

Kustannustietojenvaihto

UPM, Stora Enso ja Metsäliitto ovat vuosittain vaihtaneet keskenään myös yhtiökohtaisia kustannustietoja. Vaikka vaihdettava tietosisältö on jonkin verran vaihdellut vuosittain ja yhtiöittäin, UPM ja Stora Enso sekä toisaalta UPM ja Metsäliitto ovat vaihtaneet tietoa muun muassa hankintamääristä ja erilaisista hankinnan tehokkuuteen liittyvistä tunnusluvuista, kiinteistä kustannuksista, korjuukustannuksista ja sitoutuneesta pääomasta. Lisäksi Stora Enso ja UPM ovat erikseen vaihtaneet keskenään tietoja myös tiettyjen tehtaiden porttihinnoista ja porttihinnaan vaikuttavista kustannustekijöistä. Myös UPM ja Metsäliitto ovat erikseen seuranneet Metsäliiton ja UPM:n tiettyjen tuotantolaitosten tehdashintoja. Kustannuksia koskevan tietojenvaihdon vahvistavat UPM:n edustajien kertomukset, yhtiön Kilpailuvirastolle toimittamat asiakirjat sekä Stora Enson ja Metsäliiton edustajilta Kilpailuviraston tarkastuksilla löytyneet asiakirjat.

Kilpailijoiden välinen kustannustietojenvaihto voi tyypillisesti johtaa erityisesti hinnoittelun yhdenmukaistumiseen. Tarkasteltavana olevassa tapauksessa kustannustietojenvaihto ei todennäköisesti ole ollut ensisijainen keino hinnoittelun yhdenmukaistamisessa, sillä yhtiöiden välillä on ollut myös suoraa hintayhteistyötä. Toisaalta on kuitenkin muistettava, että kustannukset ovat yksi tärkeimmistä yrityksen hinnoittelupäätöksiin vaikuttavista tekijöistä.

Kustannustietojenvaihto metsäyhtiöiden välillä on ollut yksityiskohtaista ja pitkälle menevää. Kustannustietoja vaihtamalla metsäyhtiöt ovat saaneet tarkan kuvan kilpailevien organisaatioiden toiminnasta: millaisin resurssein toimintaa harjoitetaan ja miten resurssit on kohdennettu. Tietojenvaihto on myös paljastanut millaisella kustannusrakenteella kukin yhtiö toimii ja miten tehokkaasti. Mitä tulee UPM:n ja Stora Enson tekemiin tehdashintavertailuihin, niiden avulla oli UPM:n mukaan mahdollista arvioida oman yhtiöiden puunhankintaorganisaation asemaa kustannuskilpailussa kilpailijaan verrattuna. Tehdasparivertailussa vaihdetut tiedot olivat yleistä kustannustietoa selvästi yksityiskohtaisempia tietojen koskiessa yhtä yksittäistä tehdasta. Vertailtaessa tehdashintoja vertailtiin käytännössä porttihinnan muodostumiseen vaikuttavia yksittäisiä kustannustekijöitä.

Kilpailijoilta saatuja kustannustietoja on UPM:n mukaan hyödynnetty yhtiön kehittämistoimenpiteissä ja strategisessa suunnittelussa. Yhtiön mukaan kustannustietojen vertailu on kannustanut metsäyhtiöitä oman toiminnan tehostamiseen, ja tietojenvaihdon seurauksena koko alan toiminnallinen tehokkuus on saattanut parantua.

Suurin osa metsäyhtiöiden vaihtamasta kustannustiedosta on luonteeltaan ollut luottamuksellisena pidettävää tietoa, jota ei ole saatavissa julkisista lähteistä. Yritysten on luovutetun tiedon perusteella ollut mahdollista koordinoita kilpailukäyttäytymistään markkinoilla. Myös UPM on itse todennut suurimman osan kustannustiedoista olevan

luottamuksellista. Metsäyhtiöiden keskenään vaihtamissa kustannustiedoissa on kyse tiedoista, jota yrityksen sisäinen laskentatoimi normaalisti tuottaa johdon päätöksenteon tueksi. Nyt kyseessä olevassa tapauksessa samat tiedot on vuosittain toimitettu myös kilpailijoiden käyttöön.

Metsäyhtiöiden kustannustiedot ovat olleet edellisen vuoden tietoa eikä niistä ole ilmennyt esimerkiksi kuukausikohtaisia tietoja. Joissakin tapauksissa vuosi tai jopa puoli vuotta voi olla riittävän pitkä aika tekemään tiedoista sellaisia, että niitä on vaikea käyttää markkinoilla kilpailua rajoittavasti. Metsäyhtiöiden vaihtamien kustannustietojen kohdalla näin ei kuitenkaan ole.

Vaikka tiedot ovat olleet edelliseltä vuodelta, ne ovat olleet erittäin ajankohtaisia seuraavan vuoden sekä pidemmän tähtäimen toiminnan suunnittelun kannalta. Tietoja ei siten ole voinut pitää merkityksettöminä yhtiöiden kilpailukäyttäytymisen kannalta.

Metsäyhtiöiden välinen kustannustietojen vaihtaminen on nähtävä osana kokonaisuutta, jonka tarkoitus on ollut kolmen suurimman metsäyhtiön keskinäisen kilpailun poistaminen ja yhtiöiden voittojen kasvattaminen. Kustannus- ja porttihinnettietojenvaihto on näin ollen täydentänyt metsäyhtiöiden eri tasoilla ja eri muodoissa tapahtunutta hintayhteistyötä. Tietojenvaihto täydensi yhtiöiden välillä olevaa muuta kiellettyä yhteistyötä tarjoamalla kilpailijoita koskevaa informaatiota yhtiöiden hinnoittelua ja toiminnan organisointia koskevan päätöksenteon tueksi.

Yhtiöiden kustannustiedot ovat ensinnäkin antaneet pohjan metsäyhtiöiden hintoja koskeville keskusteluille, sillä hintapäätökset pohjaavat osaltaan tuotteen tai palvelun tuottamisesta aiheutuviin kustannuksiin. Toiseksi, kilpailijoiden kustannusrakenteen tunteminen on helpottanut yhtiöiden strategista päätöksentekoa ja oman toiminnan suunnittelua. Kolmanneksi, kilpailijoiden hintojen ja kustannusten tunteminen on mahdollistanut myös kilpailijoiden voittomarginaalin laskemisen. Näin tietojenvaihto on toiminut myös tietynlaisena jälkikäteisvalvontana, etteivät yhden yhtiön toimialalla saamat voitot ole päässeet kasvamaan muita suuremmiksi.

Tietojenvaihdolle esitetty perustelu, jonka mukaan tietojenvaihto on kannustanut yhtiöitä toimintansa tehostamiseen, on toimivan taloudellisen kilpailun kannalta ongelmallinen. Kilpailluilla markkinoilla yritykset kilpailevat keskenään eikä niiden intressissä normaalisti ole kilpailijoiden kannattavuuden parantaminen. Yrityksen toimintaan, suunnitteluun ja päätöksentekoon liittyy normaalisti tietty riski sen vuoksi, ettei yritys voi ennakoita tai säädellä kaikkia markkinoilla vaikuttavia muuttujia, kuten kysynnän ja muiden markkinaolosuhteiden muutoksia tai kilpailijoiden toimenpiteitä. Tarkasteltavana olevassa tapauksessa metsäyhtiöt ovat minimoineet kysyntään, markkinaodotuksiin ja kilpailijoiden toimintaan liittyvän riskin keskinäisellä tietojenvaihdolla. Näin ollen kolmen metsäyhtiön välinen yhteistyö tehokkuuden parantamiseksi heijastaa samalla niiden haluttomuutta keskinäiseen kilpailuun.

Metsäliitto, Stora Enso ja UPM ovat luovuttaneet toisilleen sellaista luottamuksellisena pidettävää tietoa, jollaisen välittymistä kilpailijoille yritykset normaalisti pyrkisivät välttämään. Yritysten on luovutetun tiedon perusteella ollut mahdollista koordinoida

kilpailukäyttäytymistään markkinoilla. Metsäyhtiöiden keskinäistä yhtiökohtaisten kustannus- ja tehokkuustietojen sekä tehtaiden porttihinntatietojen vaihtamista on pidettävä kilpailunrajoituslain 6 §:n (480/1992) vastaisena.

Ottaen huomioon vaihdettujen tietojen luottamuksellisen luonteen ja yksityiskohtaisuuden, raakapuun hankintamarkkinoiden erittäin keskittyneen rakenteen, tietoja keskenään vaihtaneiden yhtiöiden korkean yhteenlasketun markkinaosuuden, 77-79 prosenttia raakapuun hankintamarkkinoilla, markkinoiden läpinäkyvyyden lisääntymisen tietojenvaihdon johdosta vain siihen osallisten kesken sekä erityisesti metsäyhtiöiden harjoittaman muun kielletyn yhteistyön, metsäyhtiöiden keskinäistä yhtiökohtaisten kustannus- ja tehokkuustietojen sekä tehtaiden porttihinntatietojen vaihtamista on pidettävä myös EY:n perustamissopimuksen 81 artiklan vastaisena.

Kielletyn yhteistyön vahingolliset vaikutukset

Kilpailunrajoituslain 6 §:n 1 kohdan (480/1992) kiellon soveltaminen ei edellytä, että kilpailunrajoituksella osoitettaisiin olevan vahingollisia vaikutuksia. Kielletyn menettelyn vahingollisuus on oletettu lain tasolla. Lain 6 §:n 1 kohdassa (480/1992) ei myöskään ole kysymys todistustaakan kääntävästä presumptiosta, vaan velvoittavasta lain kiellosta.

Myöskään vakiintuneen EY:n oikeuskäytännön mukaan EY:n perustamissopimuksen 81 artiklan 1 kohdan soveltamiseksi ei ole välttämätöntä osoittaa konkreettisten kilpailunvastaisten vaikutusten olemassaoloa, kun toiminnan tarkoituksena on osoitettu olevan kilpailun estäminen, rajoittaminen tai vääristäminen yhteismarkkinoilla.

Metsäliiton, Stora Enson ja UPM:n keskinäisen menettelyn tarkoituksena on ollut kilpailun rajoittaminen kilpailunrajoituslain 6 §:ssä (480/1992) ja EY:n perustamissopimuksen 81 artiklan 1 kohdassa kielletyllä tavalla. Ottaen huomioon yritysten menettelyn kilpailunvastaisen tarkoituksen asiassa, ei kilpailunrajoituslain 6 §:n (480/1992) ja EY:n perustamissopimuksen 81 artiklan 1 kohdan vastaisen rikkomuksen toteamiseksi ole välttämätöntä osoittaa kilpailulle aiheutuneita haitallisia vaikutuksia.

Rikkomuksen kesto, laatu ja laajuus

Monista eri osista koostuvaa kartellia voidaan perustellusti pitää sen olemassaolon ajalta yhtenä jatkuvana rikkomuksena. Näin on erityisesti silloin, kun kyseessä on monitahoinen ja pitkäaikainen kartelli ja siihen osallistuvilla yrityksillä on yhteinen ja jatkuva tavoite. Tämän arvioinnin pätevyyyteen ei vaikuta se, että yksi tai useampi seikka useiden toimenpiteiden kokonaisuudessa tai jatkuvan toiminnan osana saattaisi rikkoa myös yksittäisenä toimenä ja itsessään kilpailunrajoituslain 6 §:n (480/1992) ja EY:n perustamissopimuksen 81 artiklan 1 kohtaa.

Yksittäinen yritys on vastuussa kokonaiskartellista siltä ajalta, jonka se osallistuu kyseiseen rikkomukseen, kun voidaan näyttää kyseisen yrityksen aikoneen omalla toiminnallaan myötävaikuttaa kartellin osallistujien yhteisten päämäärien tavoittelemiseen. Lisäksi edellytetään, että yrityksen voidaan näyttää tienneen muiden kartellin jäsenten lainvastaisesta käyttäytymisestä kokonaisuutena tai voineen

kohtuudella ennakoida sen. Yritys on siten ollut valmis hyväksymään menettelyyn sisältyvän riskin seuraamuksista.

Metsäliiton, Stora Enson ja UPM:n menettely hintaodotusneuvottelujen yhteydessä sekä hintahallintatapaamisissa ja -keskusteluissa on ollut kilpailunrajoituslain 6 §:n (480/1992) ja EY:n perustamissopimuksen 81 artiklan vastaista ajanjaksona 1.1.1997-huhtikuu 2004. Lisäksi yritysten välillä on vaihdettu tuona aikana myös luottamuksellisia tietoja. Koko ajanjakson 1.1.1997-huhtikuu 2004 ajan yritysten toiminnassa on havaittavissa selkeä menettelytapojen ja käytännön toiminnan jatkuvuus.

Kun otetaan huomioon asianomaisten yritysten toiminnan yhteinen tavoite, kyseessä oli yksi jatkuva rikkominen, mutta sen intensiivisyys ja tehokkuus vaihtelivat tarkasteltavan ajanjakson aikana sekä alueellisesti. Yrityksen pyrkivät yhteiseen tavoitteeseen, joka oli keskinäisen hintakilpailun välttäminen ja rajoittaminen sekä puun hinnan hallinta. Näin ollen voidaan päätellä, että kyseinen toiminta merkitsi kilpailunrajoituslain 6 §:n (480/1992) ja EY:n perustamissopimuksen 81 artiklan 1 kohdan yhtä, jatkuvaa rikkomista, josta kunkin osanottajan on kannettava vastuunsa yhteiseen järjestelmään kuulumisensa keston ajalta.

Metsäliitto, Stora Enso ja UPM ovat toimineet kilpailunrajoituslain 6 §:n (480/1992) ja EY:n perustamissopimuksen 81 artiklan vastaisesti ajalla 1.1.1997-huhtikuu 2004. Pääsääntöisesti yritysten metsäpäälliköt ja aluejohtajat ovat edustaneet yrityksiä kilpailuoikeudellisten sääntöjen vastaisissa keskusteluissa ja tapaamisissa. Muutaman kerran mukana ovat olleet myös UPM:n ja Metsäliiton toimitusjohtajat sekä ainakin kerran Stora Enson toimitusjohtaja ja varatoimitusjohtaja. Lisäksi MM on kertonut tapaamisista ja keskusteluista esimiehelleen Metsäliiton toimitusjohtajalle AO:lle, joten UPM:n ja Metsäliiton ylin johtokin on ollut tietoinen kielletystä toiminnasta.

Todistajien kertomukset osoittavat, että tapaamisten määrä eri vuosina on riippunut siitä, miten raakapuuta on ollut tarjolla ja mikä on ollut hintataso. Sellaisina aikoina, jolloin tarjonta on ollut hyvä ja hinta pysynyt kohtuullisena, tapaamisille ei ole ollut tarvetta. Raakapuun tarjonta ja hinta ovat voineet vaihdella eri hankinta-alueilla, kuten myös tapaamisten määrä. Jos tarjonta on vähentynyt ja hintataso on ollut nousussa, tapaamisia on voinut olla useitakin lyhyen ajan sisällä.

Metsäpäälliköt ovat jatkaneet kolmenkeskisiä hintahallintakeskustelujaan noin vuoden 2001 loppuun tai vuoden 2002 alkuun asti. Kahdenkeskiset hintahallintaa koskevat puhelinkeskustelut ovat jatkuneet myös kolmenkeskisten hintahallintakeskustelujen loputtua. UPM:n, Stora Enson ja Metsäliiton aluejohtajien välisiä hintahallintatapaamisia on ollut 1.1.1997-huhtikuu 2004.

Ottaen huomioon asiaosaisten yritysten lainvastaisen menettelyn varsin pitkän keston, Metsäliiton, Stora Enson ja UPM:n menettelyä on pidettävä vakavana.

Edellä esitetyn perusteella rikkomisen voidaan katsoa kokonaisuudessaan muodostavan kilpailunrajoituslain 6 §:ssä (480/1992) ja EY:n perustamissopimuksen 81 artiklassa tarkoitetun kielletyn "sopimuksen". Joka tapauksessa, vaikka sopimuksen käsite ei koskisiakaan rikkomisen koko kestoaikaa, toiminta kuuluu kuitenkin 6 §:ssä (480/1992) ja 81 artiklassa esitetyn sopimukseen rinnastettavaa menettelyä ja yhdenmukaistettua menettelytapaa koskevan kiellon piiriin. Näyttää tuleen arvioida

kokonaisuutena. Arvioinnissa tulee ottaa huomioon koko esitetty näyttö, joka yhdensuuntaisesti osoittaa kartellitoiminnan jatkuvuuden koko esitetyn ajanjakson osalta. Kyseessä on yksi, jatkuva rikkomus.

Vanhentuminen

Kilpailuviraston seuraamusmaksuesityksessä kuvatussa metsäyhtiöiden välisessä kielletyissä kilpailunrajoituksessa on kyse yhdestä yhtenäisestä rikkomuksesta 1.1.1997-huhtikuu 2004. Rikkomus ei ole vanhentunut kilpailunrajoituslain 22 §:n (1529/2001) mukaisesti.

Kilpailuvirastolla ei ollut tietoa metsäyhtiöiden välisistä lainvastaisista menettelyistä hintaodotusneuvotteluiden aikana. Yritykset eivät ole vastineissaan yksilöineet väitteidensä tueksi mitään, mikä osoittaisi, että Kilpailuvirasto olisi ollut tietoinen nimenomaan hintaodotusneuvotteluihin liittyvistä metsäyhtiöiden välisestä hintayhteistyöstä ja tietojenvaihdosta. Kilpailuvirastolle ei ole missään vaiheessa hintaodotusneuvottelujen aikana informoitu, että metsäyhtiöt harjoittaisivat hintayhteistyötä ja tietojenvaihtoa keskenään käydessään samalla kukin tahollaan hintaodotusneuvotteluja myyjäpuolen kanssa. Hintaodotusneuvotteluihin liittyvät kilpailunrajoitukset eivät ole vanhentuneet sillä perusteella, että Kilpailuvirasto olisi saanut näistä tiedon kilpailunrajoituslain 22 §:n (1529/2001) mukaisesti.

Yritykset ovat lisäksi pyrkineet pilkkomaan kilpailunrajoitusta ajallisesti eri jaksoihin ja katsoneet, ettei seuraamusmaksua voida määrätä, mikäli seuraamusmaksuesitys on tehty yli 5 vuotta rikkomuksen päättymisestä.

Yritysten väitteet vanhentumisesta tulee hylätä perusteettomina. Kilpailuviraston voidaan katsoa saaneen tiedon kilpailunrajoituksesta 3.5.2004, kun UPM teki kilpailunrajoituslain 9 §:n (318/2004) mukaisen hakemuksen virastolle. Kilpailuvirasto suoritti tarkastukset metsäyhtiöihin 25. ja 26.5.2004. Kilpailuviraston esitys on tehty 21.12.2006 eli alle viiden vuoden kuluessa siitä, kun virasto on saanut tiedon kilpailunrajoituksesta tai suorittanut tarkastustoimenpiteitä. Edellä mainittuun viitaten oikeus seuraamusmaksun määräämiseen ei siten ole vanhentunut yritysten väitteiden mukaisesti.

Vaikutukset jäsenvaltioiden kauppaan

Euroopan komission kauppavaikutusta koskevan tiedonannon mukaan horisontaaliset kartellit, jotka ulottuvat yhden jäsenvaltion koko alueelle, ovat yleensä omiaan vaikuttamaan jäsenvaltioiden väliseen kauppaan. EY:n tuomioistuimen vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan kauppavaikutusta on arvioitu siten, että yritysten välinen päätös tai sopimus, joka ulottuu yhden jäsenvaltion koko alueelle, on katsottu jo luonteeltaan sellaiseksi, että se lujittaa kansallisten markkinoiden eristämistä ja haittaa näin perustamissopimuksessa tavoiteltua taloudellista vuorovaikutusta.

EY:n tuomioistuimen mukaan sopimuksen tai menettelytavan on lisäksi oltava omiaan vaikuttamaan "tuntuvasti" jäsenvaltioiden väliseen kauppaan. EY:n perustamissopimuksen 81 artiklan säännöksiä ei sovelleta sellaisiin sopimuksiin ja menettelytapoihin, jotka vaikuttavat markkinoihin ainoastaan merkityksettömällä tavalla, kun otetaan huomioon kyseessä olevien yritysten heikko asema kyseisten tuotteiden markkinoilla. Vaikutuksen tuntuvuutta onkin arvioitava ottaen huomioon

kulloisenkin yksittäisen tapauksen olosuhteet, erityisesti sopimuksen tai menettelytavan luonne, niiden soveltamisalaan kuuluvien tuotteiden luonne sekä asianomaisten yritysten asema ja merkitys kyseisten tuotteiden markkinoilla.

Jos sopimus tai menettelytapa on jo luonteensa puolesta omiaan vaikuttamaan jäsenvaltioiden väliseen kauppaan, esimerkiksi kartelli, joka ulottuu yhden jäsenvaltion koko alueelle, vaikutuksen tuntuvuutta koskeva raja-arvo on tavanomaista alempi. Voitaneen siis todeta, että mitä merkittävämpi on asianomaisten yritysten markkina-asema, sitä todennäköisemmin sopimus tai menettelytapa on omiaan vaikuttamaan tuntuvasti jäsenvaltioiden väliseen kauppaan. Ottaen huomioon että Metsäliitto, Stora Enso ja UPM ostavat 77-79 prosenttia kaikesta raakapuusta Suomessa, yrityksillä on varsin merkittävä markkina-asema Suomessa.

Myös komissio on 16.11.1995 päivätyssä varoituskirjeessä katsonut alueellisten raakapuun kauppaa koskevien sopimusten rajoittavan kilpailua perustamissopimuksen 85 artiklan 1 kohdassa (nykyisin 81 artikla) tarkoitetulla tavalla ja todennut, että sopimuksilla voi olla vaikutusta jäsenvaltioiden väliseen kauppaan. Komissio on tässä yhteydessä ottanut huomioon sen, että raakapuuta käytetään raaka-aineena teollisuudessa, joka myy tuotteita laajasti Euroopan yhteisön alueella.

Metsäliitto, Stora Enso ja UPM ovat edelleen koko nyt kysymyksessä olevan rikkomuksen kestoajan käyttäneet raakapuuta raaka-aineena teollisuudessa, joka myy tuotteita laajasti Euroopan yhteisön alueella. Metsäliitto, Stora Enso ja UPM ovat kiistatta varsin kansainvälisiä yrityksiä ja kuten edellä on todettu ne ostavat 77-79 prosenttia Suomen raakapuusta eli omaavat täten myös huomattavan markkina-aseman Suomessa. Yritysten toiminta on rikkomuksen kestoajana ollut valtakunnallista ja yritysten tarkoituksena on ollut saada raakapuu Suomesta mahdollisimman alhaiseen hintaan. Metsäliiton, Stora Enson ja UPM:n menettelyn on katsottava kiistatta olleen omiaan vaikuttamaan myös jäsenvaltioiden väliseen kauppaan. Edellä esitetyin perustein niin sanottu kauppakriteeri täyttyy nyt kyseessä olevassa tapauksessa.

Perustamissopimuksen 81 artikla

Kielletty yhteistoiminta ei välttämättä edellytä varsinaisen toimintasuunnitelman toteuttamista, vaan se tulee ymmärtää laajemmin kilpailusääntöjen perusajatuksen kautta. Jokaisen yrityksen on päätettävä itsenäisesti niistä kaupallisista menettelytavoistaan, joita se aikoo noudattaa markkinoilla. Tämä riippumattomuuden vaatimus kieltää kaikki yritysten väliset suorat tai välilliset yhteydet, joiden tarkoituksena tai seurauksena on joko vaikuttaa todellisen tai mahdollisen kilpailijan käyttäytymiseen markkinoilla tai paljastaa kilpailijalle toimintatavat, joita ne itse ovat päättäneet noudattaa tai joita ne aikovat noudattaa markkinoilla.

Yhdenmukaistettujen menettelytapojen tunnusmerkistön täyttyminen edellyttää EY:n oikeuskäytännön mukaan, että yritykset ovat keskenään joko suoraan tai epäsuorasti yhteyksissä toisiinsa ja että yrityksillä on yhteinen tahto tai muu yhteisymmärrys tehdä keskenään yhteistyötä kilpailemisen sijasta. Näin ollen kaikki sellainen yhteydenpito, jonka tavoitteena tai seurauksena olisi joko vaikuttaa nykyisen tai potentiaalisen kilpailijan toimintaan markkinoilla tai paljastaa

tällaiselle kilpailijalle, miten yritykset ovat päättäneet toimia markkinoilla tai suunnittelevat toimivansa markkinoilla, on kiellettyä.

Vaikka yhdenmukaistetun menettelytavan käsite sinänsä edellyttää markkinoilla toimivien yritysten tietynlaista käyttäytymistä, se ei välttämättä merkitse sitä, että tämän käyttäytymisen konkreettisena vaikutuksena olisi kilpailun rajoittuminen, estyminen tai vääristyminen. Myös perustamissopimuksen 81 artiklan 1 kohdan sanamuodosta ilmenee, että kuten yritysten väliset sopimukset ja yritysten yhteenliittymien päätökset, myös yhdenmukaistetut menettelytavat ovat vaikutuksistaan riippumatta kiellettyjä, jos niillä on kilpailua rajoittava tarkoitus.

Vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan sopimuksen toteamiseksi riittää se, että yritykset ovat ilmaisseet yhteisen tahtonsa käyttäytyä markkinoilla tietyllä tavalla. Mikäli menettelyn ei katsottaisi täyttävän varsinaisia sopimuksen tunnusmerkkejä, menettely on kuitenkin katsottava perustamissopimuksen 81 artiklan 1 kohdassa kielletyksi yhdenmukaistetuksi menettelytavaksi. EY:n oikeuskäytännön mukaan kiellettyä kartellia ei ole välttämätöntä luokitella selkeästi joko sopimukseksi tai yhdenmukaistetuksi menettelytavaksi, sillä kielletty horisontaalinen yhteistoiminta voi sisältää piirteitä molemmista. Kartelli voi siten yhtä aikaa olla sekä sopimus että yhdenmukainen menettely.

Metsäliiton, Stora Enson ja UPM:n menettelyä hintaodotusneuvotteluissa ja hintahallintaneuvotteluissa sekä yhtiöiden välistä tietojenvaihtoyhteistyötä voidaan kokonaisuudessaan pitää kilpailunrajoituslain 6 §:ssä (480/1992) ja EY:n perustamissopimuksen 81 artiklan 1 kohdassa tarkoitettuna sopimuksena tai yhdenmukaistettuna menettelytapana ja niihin rinnastettavana menettelynä.

Seuraamusmaksu

Kilpailunrajoituslain 7 §:n 1 momentin (318/2004) mukaan elinkeinonharjoittajalle, joka rikkoo lain 4-6 §:n tai EY:n perustamissopimuksen 81 tai 82 artiklan säännöksiä, määrätään seuraamusmaksu, jollei menettelyä ole pidettävä vähäisenä tai seuraamusmaksun määräämistä kilpailun turvaamisen kannalta muutoin pidetä perusteettomana. Maksu saa olla enintään 10 prosenttia kunkin kilpailunrajoitukseen osallistuvan elinkeinonharjoittajan tai näiden yhteenliittymän edellisen vuoden liikevaihdosta. Kilpailunrajoituslain 7 §:n 2 momentin (318/2004) mukaan seuraamusmaksua määrättäessä on otettava huomioon kilpailunrajoituksen laatu ja laajuus sekä sen kestoaika.

Toisaalta, koska nyt kysymyksessä oleva rikkomus koskee ajanjaksoa ennen kilpailunrajoituslain muuttamista 1.5.2004, rikkomuksiin tulee esitettävän seuraamusmaksun määrän osalta soveltaa myös kilpailunrajoituslain 8 §:ää (480/1992) sellaisena kuin se oli voimassa 30.4.2004 asti.

Kilpailunrajoituslain 8 §:n (480/1992) mukaan elinkeinonharjoittajalle tai näiden yhteenliittymälle, joka rikkoo lain 4-7 §:n säännöksiä, määrätään seuraamusmaksu (kilpailunrikkomismaksu), jollei menettelyä ole pidettävä vähäisenä tai seuraamusmaksun määräämistä kilpailun turvaamisen kannalta muutoin pidetä perusteettomana. Seuraamusmaksun suuruutta määrättäessä on kilpailunrajoituslain 8 §:n 2 momentin (480/1992) mukaan

otettava huomioon kilpailunrajoituksen laatu ja laajuus sekä rajoituksen kesto aika.

Kilpailunrajoituslain 8 §:n 2 momentin (480/1992) normaaliasteikko voidaan ylittää, milloin se kilpailunrajoitus ja olosuhteet huomioon ottaen on perusteltua. Syy normaaliasteikon ylittävän maksun määräämiseen voi olla esimerkiksi kilpailunrajoituksen laaja-alaisuus tai kielletyn menettelyn uudistaminen taikka erityinen vahingollisuus muulle elinkeinotoiminnalle. Hallituksen esityksen mukaan vähäisenä voitaisiin pitää esimerkiksi alueellisesti tai ajallisesti rajoittunutta toimintaa tai toimintaa, jonka taloudelliset vaikutukset ovat vähäisiä. Nyt käsiteltävässä tapauksessa ei ole ollut kyse alueellisesti rajoittuneesta toiminnasta. Kyseessä ei myöskään ole ollut ajallisesti rajoittunut toiminta.

Menettelyn kilpailuoikeudellista vakavuutta lisää se, että kielletty toiminta on ollut pitkäaikaista ja sen ovat aikaansaaneet osapuolet, jotka ovat olleet tietoisia kilpailunrajoituslain sisällöstä ja markkinoilla hyväksyttävästä käyttäytymisestä.

Kilpailuneuvosto on päätöksessään 23.11.2000 (dnro 46/690/2000) todennut, että huomattavan suuren liikevaihdon omaavien yritysten osalta hyötynäkökohta voi suhteellisen helposti johtaa normaaliasteikon ylittämiseen. Mitä suurempi liikevaihto, sitä korkeampaa maksua yleis- ja erityisestävät syyt edellyttävät. Oikeuskäytännössä huomiota on kiinnitetty menettelyn keston ja laajuuden, moitittavuuden ja vahingollisuuden ohella myös kilpailunrajoitukseen syyllistyneiden yritysten liikevaihtoon.

Ylitettäessä normaaliasteikko seuraamuksen enimmäismäärä on kuitenkin 10 prosenttia kunkin kilpailunrajoitukseen osallistuvan elinkeinonharjoittajan tai näiden yhteenliittymän edellisen vuoden liikevaihdosta. Maksun yläraja määräytyy viimeisen vahvistetun liikevaihdon mukaan. Kokonaisarvostelussa huomiota voidaan kiinnittää sekä kilpailunrajoituksen piiriin kuuluvista tuotteista kertyvään liikevaihtoon että yrityksen kokonaisliikevaihtoon. Mikäli kyseessä on konserni, seuraamuksen ylärajan muodostaa 10 prosenttia konsernin kokonaisliikevaihdosta.

Perusteita normaaliasteikolta poikkeamiseen on olemassa. Metsäyhtiöiden menettely on vuosina 1997-2004 ollut pitkäaikaista ja laajaa. Rikkomuksessa on kyse vakavasta kilpailunrajoituksesta. Metsäyhtiöt ovat toimineet vuosina 1997-1999 komissiolle antamansa sitoumuksen vastaisesti. Lisäksi kyseiset yritykset ovat jo aikaisemmin rikkoneet kilpailunrajoituslain 6 §:n (480/1992) säännöksiä.

Yritysten lainvastaisessa toiminnassa on ollut kyseessä moitittava menettely, joka on kestoaltaan ollut pitkäaikainen ja laajuudeltaan valtakunnallinen. Kiellettyyn toimintaan on syyllistynyt huomattavan suuren liikevaihdon omaavia yrityksiä ja yritykset ovat olleet tietoisia toimintansa lainvastaisuudesta.

Kilpailunrajoituslain 9 ja 8 §:n (318/2004) soveltaminen

UPM otti asiamiehensä välityksellä Kilpailuvirastoon yhteyttä 3.5.2004 vapautuakseen asiassa kilpailunrajoituslain 9 §:n (318/2004) perusteella kilpailunrikkomismaksusta. Kilpailuvirasto on katsonut erillisessä ratkaisussa, että UPM on täyttänyt kaikki 9 §:ssä (318/2004) mainitut

edellytykset. Kilpailuvirasto ei ole tehnyt markkinaoikeudelle esitystä seuraamusmaksun määräämisestä UPM:lle.

Kilpailunrajoituslain 8 §:n (318/2004) mukaan markkinaoikeus voi alentaa elinkeinonharjoittajalle tai näiden yhteenliittymälle 7 §:n nojalla määrättävää seuraamusmaksua tai jättää seuraamusmaksun määräämättä, jos elinkeinonharjoittaja tai näiden yhteenliittymä on merkittävästi avustanut Kilpailuvirastoa kilpailunrajoituksen selvittämisessä. Hallituksen esityksen mukaan elinkeinonharjoittajalta edellytetään aktiivista osallistumista kilpailunrajoituksen selvittämiseen. Yrityksen on oma-aloitteisesti toimitettava Kilpailuvirastolle tietoja, joita Kilpailuvirastolla ei ole tai joita sen voi olla vaikea hankkia.

Metsäliitto on 12.5.2006 ottanut Kilpailuvirastoon yhteyttä avustaakseen Kilpailuvirastoa kilpailunrajoituksen selvittämisessä. Metsäliitto on antanut Kilpailuvirastolle tietoja omasta ja muiden yritysten osallisuudesta kilpailunrajoitukseen. Metsäliitto on oma-aloitteisesti toimittanut Kilpailuvirastolle kuultavaksi sen entisiä ja nykyisiä työntekijöitä, jotka ovat kertoneet oman näkemyksensä tapahtumista.

Metsäliiton Kilpailuviraston kuultavaksi toimittamista henkilöistä metsäpäälliköt HL ja MM sekä aluejohtaja OL ovat monelta osin myöntäneet Kilpailuviraston esittämän tapahtumankuvauksen sekä korjanneet sitä tarpeellisin osin. Sen sijaan aluejohtajista PK, JL ja AM ovat pitkälti kiistäneet Kilpailuviraston esittämän tapahtumankuvauksen.

Metsäliitto on avustanut Kilpailuvirastoa kilpailunrajoituksen selvittämiseksi kilpailunrajoituslain 8 §:ssä (318/2004) edellytetyllä tavalla.

Metsäliitolle määrättävää seuraamusmaksua arvioitaessa tulee kiinnittää huomiota siihen, että Metsäliitto on ryhtynyt kilpailunrajoituslain 8 §:n (318/2004) mukaiseen yhteistyöhön ja toimittanut säännöksen soveltamisen kannalta ratkaisevia tietoja vasta siinä vaiheessa, kun Kilpailuvirasto on toimittanut yrityksille esitysluonnoksen seuraamusmaksun määräämiseksi. Lisäksi huomiota tulee kiinnittää siihen, että osa Metsäliiton Kilpailuviraston kuultavaksi toimittamista henkilöistä on edellä mainituin tavoin pitkälti kiistänyt Kilpailuviraston esittämän tapahtumankuvauksen.

Metsäliiton vastineessaan viittaama materiaali, jonka Metsäliitto on toimittanut Kilpailuvirastolle, ei ole ollut merkityksellistä kilpailunrajoituksen selvittämiseksi kilpailunrajoituslain 8 §:n (318/2004) edellytetyllä tavalla. Myöskään se, että yritys on ilmoittanut Kilpailuvirastolle pyrkivänsä myötävaikuttamaan tutkimuksiin, ei vielä ole riittävää kilpailunrajoituslain 8 §:n (318/2004) soveltumiseksi.

Edellä mainittuun viitaten Kilpailuvirasto esittää, että Metsäliitolle määrättävää seuraamusmaksua alennetaan 30 prosenttia.

METSÄLIITTO OSUUSKUNNAN VASTAUS

Vaatimukset

Metsäliitto osuuskunta on vaatinut, että markkinaoikeus

hylkää Kilpailuviraston esityksen 21 miljoonan euron seuraamusmaksun määräämiseksi Metsäliitolle sekä hylkää Kilpailuviraston esityksen siltä osin kuin Metsäliiton on väitetty syyllistyneen vakavaan hintayhteistyötä ja tietojenvaihtoa koskevaan kilpailunrajoitukseen raakapuun kaupassa koskien vuosia 1997-2004 ja hylkää Kilpailuviraston vaatimuksen oikeudenkäyntikulujen korvaamisesta.

Metsäliitto on katsonut syyllistyneensä enintään lievänä pidettävään, tietojenvaihtoa ja ei-sitovien hintaodotuksien keskusteluja koskevaan kilpailunrajoitukseen vuosina 1997-1998, ja vaatinut,

ettei markkinaoikeus kilpailunrajoituslain 22 §:n (1529/2001) vanhentumissäännöksen perusteella määrää Metsäliitolle lainkaan seuraamusmaksua koskien edellä määriteltä kilpailunrajoitusta vuosina 1997-1998 ja toissijaisesti jättää kokonaan määräämättä seuraamusmaksun edellä viitatussa toiminnasta sen vähämerkityksellisyyden ja lain epäselvän tulkinnan vuoksi tai joka tapauksessa määrää mahdollisen seuraamusmaksun kilpailunrajoituslain 8 §:n (480/1992) mukaisen normaaliasteikon mukaisesti.

Metsäliitto on katsonut syyllistyneensä enintään lievänä pidettävään, tietojenvaihtoa koskevaan kilpailunrajoitukseen vuosina 2000-2003, ja vaatinut

ensisijaisesti, että markkinaoikeus jättää määräämättä Metsäliitolle seuraamusmaksun edellä mainitusta toiminnasta sen vähämerkityksellisyyden ja lain epäselvän tulkinnan vuoksi, tai toissijaisesti määrää Metsäliitolle seuraamusmaksun kilpailunrajoituslain 8 §:n (480/1992) mukaisen normaaliasteikon mukaisesti sekä vahvistaa, että Metsäliitto saa kilpailunrajoituslain 8 §:n (318/2004) nojalla hyväksen 75 prosentin alennuksen sille mahdollisesti määrättävästä seuraamusmaksusta; sekä

määrää Kilpailuviraston korvaamaan Metsäliitolle sen oikeudenkäyntikulut 351.666,90 eurolla laillisine viivästyskorkoineen.

Perusteet

Yleistä

Vuosien 1997-1998 keskitetyn valtakunnallisen neuvottelumenettelyn yhteydessä Metsäliitto on osallistunut kiellettyyn hintatietojen vaihtoon ja ei-sitovista hintaodotuksista keskusteluun metsäyhtiöiden välillä.

Vuonna 1999 keskitettyä neuvottelumenettelyä ei enää sovellettu. Metsäyhtiöiden välillä ei tuona aikana harjoitettu kiellettyä yhteistyötä, mikä käy ilmi myös Kilpailuviraston esityksestä ja siihen liittyvästä näytöstä. Vuosina 2000-2003 Metsäliitto on osallistunut kiellettyyn hintatietojen vaihtoon ja ei-sitovista hintaodotuksista keskusteluun alueellisesti Kaakkois-Suomen ja osittain myös Kainuun alueilla. Muilla alueilla, kuten Etelä-, Länsi- ja Pohjois-Suomessa kiellettyä tietojenvaihtoa tai hintaodotuskeskusteluja ei ole esiintynyt. Kyseessä on ollut alueellisesti selvästi rajoittunut toimintatapa, jota ei ole ohjattu valtakunnallisesti. Metsäpääalliköt ovat keskustelleet puumarkkinoista yleisellä tasolla ja tässä yhteydessä vaihtaneet satunnaisesti myös kiellettyjä hintatietoja sekä keskustelleet myös ei-sitovista hintaodotuksista. Tämä toiminta on ollut hyvin rajoitettua ja kohdistunut vuosiin 2000-2001.

Kilpailuviraston väite siitä, että Metsäliitto olisi sopinut kilpailijoiden kanssa puun hinnoista tai harjoittanut hintahallintaa vuosina 1997-2004, on virheellinen. Metsäliiton tarkoituksena ei ole ollut rajoittaa kilpailua, vaan ylläpitää sujuvaa puukauppaa epäselvässä lainsäädäntö- ja neuvottelutilanteessa. Metsäliitto ei myöskään missään yhteydessä ole sopinut puun hintojen alentamisesta muiden metsäyhtiöiden kanssa, olipa kyse sitten vuosien 1997-1998 neuvottelumenettelystä tai vuosien 2000-2003 tietojenvaihdosta. Metsäliiton lainvastainen menettely liittyy ainoastaan ei-sitovista hintaodotuksista keskusteluun ja tietojenvaihtoon.

Kilpailuviraston virheellinen väite perustuu pitkälle UPM:n antamiin liioitteleviin ja tarkoitushakuisiin lausuntoihin. Esimerkiksi JS:n lausuntojen osalta on kiistatta osoitettavissa niiden epäluotettavuus. UPM:n ilmiantojen epäluotettavuutta korostaa se, ettei vastaavissa ilmiantotapauksissa EU:ssa ja USA:ssa edes nostettu syytteitä Metsäliitto-konsernia kohtaan, vaan ilmiannot todettiin perusteettomiksi.

Kilpailuvirasto on esittänyt UPM:n toimihenkilöille johdattelevia ja tarkoituksenhakuisia kysymyksiä, mikä käy ilmi kuulustelujen nauhoituksista. Kilpailuviraston käyttöönottama hintahallinnan käsite on selvästi johtanut harhaan niitä henkilöitä, joita virasto on kuullut tutkimustensa yhteydessä. Kun Kilpailuviraston kuulusteluissa UPM:n toimihenkilöiltä on kysytty, "keskusteltiinko hintahallinnasta", vastaus on usein ollut, että "kyllä kai siitä keskusteltiin". Missään vaiheessa ei kuulusteluissa kuitenkaan käy ilmi se yksinkertainen perusasia, ymmärtävätkö virasto ja kuulusteltavat lainkaan samalla tavalla hintahallinnan käsitettä. Kilpailuviraston esityksessään toistama määrittely hintahallinnasta on selvästikin sen itsensä tätä tapausta varten luoma käsite. Kilpailuvirasto ei missään yhteydessä esitystään määrittele sitä, mitä se juridisesti tarkoittaa hintahallinnalla, vaikka koko viraston esitys pohjautuu siihen, että metsäyhtiöiden väitetään syyllistyneen nimenomaan hintahallintaan. UPM:n toimihenkilöt ovat jälkepäin kritisoineet sitä, että heitä on siteerattu väärin Kilpailuviraston esityksessä.

Näyttökynnyksen täyttymisen osalta lähtökohtana on, että pelkkä yksittäisen yrityksen ilmianto, jonka tueksi ei ole esittää vakuuttavia asiakirja- tai muita todisteita, ei ole yksinään riittävä näyttö ilmiannon kohteena olevan yrityksen väitetystä osallistumisesta kartelliin. Eriyisen kriittisesti henkilötodistelun riittävyteen tulee suhtautua tapauksessa, jossa henkilötodistelu liittyy nyt käsiteltävänä olevan tapaisiin niin sanottuihin leniency-tapauksiin ja seuraamusmaksujen vähentämistarkoituksessa kilpailuviranomaisille tehtyihin ilmiantoihin. Yhden rikkomuksista syytetyn yhtiön - erityisesti tilanteessa, jossa tällä yhtiöllä on kilpailunrajoituslain 9 §:n (318/2004) tuomien etujen myötä vahva intressi liioitella tapahtumia - suullinen kertomus ei voi muodostaa täyttä näyttöä varsinkaan silloin, kun kaikki muut rikkomuksesta syytettyt yritykset kiistävät kertomuksen. Tarvetta arvioida kriittisesti näyttökysymystä korostaa se, että Kilpailuvirasto näyttää esitykseensä valinneen tarkoitushakuisesti ne todisteet, joissa on "eniten liioiteltu" yhteistyön luonnetta.

Kilpailuviraston esittämät johtopäätökset kertomuksista ovat useilta osin hyvin virheellisiä. Kilpailuviraston arviointi metsäyhtiöiden keskinäisestä yhteistyöstä perustuu pitkälti puutteelliseen tai jopa suurilta osin väärään näytön arviointiin. Kilpailuvirasto on valikoinut esitetystä todistelusta kaikista vakavimpiin rikkomuksiin viittaavat

kertomukset - erityisesti JS:n ja HV:n kertomukset - ja jättänyt muita todisteita osittain tai kokonaan huomiotta. Sille, että metsäyhtiöiden edustajien tapaamisissa olisi tosiasiaa syyllistytty vähäistä kiellettyä tietojenvaihtoa vakavampiin kilpailunrajoituksiin, ei ole UPM:n edustajien suullisia väitteitä vahvempaa näyttöä.

Myös metsäyhtiöiden roolien epäselvyys, myyjäpuolen toiminta puukaupassa ja puukaupan hinnoittelun virheellinen ymmärtäminen ovat osaltaan johtaneet siihen, että Kilpailuviraston esityksen johtopäätökset ovat vääriä. Metsä-Botniaan, puunvaihtoon tai Metsähallituksen kauppoihin ei ole liittynyt mitään lainvastaista. Myöskään historiallisten, yleisluonteisten kustannustietojen vaihto metsäyhtiöiden välillä ei ole ollut kiellettyä.

Kilpailuvirasto katsoo, että UPM:n ja Metsäliiton metsäpääalliköt olisivat keskustelleet hintahallinnasta myös puunvaihdon yhteydessä. Metsäliiton käsityksen mukaan metsäyhtiöiden välisten puukauppojen ei voida katsoa olleen kilpailusääntöjen vastaisia, koska niiden tarkoituksena tai seurauksena ei ole ollut kilpailun rajoittaminen markkinoilla. Puunvaihtojen yhteydessä ei myöskään ole käsitelty muita kuin puunvaihtoon välittömästi liittyviä tietoja. Puunvaihdoissa ei ole keskusteltu puunhankintaan liittyvistä hinnoista. Sovittavat toimitushinnat ovat olleet niin sanottuja porttihinnoja, joista ei ole voitu päätellä yritysten kantohintoja, koska porttihinnoissa on sisällytetty muun muassa kuljetuksen, korjuun ja yleiskulujen osuudet.

Kilpailuvirasto esittää myös, että Metsäliiton AO:n olisi vuonna 2002 tiedustellut, seuraisiko UPM Metsäliittoa, jos se laskisi mäntykuitupuun läpimittavaatimusta yhdellä senttimetrillä ja korottaisi sen hintaa eurolla. Kilpailuvirasto katsoo hinnoista sovitun siitä syystä, että Metsäliitto toteutti hinnankorotuksen ja läpimittavaatimuksen alentamisen ja UPM toimi samalla tavalla kahden viikon kuluttua. Kilpailuviraston näkemys on väärä, eikä siinä oteta huomioon markkinatilannetta tai myyjäpuolen vaikutusta.

Vuoden 2002 tapaamisen taustalla oli puunkaupan toimimattomuus siitä syystä, että MTK:n jarrutti puukauppaa tavoitteenaan saada kahden euron lisähinta puulle. Metsäliitolla oli suurin pula puusta ja kovin tarve saada puukauppa liikkeelle, minkä vuoksi se aktiivisesti neuvotteli asiasta MTK:n kanssa. Neuvottelujen tuloksena Metsäliitto sai aikaan ratkaisun MTK:n kanssa siitä, että Metsäliitto nostaa mäntykuitupuun hintaa eurolla ja alentaa läpimittavaatimusta yhdellä senttimetrillä. Koska Metsäliitto myi mäntykuitupuuta merkittäviä määriä Metsä-Botnialle, Metsäliitto halusi informoida asiasta UPM:ää ennen päätöstä, jottei hinnankorotuksesta tulisi myöhemmin ongelmaa Metsä-Botnian toimituksissa.

Metsäliitto ei hakenut UPM:ltä hyväksyntää omalle hintaratkaisulleen vaan sille, että UPM hyväksyy kyseisen hinnankorotuksen puun myynnissä Metsä-Botnialle. Metsäliiton käsityksen mukaan UPM teki myöhemmin omat päätöksensä täysin itsenäisesti. Ainakaan niistä ei sovittu Metsäliiton kanssa.

Metsä-Botniaan liittyvää yhteistyötä on useaan otteeseen selvitetty kilpailuviranomaisille eikä yhteistyöstä ole löytynyt huomautettavaa. Samoin on selvää, että puun myyjät ja ostaja neuvottelevat ja keskustelevat keskenään puukaupasta, eikä siinä ole kilpailunrajoituslain kannalta mitään kyseenalaista. On lisäksi selvää, ettei yhteisyrityksen

toisen osakkaan informointi puuntoimitusten hintamuutoksista ole kilpailunrajoituslain vastaista toimintaa.

Kielletyssä tietojenvaihdossa tai keskusteluissa ei-sitovista hintaodotuksista ei ole kyse vakavasta, vaan ainoastaan lievistä kilpailunrajoituksesta. Asiaan liittyviä lieventäviä seikkoja ovat kilpailua rajoittavan tarkoituksen ja sopimusten eli niin sanottujen vakavien kilpailunrajoitusten tunnusmerkistön puuttuminen, lainsäädännön tulkintoihin liittyvät epäselvyydet, viranomaisten tietoisuus keskitetystä neuvottelumenettelystä, myyjäpuolen osallistuminen neuvotteluihin ja tietojenvaihtoon, menettelyn alueellinen rajoittuneisuus ja markkinavaikutusten puuttuminen.

Kyseessä ei ole ollut vuosina 1997-2004 jatkuvaluonteinen kilpailunrajoituslain vastainen menettely, vaan vuosien 1997-1998 keskitettyyn neuvottelumenettelyyn liittyneet tapahtumat ja vuosien 2000-2003 tietojenvaihto tulee tosiasiallisesti ja juridisesti erotella toisistaan.

Kilpailuviraston Metsäliitolle esittämää 21 miljoonan euron seuraamusmaksua voidaan pitää soveltuvaan lakiin nähden perusteettomana ja kohtuuttomana. Metsäyhtiöiden välistä tietojenvaihtoa on pidettävä kilpailunrajoituslaissa tarkoitettulla tavalla vähämerkityksellisenä, eikä siitä tule määrätä Metsäliitolle seuraamusmaksua. Seuraamusmaksua ei tule myöskään kilpailunrajoituslain 22 §:n (1529/2001) vanhentumissäännön mukaan lainkaan määrätä vuosien 1997-1998 menettelyn osalta. Mahdollinen seuraamusmaksu tulee joka tapauksessa määrätä 1.5.2004 saakka voimassa olleen lain määrittämien normaaliasteikon mukaisesti.

Metsäliitolle esitetty 30 prosentin seuraamusmaksun alennus on selvästi liian alhainen. Kilpailuviraston esittämät perusteet määritellä alennusprosentti ovat virheellisiä, koska Metsäliitto on käsityksensä mukaan selvittänyt asiaa ja myös todistettavasti myötävaikuttanut asian selvittämiseen jo ennen esitysluonnosta keväällä 2006.

Toiminta ja sen luonne

Yleistä

Kilpailuvirasto katsoo metsäyhtiöiden syyllistyneen kilpailunrajoituslain 6 §:ssä (480/1992) ja EY:n perustamissopimuksen 81 artiklassa kiellettyyn hintayhteistyöhön ja tietojenvaihtoon. Kilpailuviraston mukaan tällaiset vakavina pidettävät kilpailunrajoitukset ovat lähtökohtaisesti aina vahingollisia ja kiellettyjä. Kilpailuviraston kanta on pääosiltaan virheellinen.

Metsäliitto myöntää syyllistyneensä kiellettyinä pidettävään tietojenvaihtoon vuosien 1997-1998 aikana keskitetyn neuvottelumenettelyn yhteydessä. Lisäksi metsäpääalliköiden välillä on vaihdettu kielletyksi katsottavaa tietoa vuosina 2000-2001 sekä tiettyjen aluepääalliköiden (Kainuu ja Kaakkois-Suomi) välillä 2000-2003. Muilta osin Kilpailuviraston esittämät väitteet ovat liioiteltuja ja virheellisiä.

Hintayhteistyö

Kilpailuviraston näkemys Metsäliiton syyllistymisestä kiellettyyn hintayhteistyöhön hintaodotusneuvotteluiden aikana vuosina 1997-1998 on virheellinen. Metsäliiton ja muiden metsäyhtiöiden välisen

tietojenvaihdon tavoitteena ei missään vaiheessa ollut puunhinnan alentaminen tai kilpailun rajoittaminen puumarkkinoilla, mikä ilmenee selkeästi HL:n kertomuksesta. On selvää, ettei tietojenvaihdolla ole voinut edes olla tällaista kilpailua rajoittavaa tavoitetta silloin, kun tietojenvaihto tapahtui myyjäosapuolen pyynnöstä ja sen ollessa tietoinen siitä. Kilpailuviraston näyttö kielletystä hintayhteistyöstä niin metsäpääallikkö- kuin aluejohtajatasolla perustuu yksinomaan UPM:n edustajien suullisiin kertomuksiin. Metsäliitto on johdonmukaisesti kiistänyt kaikki väitteet hinnoista sopimisesta, tavoitehintojen tai enimmäistasojen asettamisesta ja muista hintayhteistyöksi katsottavista rikkeistä. Yllä kuvattua hintaodotusneuvotteluihin kiinteästi liittyvää tiedonvälittämistä lukuun ottamatta kaikki vaihdettu tieto on aina ollut historiallista, eikä Metsäliitto ole antanut kilpailijoilleen mitään tulevaan hinnoitteluun liittyvää tietoa.

Metsäliitto kiistää syyllistyneensä kilpailijoiden kanssa väitettyyn kiellettyyn hintayhteistyöhön raakapuun ostomarkkinoilla.

Tietojenvaihto

Metsäliitto myöntää syyllistyneensä kilpailuoikeudellisesti kiellettyinä pidettävään tietojenvaihtoon. Kilpailuviraston tietojenvaihtoa koskeva esitys on kuitenkin useilta osin virheellinen. Metsäyhtiöiden välinen tietojenvaihto ei ole ollut minkään muun kilpailunrajoituksen liitännäinen. Metsäliitto ei ole syyllistynyt muuhun kilpailunrajoitukseen kuin lievänä pidettävään kiellettyyn tietojenvaihtoon ja ei-sitovista hintaodotuksista keskusteluun. Puun hinnoittelu on hyvin läpinäkyvää. Hintatietoja on yleisesti saatavissa paitsi julkaisuista, kuten Maaseudun Tulevaisuus, myös metsäyhtiöiden hintalaskureista, joiden avulla on mahdollista vertailla leimikkokohtaisiakin hintoja. Metsäyhtiöiden hankinta-alueet eivät ole yhteneväisiä, minkä lisäksi metsäyhtiöillä on myös eriävät painopistealueet puunhankinnassa. Useilla alueilla julkisesti tiedossa olevista keskihinnoista pystyy päättelemään myös muiden metsäyhtiöiden hintatasoja. Kilpailuviraston väitteet vaihdetun tiedon erityisestä luottamuksellisuudesta ovat siten harhaanjohtavia usean alueen, kuten Pohjanmaan, osalta.

Metsäyhtiöt eivät ole vaihtaneet keskenään "yksityiskohtaisia hintatietoja". HL:n kertomuksesta käy selkeästi ilmi hänen ilmoittaneen muille metsäyhtiöille hintaodotusneuvotteluiden yhteydessä Metsäliiton takuuhinnan asettumisesta tietyllä edellisvuoden hintatasoon lisättävällä "haarukalla". MM:n kertomuksen mukaan metsäpääallikköiden välillä ei myöskään ole vaihdettu yksityiskohtaisia hintatietoja. Samoin PT korosti kuulustelussaan, että korotuksista keskusteltiin, mutta lähtötasoja ei kerrottu. Samoin pääosasta aluepääallikköiden kertomuksista ei ole pääteltävissä yksityiskohtaisten tietojen vaihtamista, vaan pikemminkin kertomukset todistavat tietojenvaihdon yleisluonteisuudesta.

Erityisen tärkeätä on ottaa huomioon se, ettei metsäpääallikköjen välisissä keskusteluissa ole paljastettu yhtiöiden maksamia todellisia kantohintoja. Keskusteluja on käyty lähtökohtaisesti ainoastaan Metsäteollisuus ry:n tilastojen pohjalta. Kun keskustelujen pohjana on tämän lisäksi käytetty yleistason maakunta-, metsäkeskusalue- ja piirikohtaisia tietoja, voidaan todeta tietojenvaihdon olleen hyvin vähämerkityksellistä. Kilpailuviraston näkemys siitä, että tietojenvaihto olisi minimoinut yritysten väliltä kilpailuun normaalisti kuuluvan riskin ja epävarmuuden, on siten dramatisoiva ja virheellinen. Yritykset tekivät

edelleen hinnoittelupäätöksensä itsenäisesti, eikä minkäänlaista yhteneväistä käyttäytymistä markkinoilla ollut olemassa. Metsäliiton osalta hinnoittelun itsenäisyys korostuu yllä esitetystä, Metsäliiton perustehtävään ja omaan hinnoittelumekanismiin liittyvistä syistä johtuen.

Kustannustietojen vaihto

Kilpailuviraston mukaan kilpailunrajoituslain 6 §:n (480/1992) soveltamiskäytännössä kiellettyä on pidetty sellaisen luottamuksellisen tiedon luovuttamista samalla tuotanto- ja jakeluportaalla toimiville elinkeinonharjoittajille, jollaisen välittymistä kilpailijoille yritykset normaalisti pyrkisivät välttämään ja jonka perusteella yhtiöiden on mahdollista koordinoita kilpailukäyttäytymistään markkinoilla. Kilpailuviraston mukaan yhtiöt ovat syyllistyneet kilpailunrajoituslain 6 §:ssä (480/1992) ja EY:n perustamissopimuksen 81 artiklassa kiellettyyn tietojenvaihtoon vaihtaessaan yhtiökohtaisia kustannustietoja. Kilpailuviraston esityksen mukainen tulkinta yhtiöiden välisen kustannustietojen vaihdon todellisesta tavoitteesta ja luonteesta sekä lainvastaisuudesta on virheellinen.

Kustannustietojen vaihdon (benchmarking) tavoitteena on ollut lisätä yhtiöiden sisäistä tehokkuutta. Kun tietojenvaihdon katsotaan olevan hyödyllistä sekä edesauttavan yhtiöiden mahdollisuuksia tehdä rationaalisia ja tehokkaita liiketoimintapäätöksiä, ei sitä voida pitää kilpailusääntöjen vastaisena. On yleisesti tiedossa, ettei benchmarking välttämättä ole haitallista ja että useimmiten se lisää teollisuuden kilpailukykyä. Metsäliiton ja UPM:n välisen benchmarkingin tavoitteena on nimenomaan ollut vertailla ja - Metsäliiton osalta ainakin - kehittää yritysten oman toiminnan tehokkuutta. Kilpailuvirasto ei myöskään ole osoittanut kustannustietojen vaihdolla olleen kilpailunvastaisia vaikutuksia, jolloin tietojenvaihtoa ei voida siltäkään perusteella pitää kilpailusääntöjen vastaisena. Kustannustietojen vaihdon sallittavuutta arvioitaessa on tehokkuusaspektien lisäksi otettava huomioon myös vaihdettavan tiedon luonne. Yleistä tasoa kuvaavien kustannustietojen saattaminen kilpailijoiden tietoon ei lähtökohtaisesti ole kiellettyä. Metsäliitto ei ole koskaan vertaillut UPM:n kanssa esimerkiksi puun kantohintoja, tehdashintoja tai porttihinnoja, eli niitä hintoja, jotka olisivat markkinakilpailun kannalta ongelmallisia. Benchmarking on kohdistunut tietoisesti vain niihin UPM:n ja Metsäliiton omien organisaatioiden kehittämiseen liittyviin yleisiin kustannuskomponentteihin, kuten kiinteisiin kustannuksiin ja pääomiin, joista ei ole käynyt ilmi puun kantohintoja ja jotka ovat neutraaleja raakapuun kaupan kilpailun kannalta. Metsäliitto ei ole vertaillut porttihinnoja UPM:n kanssa, toisin kuin Stora Enso.

Tietojenvaihdon sallittavuus riippuu myös tietojen tuoreudesta. Yleisenä käytäntönä on ollut, että vuoden vanhojen tietojen vaihtamisen ei ole katsottu olevan haitallista. Tämän komissio on vahvistanut esimerkiksi tietojenvaihtoa koskevassa UK Agricultural Tractor -tapauksen päätöksessä. Tulkinta on vahvistettu uudelleen vuoden 1999 kilpailupolitiikkaa koskevassa kertomuksessa. Komission kannan mukaan keskittyneillä markkinoilla yksittäisiä yrityksiä koskevia tietoja saa vaihtaa, kun tiedot ovat vähintään 12 kuukautta vanhoja ja koko markkinoilta kerättyjen alle 12 kuukautta vanhojen tietojen vaihto on sallittua, mikäli tiedot ovat peräisin vähintään kolmelta yhtiöltä.

Metsäyhtiöiden vaihtamat kustannustiedot ovat aina koskeneet vähintään edellisvuotta. Näin ollen kyse on ollut historiallisista kustannustiedoista, joiden vaihtaminen kilpailijoiden kesken on sallittua. Kustannustietojen vaihto ei ole koskaan kohdistunut senhetkisiin tai tulevaisuuden kustannuksiin.

Vaihdetuilla kustannustiedoilla ei ole minkään asteista merkitystä raakapuun ostomarkkinoilla. Kyseessä eivät ole raakapuun ostohinnan kustannuskomponentit vaan ostohinnan päälle yhtiön sisällä laskettavat kustannukset. Kyseessä olevat tiedot voisivat siis liittyä mahdolliseen puun tukkuhintaan, mutta näistä tukkumarkkinoista ei tässä tapauksessa ole kyse.

Metsäliiton ja UPM:n välinen kustannustietojen vaihto on aikaisemman oikeuskäytännön mukaan nimenomaisesti sallittua tietojenvaihtoa, koska vaihdetut tiedot ovat olleet historiallisia ja yleisluonteisia, tietojenvaihdosta on ollut selviä tehokkuusetuja metsäyhtiöiden toimintaa kehitettäessä eikä tietojenvaihto ole vaikuttanut negatiivisesti kilpailuun raakapuun ostoista. Metsäliitto kiistää kustannustietojen vaihdon lainvastaisuuden.

Metsäyhtiöiden erilainen rooli

Metsäliitolla on selvästi erilainen rooli puumarkkinoilla kuin UPM:llä tai Stora Ensolla, mikä ei käy lainkaan tai ainakaan riittävästi ilmi Kilpailuviraston esityksestä, vaikka asia tuli esille useaan otteeseen tutkimusten aikana.

Metsäliitto on riippuvaisempi yksityismetsien hankinnasta kuin UPM ja Stora Enso, jotka käyttävät enemmän tuontipuuta, sopimustoimittajia ja myös omista metsistä hankittua puuta. Metsäliiton kannalta on erityisen tärkeää saada kaikissa olosuhteissa "puu liikkumaan", minkä vuoksi Metsäliitolla on muita suurempi intressi myös huolehtia puukaupan toimivuudesta. Mikäli esimerkiksi MTK "jarrutti" puukauppaa, eniten siitä kärsi Metsäliitto, jolla myös oli suurin paine aloittaa neuvottelut MTK:n kanssa puun myynnin turvaamisesta.

Metsäliiton tavoitteena ei ole puun hinnan alentaminen. Metsäliiton tavoitteena päinvastoin on maksaa jäseniensä toimittamalle puulle mahdollisimman hyvä ja kilpailukykyinen hinta eri markkinaolosuhteissa niin, että puun saatavuus voidaan samalla turvata. Tavoite on olennaisesti erilainen kuin muilla metsäyhtiöillä, jotka pyrkivät alentamaan raaka-ainehintoja ja joilla on enemmän vaihtoehtoisia puunhankintakeinoja.

Metsäliitto edustaa metsänomistajia, minkä vuoksi se on 1990-luvun loppuun saakka toiminut valtakunnallisissa sopimusneuvotteluissa ensisijaisesti puun myyjien puolella. Oman teollisuuden (M-Real, Finncore, Metsä-Botnia) vahvistuttua Metsäliiton yhtymätason rooli on siirtynyt teollisuuden suuntaan. Tästä huolimatta Metsäliiton lähtökohta on edelleen toimia metsänomistajien intressien mukaisesti.

Metsäliiton rooli oli varsinkin keskitetyn neuvottelumenettelyn aikana vuosina 1997-1999 eräänlainen "välittäjän rooli", jossa UPM pyrki saamaan Metsäliiton mukaan omiin neuvotteluratkaisuihinsa MTK:n kanssa. Toisaalta MTK halusi Metsäliiton avustavan sitä neuvotteluissa ja sen määrittelemisessä, mitä metsänomistajat haluavat tai mikä olisi

perusteltu hinnoittelu teollisuuden kannalta. Sekä teollisuuden että metsänomistajien oli perusteltua pitää Metsäliitto informoituna sekä lopputuotteiden (paperi, sellu, sahatuotteet) että raakapuun kaupan kehittymisestä. Metsäliiton asema "välittäjänä" oli luonnollinen seuraus myös siitä, ettei Metsäliitto edes ollut osallisena keskitettyyn neuvottelumenettelyyn, jonka osapuolia metsäyhtiöistä olivat ainoastaan UPM ja Stora Enso.

UPM:n osalta tutkimusten aikana on käynyt kiistatta ilmi se, että sillä on ollut johtava rooli metsäyhtiöiden välisessä yhteydenpidossa. Keskeinen UPM:n toimihenkilö keskitetyn neuvottelumenettelyn aikana vuosina 1997-1999 oli PT. HV jatkoi tämän jälkeen PT:n perintöä aktiivisena "sopimusmiehenä", joka pyrki ylläpitämään yhteistoimintaa ja -esiintymistä metsäyhtiöiden välillä.

UPM:n primus motor -asema metsäyhtiöiden eri yhteisjärjestelyissä käy ilmi paitsi PT:n muistiinpanoista myös esimerkiksi HV:n ja JS:n toiminnasta, jotka olivat selvästi aloitteellisia erilaisia yhteistyömuotoja kehitettäessä. Samoin tietysti jo pelkästään se tosiseikka, että UPM harjoitti kustannustietojen vaihtoa sekä Metsäliiton että Stora Enson kanssa - mutta mitään tietojenvaihtoa ei esiintynyt Stora Enson ja Metsäliiton välillä - osoittaa jo sellaisenaan UPM:n keskeisen roolin.

Metsäliiton tavoitteena ei ole puunhinnan alentaminen. UPM on ollut aloitteentekijä ja organisoija metsäyhtiöiden välisessä yhteistyössä, mikä tulee ottaa huomioon eri yhtiöiden toiminnan moitittavuutta arvioitaessa.

Kielletyn yhteistyön väitetyt vahingolliset vaikutukset

Puumarkkinoiden yleinen toimivuus edellyttää puunhintojen läpinäkyvyyttä. Tästä syystä useat tahot, kuten Metsäteollisuus ry. ja Metla julkaisevat hintatilastoja. Yhtiöiden maksamat hinnat julkaistaan myös säännöllisesti Maaseudun Tulevaisuus -lehdessä ja yhtiöiden omilla internetsivustoilla.

Puumarkkinoilla pyritään siihen, että markkinoilla saavutetaan tasapaino kysynnän ja tarjonnan välillä suhdannekehityksen eri vaiheissa. Metsäliiton intressinä metsänomistajien omistamana osuuskuntana ei ole, eikä myöskään ole ollut, raakapuun hinnan alentaminen. Metsäyhtiöiden välisen yhteistyön tarkoituksena ei ollut rajoittaa kilpailua vaan turvata puumarkkinoiden toimivuus ja erityisesti raakapuun saanti metsäteollisuudelle.

Metsäyhtiöiden välisellä tietojenvaihdolla ei voida osoittaa olleen minkäänlaisia vaikutuksia raakapuun markkinoiden toimintaan, puhumattakaan vahingollisista vaikutuksista talouselämälle. Raakapuun hinta Suomessa on ollut väitetyt kilpailurajoituksen aikana Euroopan korkein, mihin on merkittävästi vaikuttanut raakapuun myyjäpuolen oma yhteistoiminta tarkasteluajanjaksolla.

Kilpailuviraston olisi tullut tutkia ja selvittää metsäyhtiöiden välisen tietojenvaihdon vaikutukset markkinoiden toimintaan. Vaikkei vaikutusten tutkiminen olisikaan välttämätöntä kilpailurajoituksen olemassaolon osoittamiseksi, on kysymyksellä keskeinen merkitys arvioitaessa tietojenvaihdon vakavuutta ja seuraamusmaksun suuruutta.

Rikkomuksen kesto

Kilpailuvirasto toteaa esityksessään metsäyhtiöiden välisen menettelyn olleen kilpailunrajoituslain 6 §:n (480/1992) ja EY:n perustamissopimuksen 81 artiklan vastaista 1.1.1997-huhtikuu 2004. Kilpailuviraston mukaan yritysten toiminnassa tuona ajanjaksona on havaittavissa selkeä menettelytapojen ja käytännön toiminnan jatkuvuus. Kilpailuviraston näkemys on virheellinen.

Kysymys kilpailusääntöjen vastaisen menettelyn ajallisesta kestosta ja yhteneväisyydestä on metsäyhtiöiden välisen tietojenvaihdon osalta hyvin merkittävä kilpailunrajoituslain 22 §:n (1529/2001) mukaisen seuraamusmaksun vanhentumisajan vuoksi. Kilpailuvirasto itsekin toteaa, että pidempiaikainen eri osista koostuva menettely katsotaan yhdeksi rikkomukseksi erityisesti silloin, kuin siihen osallistuvilla yrityksillä on yhteinen ja jatkuva tavoite. Kilpailuvirasto katsoo metsäyhtiöiden yhteisenä tavoitteena olleen "keskinäisen hintakilpailun välttäminen ja rajoittaminen sekä puun hinnan hallinta".

Kilpailuviraston näkemystä siitä, että useasta eri osasta koostuvaa kilpailunrajoitusta voidaan yleensä ottaen pitää yhtenä rikkomuksena, mikäli siihen osallistuvilla yrityksillä on yhteinen ja jatkuva tavoite voidaan pitää oikeana. Tämä ilmenee selkeästi oikeuskäytännöstä.

Kilpailuoikeudellisessa oikeuskäytännössä ei ole tarkasteltu tarkemmin sitä, milloin eri teoilla voidaan katsoa olleen yhtenevä tarkoituksena. Tässä yhteydessä voidaan kilpailuoikeuden tulkinta-apuna käyttää rikosoikeuden yleisiä oppeja, joissa on tarkasteltu yhden useamman teon kattavan rikoksen ja erillisiksi rikoksiksi katsottavien tekojen välistä rajanvetoa.

Myös rikosoikeudessa edellytetään tekijän yhteneväistä motivaatiotilannetta, jotta usea teko voidaan katsoa yhdeksi rikokseksi. Useiden tekojen käsittäminen yhdeksi teoksi edellyttäisi siten yhtä alkuperäistä päätöstä näiden tekojen taustalle. Lisäksi tekojen katsominen yhdeksi teoksi edellyttää myös ajallista yhteyttä. Korkein oikeus on lisäksi kysymystä tarkastellessaan todennut (KKO 1996:42) arviointiin vaikuttavan tekojen välisen ajallisen yhteyden ohella tekotilanteet kokonaisuutena arvioiden. Ratkaisussaan KKO 2006:33 korkein oikeus on katsonut vastaajan syyllistyneen useaan tuottamukselliseen virkavelvollisuuden rikkomiseen. Vaikka rikosteoilla oli kaikilla samanlainen tekotapa ja niiden taustalla oli vastaajan sama moitittava asennoituminen virkatehtäviin, teot eivät ainoastaan tämän seikan vuoksi muodostaneet sellaista asiallisesti ja ajallisesti yhteneväistä kokonaisuutta, että tekoja olisi tullut arvioida yhtenä rikoksena.

Metsäyhtiöiden välinen tietojenvaihto vuosina 1997-1998, sekä metsäpäälliköiden että aluejohtajien osalta, liittyi kiinteästi Kilpailuviraston myöntämän poikkeusluvan nojalla käytyihin hintaodotusneuvotteluihin. Metsäyhtiöt vaihtoivat tuolloin keskenään tietoja seuratakseen neuvotteluissa sovittujen hintaodotusten toteutumista. Aluejohtajat halusivat seurata, toteutuivatko valtakunnalliset hintaodotussopimukset ja olivatko Metsäteollisuus ry:n tilastot, joilla asiaa seurattiin, luotettavia. Tämä tiedonvaihdon päämäärä ilmenee selvästi myös PT:n muistiinpanoista.

Hintaodotusneuvotteluiden kariutuessa vuonna 1998 tämä tietojenvaihto loppui, eikä Kilpailuviraston esityksessäkään väitetä kilpailusääntöjä rikotun vuonna 1999. Vuonna 1999 ei ollut ongelmaa puun saatavuudesta

eikä MTK pyrkinyt vähentämään tai jarruttamaan puun tarjontaa, minkä vuoksi puun saatavuudesta tai hintaodotuksista keskustelulle ei ollut tarvetta.

Tietojenvaihto metsäyhtiöiden välillä alkoi uudelleen - erisisältöisenä ja erimuotoisena - vuonna 2000, jolloin myös keskusteluiden tarkoitus ja menettelytavat olivat selvästi erilaisia kuin aiempina vuosina. Tämä ero käy selvästi ilmi sekä metsäpääallikköjen että aluejohtajien osalta. Metsäpääallikköjen keskustelujen tarkoituksena vuosina 2000-2001 oli puun saannin turvaaminen sekä yleisten markkinatietojen hankkiminen. Metsäpääallikköiden kolmenkeskinen yhteydenpito lakkasi kokonaan korkeimman hallinto-oikeuden niin sanotun Mikkeli-tapauksen jälkeen vuosien 2001 ja 2002 aikoihin. Tämän niin sanotun kolmikantaisen yhteydenpidon päättymisen ovat vahvistaneet sekä UPM:n HV että Metsäliiton MM. Myös Stora Enso on vahvistanut yhteydenpidon päättymisen. Mikkeli-tapaus on myös otettava epäjatkuvuuskohtana huomioon nyt käsillä olevan tapauksen ajallisen keston arvioinnissa, sillä vasta siinä tapauksessa määriteltiin metsäyhtiöiden välisen tietojenvaihdon tarkemmat rajat. Aluejohtajien välinen tietojenvaihto tapahtui ilman metsäpääallikköjen ohjeistusta, eikä metsäpääallikköitä informoitu keskusteluista. Lisäksi kyseisen tietojenvaihdon tarkoituksena oli täysin muuttunut aiemmasta. Hintaodotusten toteutumisen sijaan tietojenvaihdolla pyrittiin turvaamaan puun saanti sekä hankkimaan markkinatietoja. Tietojenvaihdon tason ja tarkoituksenaan vuoksi vuosien 2000-2003 menettelyt eivät perustuneet lainkaan samaan päätökseen tai samoihin motiiveihin kuin aiemmalla keskitetyn hintaodotusneuvottelujen ajanjaksolla vuosina 1997-1998. Vuoden 2004 aikana ei enää ole ollut metsäyhtiöiden välillä yhtään sellaista menettelyä, jota voitaisiin pitää kilpailuoikeudellisesti kiellettyinä. Ainoa vuodelle 2004 ajoittunut tapaaminen oli Savonlinnassa 14.4.2004 pidetty tapaaminen, johon ei liittynyt mitään kilpailuoikeudellisesti ongelmallista menettelyä.

Edellä esitetyn mukaisesti on selvää, että metsäyhtiöiden välinen tietojenvaihto vuosina 1997-1998 ja 2000-2003 ovat toisistaan erillisiä tapahtumia. Tietojenvaihdon tavoitteet olivat eri aikoina erilaiset ja tietoja vaihdettiin eri henkilöiden välillä eri organisaatiotasolla. Lisäksi tietojenvaihto lakkasi kokonaan vuoden 1999 aikana, mikä katkaisee asiallisen yhteyden puuttumisen ohella myös tapahtumien ajallisen yhteyden. Tietojenvaihdolla näinä aikoina ei siten ole ollut sellaista ajallista ja asiallista yhteyttä, jotta menettelyiden katsominen yhdeksi ja samaksi kilpailunrajoitukseksi olisi perusteltua.

Ajallisen keston osalta merkillepantavaa on Kilpailuviraston suhtautumisen muutos esitysluonnoksen (5.4.2006) ja lopullisen esityksen (21.12.2006) välillä. Esitysluonnoksessaan Kilpailuvirasto oli jaotellut tapahtumakuvauksen hintaodotusneuvotteluihin liittyviin tapahtumiin 1997-1999 ja sen jälkeisiin tapahtumiin. Varsinaisessa esityksessä jaottelu on muutettu hintaodotusneuvotteluihin 1997-1999 liittyviin tapahtumiin ja yritysten vuosien 1997-2004 välisenä aikana harjoittamaan hintahallintaan.

Kilpailuviraston edellä mainittu jaottelun muutos tuli esille vasta Stora Enson vastineessaan 22.6.2006 esittämien vanhentumisväitteiden jälkeen. On todennäköistä, että Kilpailuvirasto pyrkii muutoksen eli myöhemmin esille nostetun yksittäisten tapahtumien ajallisen yleistymisen ja jatkuvuuden kautta saamaan aikaan sen, ettei kilpailunrajoituslain 22 § (1529/2001) soveltuisi metsäyhtiöiden väliseen menettelyyn vuosien 1997-1999 osalta. Muuta selitystä muutokselle ei ole löydettävissä

tilanteessa, jossa metsäyhtiöiden kuuleminen esitysluonnoksen jälkeen ei käytännössä tuonut esille mitään uutta tapahtumien ajallisesta kestosta.

Mitä tulee näyttökysymykseen, Kilpailuviraston tulee pystyä esittämään täysi näyttö koko esityksensä tarkoittamalta ajanjaksolta. Metsäpääalliköiden tai aluejohtajien välisiä tapaamisia on ollut vuosien aikana hyvin harvakseltaan, ja keskusteluita on käyty eri aikoina täysin eriävin tavoin ja eri tarkoituksiperistä lähtien. Näyttökynnys siitä, että eri ajanjaksoina tapahtuvien kilpailunrajoitusten välillä olisi sellainen syy-yhteys, että kilpailunrajoituksen täytäntöönpanon katsottaisiin olevan jatkuvaluonteista ja kattavan myös tapaamisten väliset ajanjaksot, on erittäin korkea.

Kilpailunrajoituksen tunnusmerkistö, vakavuusaste ja hintahallinta

Kilpailuoikeudessa ja oikeuskirjallisuudessa vakiintunut kilpailunrajoituslain 6 §:n (480/1992) ja perustamissopimuksen artiklan 81 mukainen jaottelu eri kilpailunrajoitusten tunnusmerkistölle pohjautuu hintakartellien, markkinoidenjakokartellien, tuotannonrajoituskartellien ja tietojenvaihtokartellien sekä kollektiivisen boikotin määritelmiin. Myös nyt käsiteltävässä tapauksessa tämä perustunnusmerkistö on perusteltua pitää oikeudellisen arvion perustana.

Suomalaisessa oikeuskäytännössä voidaan lisäksi katsoa, että "ei-sitovien hintaodotuksien määrittely" on sillä tavalla selkeästi määritelty, että sitä voidaan myös käyttää pohjana nyt käsiteltävänä olevien kilpailunrajoitusten tunnusmerkistöä ja vakavuutta arvioitaessa. Kilpailuviraston 15.1.1997 myöntämän poikkeusluvan mukaan "Hintaodotuksilla tarkoitetaan ei-sitovaa hintatasokuvausta, jonka perusteella puun myyntiä suunnitteleva metsänomistaja pystyy hahmottamaan odotettavissa olevan käyvän markkinahintatason". Vastaavalla tavalla metsäyhtiöiden puolelta ei-sitovien hintaodotuksien määrittelyn avulla metsäyhtiöt pystyivät hahmottamaan odotettavissa olevan käyvän hintatason tilanteessa, jossa myyjät ja ostajat yhdessä neuvottelivat kyseisistä hintaodotuksista.

Kilpailuviraston esityksessään toistama määrittely "hintahallinnasta" on selvästikin Kilpailuviraston itsensä tätä tapausta varten luoma käsite. Kilpailuvirasto ei missään yhteydessä esitystään määrittele sitä, mitä se juridisesti tarkoittaa hintahallinnalla, vaikka koko Kilpailuviraston esitys pohjautuu siihen, että metsäyhtiöiden väitetään syyllistyneen nimenomaan hintahallintaan.

Kilpailunrajoituksen vakavuuden arvioinnin kannalta "hintahallinnan" käsitteen liittäminen "vakavaksi" kilpailunrajoitukseksi karkeasti yksinkertaistaa ja vääristää oikeudellista arviointia.

Vakavuusasteen arvioinnin kannalta kaikkein vakavimmat kilpailunrajoitukset eli niin sanotut hard core -kartellit liittyvät hinnoista sopimiseen. Erittäin vakavat hintakartellit ovat niin sanottuja paljaita kartelleja, joiden nimenomaisena ainoana tai pääasiallisena tavoitteena on sopia markkinahinnoista. Tyypillistä hard core -kartelleille on paitsi selkeä hinnoista sopiminen myös usein seurantamekanismin tai jopa sanktiojärjestelmän luominen huolehtimaan siitä, että sovitut hintapäätökset toteutetaan markkinoilla. Nyt käsiteltävänä olevassa tapauksessa ei ole ollut kyse hinnoista sopimisesta.

Ei-sitovien hintaodotuksien määrittely ei sellaisenaan ole erittäin vakava tai edes vakava kilpailunrajoitus. Muussa tapauksessa nimittäin vuonna 1997 Kilpailuvirasto ja komissio eivät olisi lainkaan myöntäneet poikkeuslupaa järjestelylle, jossa myyjät ja metsäyhtiöt neuvottelevat ei-sitovista hintaodotuksista.

Ei-sitovien hintaodotuksien määrittelyä ei siten voida pitää vakavaksi katsottavana hintayhteistyönä. Tätä kantaa tukee myös korkeimman hallinto-oikeuden niin sanottu Mikkeli-tapaus, jossa oikeus nimenomaisesti totesi, ettei tietojenvaihtoa paitsi toteutuneista hinnoista myöskään tulevaisuuden hintanäkymistä pidetä vakavana kilpailunrajoituksena.

Nyt käsiteltävässä tapauksessa metsäyhtiöiden välillä on ollut kyse ei-sitovien hintaodotusten määrittelyä lievemmästä kilpailunrajoituksesta. Metsäyhtiöt ainoastaan keskustelivat ja vaihtoivat käsityksiä ei-sitovista hintaodotuksista (nouseeko vai laskeeko hintataso), mutta hintaodotuksia ei määritetty euromääräisesti tai muutenkaan. Nämä keskustelut olivat vuosina 2000-2003 vielä selvästi epämääräisempiä kuin vuosina 1997-1998 määritellyt puulajikohtaiset ja euromääräiset hintaodotukset. Kun siis ei-sitovien hintaodotusten määrittely 1997-1998 on katsottava vain lieväksi kilpailunrajoitukseksi, ei-sitovista hintaodotuksista keskustelu 2000-2003 on samoin vain lieväksi katsottava kilpailusääntöjen rikkomus.

Tietojenvaihdon osalta sen vakavuusaste riippuu useista tekijöistä. Tietojenvaihdon tavoitteena katsotaan olevan kilpailun rajoittaminen vain tapauksessa, jossa tietojenvaihto kohdistuu yksityiskohtaisiin tulevaisuuden hintoihin sillä tarkkuudella, että yritysten sen perusteella katsotaan tosiasiallisesti sopineen hinnoista. Sen sijaan mikäli tietojenvaihto kohdistuu historiallisiin tai jopa senhetkisiin hintoihin tai yleisluonteisiin tulevaisuuden hintanäkymiin, tietojenvaihdon kiellettävyyttä on tarkasteltava sen seurausten perusteella.

Tietojenvaihto voidaan siten katsoa vakavaksi kilpailunrajoitukseksi vain tilanteessa, jossa yritykset ovat yksityiskohtaisesti vaihtaneet tietoja tulevaisuuden hinnoista tai tietojenvaihdon seurauksena kilpailu markkinoilla merkittävästi vähenee.

Nämä vakavaksi kilpailunrajoitukseksi katsottavan tietojenvaihdon edellytykset eivät täyty nyt käsiteltävässä tapauksessa, koska tietojenvaihto on koskenut vain yleistason tietoja, eikä Kilpailuvirasto ole lainkaan edes tehnyt arviota siitä, mikä merkitys tietojenvaihdolla on ollut markkinoihin.

Rikkomuksen laatu

Kilpailuvirasto katsoo metsäyhtiöiden syyllistyneen kiellettyyn hintayhteistyöhön ja tietojenvaihtoon sekä pitää metsäyhtiöiden menettelyä vakavana kilpailunrajoituksena. Kilpailuviraston kanta on virheellinen.

Kilpailuviraston kanta rikkomuksen vakavuudesta näyttää lähinnä perustuvan väitetyn rikkomuksen kestoajaan. Rikkomuksen kesto on toki eräs seuraamusmaksun suuruuteen vaikuttavista tekijöistä. Rikkomuksen kesto on kuitenkin sen laadusta erillinen tekijä, jolla ei itsessään voida perustella rikkomuksen katsomista vakavaksi.

Metsäyhtiöiden välinen yhteistoiminta ja tietojenvaihto ovat käytännössä olleet aikaisemman keskitetyn neuvottelumenettelyn "tekohengitystä", eli yhtiöt ovat tuloksetta yrittäneet ylläpitää jonkinlaista tietojenvaihtoa uudessa tilanteessa. Todistajien kertomuksista käy ilmi, että aluejohtajien tapaamiset olivat eräänlainen "valehtelijoiden klubi", jossa osapuolilla ei ollut tosiasiallista sitoutumista informoida kilpailijoita omista hinnoistaan tai arvioida tulevaisuuden hintakehitystä. Yksi merkittävä syy, joka tarkasteluajanjaksona lisäsi painetta yhteistyöhön metsäyhtiöiden välillä, oli se seikka, että metsäyhtiöt tiesivät myyjäpuolen eli MTK:n jatkavan omalta osaltaan keskitettyä sopimusmenettelyä metsänomistajien puolesta.

Sitovien ostohintojen yhteistä sopimista ja toimeenpanoa markkinoilla ei ole tapahtunut. Metsäliitto ei ole koskaan sopinut mistään yhteisistä tavoitehinnoista, alennustavoitteista tai enimmäishintatasoista Stora Enson tai UPM:n kanssa. Metsäliitto on aina tehnyt hintapäätöksensä itsenäisesti ottaen huomioon toimintaansa ohjaavan perusperiaatteen: metsänomistajien edun turvaamisen. Metsäliiton osalta väitetty kilpailunrajoitus koskee tosiasiaissa vain yhtiöiden välistä tietojenvaihtoa. Yhtiöt ovat vaihtaneet tietoja hintamuutoksista ja markkinaolosuhteista yleisellä tasolla. Tietojenvaihtoa yksinään ei voida määritellä vakavaksi kilpailunrajoitukseksi varsinkaan, koska kielletty tietojenvaihto ei ole ollut systemaattista tai yksityiskohtaista tietoa sisältävää eikä ole vaikuttanut markkinoiden toimintaan.

Nyt käsiteltävänä olevassa tapauksessa on kyse selvästi vähäisemmästä tietojenvaihdosta kuin niin sanotussa Mikkeli-tapauksessa, jossa tietoja vaihdettiin raakapuun toteutuneista ja suunnitelluista hankintamääristä, varastotilanteesta, toteutuneista hinnoista ja hintanäkymistä. KHO ei pitänyt tätä tietojenvaihtoa vakavana kilpailunrajoituksena, eikä sen seuraamusmaksun määräämisen yhteydessä katsottu, että olisi syytä ylittää normaaliasteikko. Myös tämä seikka tukee käsitystä siitä, ettei kyseessä nyt ole vakava kilpailunrajoitus.

Kilpailuviraston kanta rikkomuksen vakavuudesta on lisäksi kyseenalainen jo sen vuoksi, ettei esityksessä tarkastella lainkaan väitettyjen rikkomusten vaikutuksia raakapuun markkinoihin. Vaikutusten arvioimisen merkitys kilpailunrajoituksen vakavuutta arvioitaessa korostuu tietojenvaihdon osalta. Vain silloin, kuin vaihdetaan yksityiskohtaista tietoa tulevasta hinnoittelusta, voidaan tietojenvaihtoa pitää sellaisena vakavana kilpailunrajoituksena, jonka tarkoituksena on kilpailun rajoittaminen. Muut tietojenvaihtoon liittyvät tapaukset vaativat vaikutusten arviointia, jota Kilpailuvirasto ei ole esityksessään tehnyt. Komission korostama tapauskohtainen arviointi puuttuu kuitenkin Kilpailuviraston esityksestä. Kilpailuvirasto tyytyy arvioimaan metsäyhtiöiden yhteistyötä tarkoitukseltaan kilpailua rajoittavana, minkä vuoksi väite kilpailunrajoituksen vakavuudesta jää tältäkin osin vaille tukea. Monet puumarkkinoiden erityispiirteet edellyttävät tietynasteista tietojenvaihtoa, mikä myös tulee ottaa huomioon kilpailunrajoituksen vakavuutta arvioitaessa.

Rikkomuksen alueellinen laajuus

Kilpailuvirasto katsoo rikkomukseen osallistuneiden yhtiöiden toimineen valtakunnallisesti. Kilpailuviraston käsitys on virheellinen, sillä yllä esitetyn ajallisen ja asiallisen yhteyden puuttumisen vuoksi myös eri

ajankohtina käydyn tietojenvaihdon alueellista laajuutta on tarkasteltava erikseen.

Vuosina 1997-1998 käytyä tietojenvaihtoa voidaan pitää valtakunnallisena, sillä se liittyi kiinteästi valtakunnalliseen hintaodotusneuvottelujärjestelmään. Yllä mainituista syistä erilliseksi tapahtumaksi katsottavia vuosina 2000-2001 metsäpääalliköiden välillä käytyjä kolmenkeskeisiä keskusteluita voidaan myös pitää valtakunnallisina. Tämän valtakunnalliseksi katsottavan yhteistyön merkitystä voidaan pitää kuitenkin vain hyvin rajoittuneena, sillä keskusteluita on käyty puumarkkinatilanteesta ja hintatasosta vain hyvin yleisellä tasolla. Mistään hinnoitteluun liittyvästä ei näissä muiden tapaamisten yhteyteen liittyvissä keskusteluissa ole sovittu, eikä omia yksityiskohtaisia hintatietoja ole paljastettu.

Kilpailuvirasto ei ole esittänyt mitään näyttöä siitä, että yksittäisten aluejohtajien menettelyt olisivat olleet osa valtakunnallisesti koordinoitua toimintaa. Aluejohtajien välinen tietojenvaihto on liittynyt täysin kulloinkin hankinta-alueiden johdossa olleisiin henkilöihin, eivätkä metsäpääalliköt tai muu Metsäliiton johto ole olleet aluejohtajien keskustelujen sisällöistä tietoisia. Koska aluejohtajat eivät ole informoineet metsäpääallikköjä näiden keskustelujen sisällöistä, menettävät ne valtakunnallisen merkityksensä kokonaan. Aluejohtajien oma liikkumavara metsäpääallikköjen määrittämien hinnoitteluohjeiden sisällä on hyvin vähäinen, joten keskustelujen jäädessä tälle tasolle tietojenvaihdolla ei olisi voinutkaan olla minkäänlaista vaikutusta ostohinnoitteluun.

Kilpailunrajoituksen laajuutta arvioitaessa on lisäksi otettava huomioon kyseessä olevien hankinta-alueiden osuus koko maasta ostettavasta raakapuusta. Useiden hankinta-alueiden, kuten Pohjois- ja Länsi-Suomen, osalta Kilpailuvirasto ei edes väitä kilpailusääntöjä rikotun. Lisäksi AM:n osalta on osoitettu, ettei Etelä-Suomessakaan ole syyllistytty kilpailunrajoitukseen. Koska nämä alueet muodostavat merkittävän osan raakapuun hankinta-alueista, ei Kilpailuviraston näkemys valtakunnallisesta kilpailunrajoituksesta ole perusteltu.

Metsäyhtiöiden välinen tietojenvaihto on ollut luonteeltaan valtakunnallista vain vuosina 1997-1998. Vuosien 2000-2003 välinen lieväksi kilpailunrajoitukseksi katsottava tietojenvaihto on ollut vain alueellista.

Seuraamusmaksu

Metsäliitto katsoo, ettei sille tule määrätä seuraamusmaksua lieväksi katsottavasta tietojenvaihdosta. Jos markkinaoikeus katsoo, että Metsäliitolle on määrättävä seuraamusmaksu, on Kilpailuviraston sille esittämä seuraamusmaksu joka tapauksessa liian korkea.

Kilpailuvirasto on katsonut Metsäliiton syyllistyneen todellisuutta vakavampaan kilpailunrajoitukseen arvioimalla tapahtumankulkua väärin sekä samalla jättänyt ottamatta huomioon useita seuraamusmaksun suuruuteen vaikuttavia lieventäviä asianhaaroja. Soveltaessaan kilpailunrajoituslain 8 §:ää (318/2004) Metsäliittoon virasto ei ole alennuksen määrää määrittäessään riittävällä tavalla ottanut huomioon Metsäliiton yhteistyötä asian selvittämiseksi.

Mahdollinen seuraamusmaksu tulee määrätä soveltamalla kilpailunrajoituslain 8 §:ää sellaisena kuin se oli voimassa 30.4.2004 asti. Tästä seuraa, että mahdollinen seuraamusmaksu on määrättävä lähtökohtaisesti kyseisen lainkohdan mukaisen normaaliasteikon mukaisesti, ellei osoiteta kilpailunrajoituksen ja muiden olosuhteiden vaativan asteikosta poikkeamista.

Seuraamusmaksun perusmäärään vaikuttavat tekijät

Kilpailuvirasto on esittänyt seuraamusmaksun perusmääräksi 30 miljoonaa euroa, mikä ylittää kilpailunrajoituslain 8 §:ssä (480/1992) säädetyn asteikon ylärajan lähes neljäkymmentäviisikertaisesti. Kilpailuvirasto perustelee seuraamusmaksun määrää ja asteikon ylittämistä ensinnäkin sillä, että kyse ei ollut alueellisesti tai ajallisesti rajoittuneesta toiminnasta. Lisäksi Kilpailuvirasto katsoo menettelyn vakavuutta lisäävän sen, "että toiminta on ollut pitkäaikaista ja sen ovat aikaansaaneet osapuolet, jotka ovat olleet tietoisia kilpailunrajoituslain sisällöstä ja markkinoilla hyväksyttävästä käyttäytymisestä". Kilpailuvirasto katsoo myös kyseessä olevien yritysten liikevaihdon vaikuttavan seuraamusmaksun tasoon ja asteikon ylittämiseen.

Kilpailuvirasto katsoo normaaliasteikosta poikkeamisen perusteeksi sen, että metsäyhtiöt ovat toimineet vuosina 1997-1999 komissiolle antamansa sitoumuksen vastaisesti. Sitoumuksen tekivät vain Stora Enso ja UPM, mutta ei Metsäliitto. Näin ollen Metsäliiton osalta on kiistatonta, ettei sitä voida syyttää sitoumuksen rikkomisesta ja käyttää kyseistä seikkaa sitä kohtaan seuraamusmaksun koventamisperusteena.

Kilpailuviraston arviointi seuraamusmaksun perustason määrittämisestä on virheellinen. Kilpailuvirasto on arvioinut näyttöä väärin ja pyrkinyt käyttämään vain asiaan liittyviä seuraamusmaksun määrää nostavia asianhaaroja jättäen samalla huomiotta useita asiaan liittyviä lieventäviä asianhaaroja. Tämä on johtanut siihen, että Kilpailuviraston arviointi rikkeen laadusta ja vakavuudesta on väärä.

Raakapuumarkkinoiden kilpailusääntelyn kehitys

Vuosien 1997-1998 keskitetyn yrityskohtaisen neuvottelumenettelyn tavoitteena oli asteittain vapauttaa puukauppaa vapaalle kilpailulle. Aikaisemmasta hintasopimuskaudesta ja myöhemmästä alueellisesta keskitetystä neuvottelumenettelystä (1995-1996) siirryttiin järjestelmään, joka perustui yrityskohtaisille, valtakunnallisille neuvotteluille.

Poikkeusluvan myöntäminen jo sellaisenaan osoitti, ettei valtakunnallista, yrityskohtaista ei-sitovista hintaodotuksista sopimista pidetty vakavana kilpailunrajoituksena, koska kilpailunrajoituslain 19 §:n (480/1992) mukaista poikkeuslupaa ei olisi voitu käytännössä myöntää vakavaksi katsottaville kilpailurikkomuksille.

Jo Kilpailuviraston tehdessä päätöstä poikkeusluvasta myönnettiin, että kyseessä oli siirtymäajan järjestely, josta oli mahdollista saada kokemuksia vasta käytännön neuvottelujen kautta. Neuvottelujen kuluessa osoittautui, ettei neuvottelumenettelyä voitu pitää onnistuneena. Myyjäpuolen neuvottelukunnat pitivät tiivistä yhteyttä keskenään, kuten PT:n muistiinpanoista käy ilmi. Samalla tavalla ostajapuolella oli selvästi tarvetta vastaavanlaiseen yhteydenpitoon. Metsäliiton roolin

epäselvyys - Metsäliitto oli sekä myyjä- että ostajapuolella - omalta osaltaan vaikeutti entisestään neuvottelumenettelyn toimivuutta. Lopulta järjestelmän toimimattomuus johti siihen, ettei hintaodotusta enää määritelty vuodelle 1999.

Neuvottelujärjestelmään liittyvät epäselvyydet ja siirtymäkausi vaikuttavat lieventävästi ajanjakson 1997-1998 kiellettyvyyden arviointiin.

Tietojenvaihdon kilpailuoikeudellisen arvioinnin epäselvyys ennen vuotta 2001

Kilpailunrajoituslain 6 §:n (480/1992) osalta on 30.4.2004 saakka ollut tulkinnanvaraista, mikä on selkeä rajanveto kielletyn ja sallitun tietojenvaihdon välillä kilpailijoiden kesken. Osaltaan tätä rajanvetoa on selkiyttänyt vuoden 2000 niin sanottu Mikkeli-päätös sekä vuoden 2007 kattohuopatapaus, joka osoittaa tulkintaepäselvyyden jatkuneen ainakin 2001 saakka. Metsäyhtiöiden välisessä yhteistyössä on tietojenvaihdon osalta kyse hyvin pitkälle samankaltaisesta tulkintaepäselvyydestä kuin kattohuopatapauksessa. Itse asiassa metsäsektoria koskevat tulkintasäännöt tietojenvaihdosta olivat vielä selvästi epäselvemmät kuin kattohuopasektorilla, koska metsäteollisuudessa oli kyseessä erittäin pitkään jatkunut, vakiintunut toimintatapa ja sektorilla oli ollut voimassa keskitetty neuvottelumenettely, jonka lopettamista ja uusia toimintatapoja (poikkeusluvut, Mikkeli-tapaus) selkiyttävät päätökset annettiin vasta vuonna 2001.

Metsäyhtiöt myös muuttivat oma-aloitteisesti keskinäistä yhteistyötään KHO:n Mikkeli-päätöksen jälkeen. Seuraamusmaksua määrättäessä tulee lieventävänä asianhaarana ottaa huomioon se, että kilpailunrajoituslain soveltuminen tietojenvaihtoon on ollut epäselvää ainakin vuoteen 2001 ja sen jälkeenkin lainmuutokseen 1.5.2004 saakka. Lainsäädännön tulkinnanvaraisuus on otettava huomioon sekä kilpailunrajoituslain että perustamissopimuksen 81 artiklan mukaisessa arvioinnissa.

Myyjäpuolen toiminnan merkitys

KHO:n Mikkeli-päätöksen mukaisesti myyjäpuolen läsnäolo metsäyhtiöiden välisissä puukauppaa koskevissa keskusteluissa oli lieventävä seikka seuraamusmaksua määriteltäessä. Päätöksen ennakkotapaussuunnitelmasta korostaa se, että KHO päätti tuolloin - vastoin Kilpailuviraston kantaa - määritellä myyjäpuolen läsnäolon lieventämisperusteeksi. KHO totesi tapauksessa, ettei seuraamusmaksua määriteltäessä ollut syytä poiketa lain määräamästä normaaliasteikosta, vaikka Kilpailuvirasto oli niin vaatinut.

Myyjien yhteistyö oli kiinteä osa vuosien 1997-1998 keskitettyä neuvottelumenettelyä. Merkittävä osa tuonaikaisesta tietojenvaihdosta perustui välittömästi myyjäpuolen aktiivisuuteen neuvotteluissa ja pyyntöihin vaihtaa tietoja neuvottelutilanteesta ja mahdollisesti hyväksyttävistä hintaratkaisuksista. MTK:n ohjauksessa myyjäpuoli on harjoittanut yhteistyötä yrityskohtaisesta neuvottelumenettelystä huolimatta ja sen ohittaen. On selvää, ettei koko neuvottelumenettelyä olisi ollut olemassakaan vuosina 1997-1998 ilman myyjäpuolen osallistumista siihen.

Samoin on käynyt myös ilmi muun muassa PT:n muistiinpanoista ja Kilpailuviraston esityksestäkin, että myyjäpuolen vaikutus metsäyhtiöiden

välisiin toimintatapoihin jatkui myös keskitetyn neuvottelumenettelyn jälkeen eli myös tietojenvaihtoa koskevana vuosina 2000–2003. Usein metsäyhtiöiden välinen tietojenvaihto ja tavoite saada puukauppa liikkeelle johtui myyjäpuolen ”jarrutuksesta” puukaupassa.

Myös näinä vuosina myyjäpuolen aktiivisuudella oli huomattava merkitys sille, millaisiksi metsäyhtiöiden yhteydenpitotavat muotoutuivat puukaupassa. Esimerkiksi vuoden 2002 ratkaisu, jossa kuitupuun hintaa korotettiin euro ja läpimittaa laskettiin senttimetri, oli sellainen, jossa MTK jarrutti puukauppaa ja neuvotteli Metsäliiton kanssa keskitetysti puunhinnalle tietyn korotuksen. Kun Metsäliiton piti saada korotus hyväksytyksi myös Metsä-Botnian toimituksiin, Metsäliitto informoi UPM:ää hintaratkaisustaan. Nyt Kilpailuvirasto väittää, että tämä Metsäliiton toimintatapa olisi kilpailunrajoituslain vastaista, ottamatta kuitenkaan huomioon MTK:n roolia asiassa.

Seuraamusmaksua määrättäessä tulee lieventävänä asianhaarana ottaa huomioon se, että puunmyyjät ovat aktiivisesti olleet mukana keskitetyssä neuvottelumenettelyssä vuosina 1997–1998. Myös tämän jälkeen vuosina 2000–2003 myyjäpuolen aktiivisuus puukaupassa on ollut merkittävä tekijä metsäyhtiöiden yhteistyömuotojen kehittymiselle, mikä tulee ottaa huomioon lieventävänä seikkana.

Kilpailunrajoituksen ajallinen kesto

Metsäyhtiöiden välillä ei ole ollut kyseessä vuosina 1997–2003 sellainen ajallisesti ”jatkuvaluonteinen” kilpailunrajoitus, joka antaisi aiheen epäillä kyseessä olevan yhden ja saman, jatkuvan kielletyn teon. Keskitettyyn neuvottelumenettelyyn liittyy paljon sellaisia näkökohtia, jotka puoltavat sitä, että ajanjaksoja 1997–1998 ja 2000–2003 on tarkasteltava erillisinä. Nämä seikat liittyvät esimerkiksi yhteydenpidon puuttumiseen vuonna 1999, poikkeuslupien voimassaoloon, myyjien keskitettyyn esiintymiseen neuvotteluissa ja myös siihen, että Kilpailuvirastoa pidettiin tuona aikana hyvin informoituna neuvotteluihin liittyvistä kilpailuongelmista.

Metsäliitto katsoo, ettei metsäyhtiöiden yhteistyö ole vuosina 1997–2003 ollut sellainen ajallisesti jatkuvaluonteinen kilpailunrajoitus, jota voitaisiin pitää yhtenä ja samana tekona, mikä on otettava huomioon sekä seuraamusmaksun tasoa alentavana tekijänä että jäljempänä esitetyllä tavalla myös vanhentumista arvioitaessa.

Kilpailunrajoituksen alueellinen laajuus

Kilpailuvirasto katsoo, että nyt kyseessä olevassa tapauksessa ei ole ollut kyse alueellisesti rajoittuneesta toiminnasta. Kilpailuviraston kanta on virheellinen vuosien 2000–2003 osalta.

Metsäyhtiöiden välistä yhteistyötä ei voida pitää valtakunnallisena kilpailunrajoituksena vuosina 2000–2003. Tänä aikana kontaktit Metsäliiton ja UPM:n tai Stora Enson metsäpääallikköjen välillä ovat olleet hyvin satunnaisia, eikä niissä ole käyty läpi kattavasti valtakunnallisia hintatietoja puunhankinnasta. Markkinatilanteesta riippuen on keskusteltu enemmänkin muun muassa eri alueita, puulajeja tai lopputuotteita koskevasta yleisestä markkinatilanteesta.

Metsäyhtiöiden välistä tietojenvaihtoa on arvioitava pelkästään alueellisena vuosina 2000-2003. Tämä on otettava huomioon seuraamusmaksua alentavana seikkana.

Yhtiöiden liikevaihdon merkitys seuraamusmaksun perusmäärän suuruuteen

Liikevaihdon merkityksen osalta Kilpailuvirasto on esityksessään viitannut kilpailuneuvoston päätökseen 23.11.2000 (dnro 46/690/2000) ja todennut, että: "Kilpailuneuvosto on päätöksessään 23.11.2000 (dnro 46/690/2000) todennut, että huomattavan suuren liikevaihdon omaavien yritysten osalta hyötynäkökohta voi suhteellisen helposti johtaa normaaliasteikon ylittämiseen. Mitä suurempi liikevaihto, sitä korkeampaa maksua yleis- ja erityisestävät syyt edellyttävät. Oikeuskäytännössä huomiota on kiinnitetty menettelyn keston ja laajuuden, moitittavuuden ja vahingollisuuden ohella myös kilpailunrajoitukseen syyllistyneiden yritysten liikevaihtoon."

Kilpailuvirasto on kuitenkin jättänyt viittauksesta pois kilpailuneuvoston päätöksen yllä mainittua kohtaa edeltävät virkkeet, jotka asettavat lainauksen sille kuuluvaan oikeaan asiayhteyteen: "Hallituksen esityksen (HE 162/1991 vp s. 12) mukaan seuraamusmaksun tulee ylittää kilpailunrajoituksella mahdollisesti saavutettu hyöty. Tämä seuraa siitä yleisestä periaatteesta, ettei lainrikkominen saa muodostua taloudellisesti kannattavaksi."

Kyseinen kilpailuneuvoston päätöksen seuraamusmaksun suuruutta ja liikevaihtoa koskeva kohta on siten kiinteästi sidoksissa rikkomuksesta saatuaan hyötyyn. Nyt kyseessä olevassa tapauksessa Kilpailuvirasto ei ole tarkastellut väitetyistä kilpailunrajoituksista saatua hyötyä lainkaan. Jos yhtiön suuri liikevaihto johtaisi automaattisesti suoraan seuraamusmaksun normaaliasteikon ylittämiseen, olisi tämä syrjivää suuria yhtiöitä kohtaan, eikä sitä voitaisi pitää perusteltuna. Jos koko konsernin liikevaihto esimerkiksi olisi 10 miljardia euroa, mutta rikkomus koskisi vain 5 miljoonan euron liiketoimintaa, ei rikkomuksesta mahdollisesti saatava hyöty ole lainkaan sidoksissa koko yhtiön liikevaihtoon.

Kilpailuviraston viittaus kilpailuneuvoston päätökseen 23.11.2000 (dnro 46/690/2000) on myös sen vuoksi harhaanjohtava, että kyseinen päätös koski niin sanottua Mikkeli-tapausta. Kyseisessä tapauksessahan kilpailunrajoituksista epäiltiin samoja yhtiöitä kuin nyt käsillä olevassa tapauksessa. Korkein hallinto-oikeus antoi asiassa lopullisen päätöksen 20.12.2001, jossa se katsoi, ettei seuraamusmaksun normaaliasteikosta poikkeamiseen ollut tarvetta. KHO otti siis päätöksessään huomioon seuraamusmaksua määrittäessään myös yhtiöiden liikevaihdot, mutta kuitenkin kilpailunrajoituslain 8 §:n (480/1992) perusasteikon sisällä. KHO lopulta määräsi kullekin yhtiölle kolmen miljoonan markan (hieman yli 500.000 euron) seuraamusmaksun.

Rikkomukseen syyllistyneiden yhtiöiden korkea liikevaihto ei itsessään ole riittävä peruste kilpailunrajoituslain 8 §:n (480/1992) normaaliasteikon ylittämiseksi. Korkea liikevaihto voidaan myös ottaa huomioon seuraamusmaksua määrättäessä perusasteikon mukaisesti.

Liikevaihtoa ei voida käyttää normaaliasteikosta poikkeamiseen arvioimatta samalla myös rikkomuksesta saatua hyötyä, minkä vuoksi Kilpailuviraston olisi tullut tarkastella myös väitettyjen kilpailunrajoitusten konkreettista vaikutusta markkinoihin. Ilman

tällaista tarkastelua normaaliasteikon ylittämistä ei voida perustella korkealla liikevaihdolla.

Yhteenvedo seuraamusmaksun määrään vaikuttavista tekijöistä

Metsäyhtiöiden väliseen yhteistyöhön liittyy lukuisia tekijöitä, jotka puoltavat sitä, ettei Metsäliitolle tule määrätä asiassa seuraamusmaksua. Kilpailunrajoituslain soveltuminen on ollut epäselvää, myyjäosapuolen aktiivinen toiminta on liittynyt tietojenvaihtoon, eikä tietojenvaihto ole ollut ajallisesti jatkuvaa tai koko ajanjakson valtakunnallista. Lisäksi metsäyhtiöiden välisellä tietojenvaihdolla ei ole ollut minkäänasteista vaikutusta raakapuun markkinoilla.

Metsäliitto katsoo, ettei sille ensisijaisesti tule määrätä asiassa seuraamusmaksua. Mikäli markkinaoikeus kuitenkin katsoo, että Metsäliitolle on määrättävä seuraamusmaksu, tulee seuraamusmaksun määrää alentaa merkittävästi Kilpailuviraston esittämästä.

Puunhankintamarkkinat ja tietojenvaihdon vaikutukset

Kilpailunrajoituksen vaikutukset markkinoihin ovat yksi keskeisistä kilpailunrajoituksen vakavuuteen ja samalla seuraamusmaksun tasoon vaikuttavista tekijöistä. Kilpailuvirasto ei kuitenkaan ole katsonut tarpeelliseksi arvioida väitettyjen kilpailunrajoitusten todellisia vaikutuksia markkinoiden toimintaan. Metsäliitto sen sijaan katsoo, että voidaan selvästi osoittaa, ettei metsäyhtiöiden välisellä yhteistyöllä ollut minkäänlaisia vaikutuksia raakapuun hintaan tai muutoinkaan markkinoiden toimintaan.

Metsäyhtiöiden välisen yhteistyön vaikutusten puuttuminen olisi tullut ottaa huomioon seuraamusmaksun määrittämisessä lieventävänä asianhaarana. Kilpailuvirasto ei ole kuitenkaan tehnyt näin. Tässä tilanteessa ei voida välttyä siltä käsitykseltä, että koko kysymys on tarkoitushakuisesti jätetty esityksestä pois seuraamusmaksun korottamisen tarkoituksessa, minkä voidaan jo sinänsä katsoa rikkovan hallintolain 6 §:ssä asetettuja hallinnon oikeusperiaatteita.

Jotta edellä mainittu puute tutkimuksissa voidaan korjata, ja jotta väitetyn tietojenvaihdon todellinen merkitys ja vakavuusaste voidaan selvittää, on perusteltua käsitellä puumarkkinoiden kilpailuun liittyviä seikkoja sekä sitä, mitä vaikutuksia mainitulla tietojenvaihdolla mahdollisesti voisi olla markkinoihin.

Kuitupuun markkinat toimivat käytännössä vähintäänkin Itämeren alueella, ja Suomen hintataso seuraa tämän alueen hintatason kehitystä. Kuitupuumarkkinoilla toimivat suuret sellu- ja paperiyhtiöt, jotka noudattavat puun hankinnassa pitkäjänteisempää politiikkaa kuin esimerkiksi itsenäiset sahat. Kuitupuuta hankkiville suuryhtiöille on tärkeää, että puukauppa kävisi jatkuvasti mahdollisimman tasaisesti. Kuitupuun markkinoilla hintaerot Itämeren alueella ovat tasaisesti kapenemassa ja hintasyklit muuttumassa yhdenmukaisiksi seuraamaan koko alueen yleistä hintakehitystä. Kuitupuun hintaan vaikuttavista tekijöistä tärkeimmät ovat sellun ja paperin hintojen kehitys (= lopputuotemarkkinat) sekä tuonnin määrä.

Tukkipuun markkinoilla itsenäiset sahat toimivat paljon "tempoilevammin" kuin suuret metsäyhtiöt kuitupuumarkkinoilla. Heikossa sahatavaran markkinatilanteessa sahat voivat rajoittaa tuotantoaan ja olla poissa

puun ostomarkkinoilta. Sahatavaran markkinatilanteen parantuessa ne tulevat takaisin markkinoille ja pyrkivät ostamaan nopeassa tahdissa tarvitsemansa tukkivarannon. Suuryritykset eivät voi toimia näin, koska sellu- ja paperitehtaiden puuhuollosta merkittävän osan muodostavat tukin hankinnan yhteydessä tuleva kuitupuun ja omilta sahoilta tuleva hake.

Tukin kantohinta on erittäin läheisesti yhteydessä sahatavaran vientihintaan. Suomalaisten viejien osuus sahatavaroiden kaupallisesti relevanteilla vientimarkkinoilla Euroopassa on alle 10 prosenttia ja markkinat ovat erittäin kilpaillut. Tästä syystä sahatavaran vientihinta heijastuu suoraan tukin kantohintaan: sahatavaran vientihinnat ohjaavat tukin kantohintaa eikä esimerkiksi kansallisen tason mahdollisella tietojenvaihdolla kantohintojen kehityksestä ole käytännön merkitystä markkinoilla.

Puuraaka-aineen kysynnän näkökulmasta metsäteollisuuden kapasiteetti Suomessa on niin suuri, ettei kotimainen puuraaka-aine riitä, vaan puuta on tuotava noin 25 prosenttia teollisuuden puutarpeesta. Puuraaka-aineen "ylikysyntä" pitää tosiasiaa huolta siitä, että metsäteollisuus tarvitsee koko ajan lisää puuta ja vastaavasti metsänomistajille on olemassa useita vaihtoehtoisia tahoja, joille myydä puuraaka-ainetta. Metsäteollisuuden perusrakenne ja kysyntä pitävät huolta siitä, että kilpailu markkinoilla toimii sekä metsäteollisuuden että metsänomistajien kannalta.

Metsäteollisuuden kapasiteetin rakentaminen kuitupuulle on aiheuttanut sen, että kysyntää on muodostunut myös tukkipuulle, jonka latvaosat muodostavat tärkeän osan kuiduttavan teollisuuden raaka-aineesta. Kuitupuuta jalostavan kapasiteetin rakentamisen seurauksena on muodostunut markkinat myös sille kuitupuulle ja hakkeelle, joita itsenäisille sahoille kertyy, kun ne hyödyntävät tukkipuuta. Tukkipuun kysyntä on tärkeää myös metsänomistajien näkökulmasta, koska noin kaksi kolmasosaa kantorahatuloista tulee tukeista.

Alalletulon kynnyks (entry cost) tukkipuussa on merkittävästi alhaisempi kuin kuitupuussa. Keskipitkän aikavälin investointikustannus on tasoa 40-50 miljoonaa euroa, kun kuitupuussa puhutaan sellutehtaan osalta miljarditason investoinnista. Tukkipuun markkinoilla - joilla siis hintavaihtelut ovat suurempia - markkinoiden kehityksen mukaan tapahtuva alalletulon ja alaltalähdön (exit cost) kynnyks on alhainen ja pitää osaltaan huolta siitä, että markkinoilla on itsenäisiä sahoja, jotka hankkivat merkittäviä määriä tukkipuuta. Markkinoilletulon alhainen kynnyks tukkipuun osalta pitää huolta siitä, että kilpailu markkinoilla on toimivaa.

Puuraaka-aineen tuonti on kasvanut tasaisesti 1990-luvun alusta lähtien erityisesti Venäjältä. Vuonna 2005 tuonnin määrä oli noin 23 miljoonaa kuutiometriä, mikä vastaa noin 25 prosenttia kotimaan teollisuuden käyttämästä puuraaka-aineesta. Tuontipuusta lähes 80 prosenttia on kuitupuuta. Kaikki metsäyhtiöt tuovat merkittäviä määriä puuta. Venäjän tuontipuun hinta on säännöllisesti ollut huomattavasti alle kotimaan puun hintojen sekä kuitu- että tukkipuussa, mikä osaltaan selittää kotimaisten kantohintojen maltillista kehitystä viime vuosina. Venäjän tuontitullien nostaminen on aivan viime aikoina nostanut merkittävästi myös kotimaisia kantohintoja, mikä todistaa yhteyden Venäjän tuontipuun ja kotimaan puunhintojen välillä.

Markkinoiden toimivuuden kannalta tuonnin mahdollisuus, toimivat tuontipuun kanavat ja huomattavat tuontimäärät eli niin sanottujen kilpailunuhan alaisten markkinoiden olemassaolo (contestable markets) on aiheuttanut sen, että varsinkin kuitupuun kantohintakehitys on ollut varsin maltillista Suomessa.

Tuontihintojen nousu aivan viime vuosina Venäjän kaupan tuontimaksuihin liittyvien epävarmuuksien vuoksi osoittaa käytännössä sen, miten tuonti on välittömässä yhteydessä kotimaan puunhinnan kehitykseen. Mitä vaikeampaa tuonti on, sitä korkeammat ovat kotimaan hinnat.

Puunhankinnan tarpeet ovat läheisesti yhteydessä siihen, mitä puulajia ja kuinka paljon alueella sijaitsevat tuotantolaitokset käyttävät. Tuotantolaitosten sijainti vaikuttaa alueellisesti siihen, että tuotantolaitoksen ympärille muodostuu usein niin sanottu "luonnollinen" puunhankinta-alue, jolla hankinta kyseessä olevan laitoksen tarpeisiin on kilpailukykyistä metsänomistajiin päin.

Edellä mainitusta seuraa, että puukauppa on hyvin alueellista, mikä on todettu myös useissa tutkimuksissa. Tästä syystä Metsäliitto käyttää puukaupassa keskitetysti päätettyjä, mutta alueellisia eriytettyjä hinnastoja, joissa alueiden erityispiirteet on otettu huomioon. Puukaupan alueellisuus korostaa sitä, ettei valtakunnallisella tietojenvaihdolla yleisluonteisista markkinahinnoista ole yhteyttä eri alueilla käytävään puukauppaan. Käytännön puukauppa jakaantuu kymmeniin tuhansiin eri kauppoihin, jotka tehdään ostomiesten toimesta omien hinnoitteluohjeiden eikä jonkun yleisen ja usein myös liian epämääräisen hintatiedon pohjalta. Metsäyhtiöiden mahdollisesti yhtenäisellä käsityksellä puun yleisestä hintatasosta ja -kehityksestä valtakunnallisesti tai alueellisesti on tosiasiallisesti vain hyvin rajoitettu merkitys kilpailtaessa leimikoista tilanteessa, jossa yhtiöt ostavat erilaisia leimikoita ja painottavat eri tavalla erilaisia puun hintaan liittyviä lisä-

Puunhankintamarkkinoilla ei kilpailun kannalta pidetä ongelmallisena sitä, että julkisesti on hyvinkin paljon saatavilla tietoja puulajikohtaisista hinnoista, koska tosiasiallinen kilpailu on kuitenkin leimikkokohtaisista ja perustuu useisiin hinnoittelukomponentteihin. Leimikkokohtainen hinnoittelu takaa joka tapauksessa markkinoiden toimivuuden, eivätkä aluejohtajien tapaamiset ja niissä vaihdetut tiedot ole tosiasiallisesti mitenkään vaikuttaneet osto- eli leimikkotasolla puun hintoihin. Tapaamisia on ollut hyvin harvoin ja niissä on käsitelty vain yleisluonteisia tietoja puun hinnoista, eikä leimikkokohtaisista hinnoista ole vaihdettu tietoja tai sovittu. Osapuolten huolena on ollut puukaupan heikko sujuminen ja se, miten kauppa saataisiin paremmin liikkeelle.

Suomen kantohintojen taso on säännönmukaisesti ollut erittäin korkea verrattuna muihin maihin. Kantohintojen perusteella voidaan sanoa, etteivät kantohinnat ole muodostuneet - olipa syy mikä tahansa - vertailumaita alemmalle tasolle, vaan päinvastoin, markkinat ovat tutkimusajanjaksolla 1997-2004 pitäneet Suomen kantohinnat hyvin korkeina. Suomen kantohintojen suhteellista korkeutta korostaa se, että Suomessa on kilpailijamaita huomattavasti vaikeammat olosuhteet puun hankinnalle esimerkiksi pitkien kuljetusetäisyyksien, pienien leimikoiden, yksityismetsien suuren osuuden ja sääolosuhteiden vuoksi. Myöskään kotimaisten metsäyhtiöiden tuloksen kehittyminen ei anna aiheutta olettaa, että metsäyhtiöt olisivat saaneet niin sanottuja kartellivoittoja yli vertailukohteena olevien metsäyhtiöiden. Tilanne on

itse asiassa päinvastainen, eli suomalaisten metsäyhtiöiden kannattavuustaso suhteessa kilpailijoihin on ollut heikko merkittävässä määrin juuri korkeiden puun kantohintojen vuoksi. Kannattavuutta voidaan tarkastella tuloksen suhteellisella osuudella liikevaihdosta vertailuryhmässä.

Johtopäätös on, ettei yleisluonteinen hintatietojen vaihto metsäyhtiöiden välillä - olipa kyseessä sitten julkinen tai yleistason ei-julkinen tieto - tosiasiaassa ole vaikuttanut puun hintaan metsänomistajille. Puukaupan kysynnän rakenne, tuonnin merkitys puukaupalle ja alalletulon mahdollisuus, leimikkokohtainen hinnoittelu, kotimaisen kantohinnan kehitys, metsäteollisuuden kannattavuuskehitys ja myös metsänomistajien parissa tehdyt ulkopuoliset selvitykset osoittavat, että kilpailu on toimivaa eikä tietojenvaihdolla ole ollut negatiivisia seurauksia markkinoiden toimivuuteen.

Yhteyttä aluejohtajien tapaamisten ja puunhintakehityksen välillä ei ole olemassa. Markkinavaikutusten puuttuminen kielletystä tietojenvaihdosta on yksi lieventämisperuste arvioitaessa metsäyhtiöiden toiminnan vakavuusastetta ja seuraamusmaksuja.

Seuraamusmaksun perusmäärän määrittäminen

Vanhentuminen vuosien 1997-1998 osalta

Kilpailuvirasto katsoo, että metsäyhtiöiden välisessä tietojenvaihdossa olisi kyseessä yksi, jatkuva kilpailusääntöjen rikkominen. Kilpailuvirasto katsoo lisäksi, että koko ajanjakson 1997-2004 yritysten toiminnassa on ollut havaittavissa selkeä menettelytapojen ja käytännön toiminnan jatkuvuus.

Kilpailuviraston kanta on virheellinen. Valtakunnallisten hintaodotusneuvotteluiden aikana 1997-1998 harjoitettu metsäyhtiöiden välinen yhteistyö on selkeästi erotettavissa erilliseksi kilpailunrajoitukseksi. Ajanjaksoa 1997-1998 on tarkasteltava erillisenä kilpailunrajoituksena. Tämän vuoksi kilpailunrajoituslain 22 § (1529/2001) tulee sovellettavaksi.

Metsäyhtiöiden välillä käyty tietojenvaihto vuosina 1997-1998 on loppunut yli viisi vuotta ennen Kilpailuviraston esitystä. Kilpailunrajoituslain 22 §:n (1529/2001) nojalla markkinaoikeus ei saa määrätä seuraamusmaksua tuona ajanjaksona käydystä kielletyksi katsottavasta tietojen vaihdosta.

Vaikkei markkinaoikeus katsoisikaan vuosina 1997-1998 käytyä tietojenvaihtoa muusta väitetystä kilpailusääntöjen rikkomisesta erilliseksi rikkomukseksi, Metsäliitto katsoo kilpailunrajoituslain 22 §:n (1529/2001) soveltuvan siitakin huolimatta. PT:n muistiinpanot osoittavat selvästi sen, että Kilpailuvirastoa oli informoitu käydyistä neuvotteluista jo tuolloin. Näin ollen Kilpailuviraston voidaan katsoa saaneen tiedon kilpailunrajoituksista jo tuona ajanjaksona, eikä siten markkinaoikeus voi myöskään tämän vuoksi määrätä seuraamusmaksua vuosien 1997-1998 aikana käydystä metsäyhtiöiden välisestä tietojenvaihdosta.

Markkinaoikeus ei saa kilpailunrajoituslain 22 §:n (1529/2001) nojalla määrätä seuraamusmaksua vuosien 1997-1998 kilpailunrajoituksesta. Markkinaoikeuden tulee ottaa tämä huomioon määritettäessä mahdollisen seuraamusmaksun perusmäärää, jonka tulee siten olla Kilpailuviraston esittämää merkittävästi alempi näiltä osin.

Seuraamusmaksun perusmäärä

Kilpailuvirasto on esityksessään todennut soveltavansa nyt kyseessä olevaan tapaukseen seuraamusmaksun osalta kilpailunrajoituslain 8 §:ää sellaisena kuin se oli voimassa 30.4.2004 saakka. Kuitenkin Kilpailuvirasto esittää seuraamusmaksun perusmääräksi 30 miljoonaa euroa.

Kilpailuviraston käsitys sovellettavasta laista on oikea. Kilpailuviraston esitys seuraamusmaksun perusmäärästä ei kuitenkaan ole sovellettavan lain eikä sen nojalla syntyneen oikeuskäytännön mukainen, sillä seuraamusmaksujen soveltamiskäytännössä tulee ottaa huomioon yritysten oikeussuoja ja eräät yleiset oikeusperiaatteet.

Yritykselle myönnettävän oikeussuojan näkökulmasta tärkeä taannehtivuusperiaate soveltuu myös kilpailutapauksissa. Euroopan yhteisöjen tuomioistuimen mukaan Euroopan ihmisoikeussopimuksen 7 artiklan mukaisesti teosta määrättyjen seuraamusten on vastattava rikkomisen toteuttamishetkellä lainsäädännössä säädettyjä seuraamuksia. Kilpailusääntöjen osalta taannehtivuusperiaate tarkoittaa sitä, että tekohetkeä myöhemmin säädetty, ankarampi rangaistus on sallittu vain siinä tapauksessa, että "kyseinen muutos (oli) kohtuullisesti ennakoitavissa silloin, kun kyseessä olevat kilpailusääntöjen rikkomukset tapahtuivat". Yrityksen toiminnan ennakoitavuutta arvioitaessa otetaan huomioon kyseisen lainkohdan sisältö, sen kattama ala ja säännösten kohteena olevien adressaattien lukumäärä ja laatu. Yritysten oletetaan tarvittaessa käyttävän asiantuntijoita asian arvioimiseen.

Suomessa on samoin lähdetty siitä, että myös kilpailusääntöjen soveltamisessa lainkäytön tulee täyttää ennustettavuuden kriteerit ja ratkaisujen perusteluiden on oltava riittäviä ja selkeitä. Seuraamusmaksujen korottamisessa on otettava huomioon yritysten oikeudet odotukset ja muun muassa rikosoikeudessa vakiintuneet oikeudelliset periaatteet. Rikosoikeuden taannehtivuuskiellon ja lievemman lain periaatteen mukaisesti rangaistuskäytännön koventamisessa tulee siis myös hallinnollisessa prosessissa ottaa huomioon se, minä ajankohtana rikkomus on tapahtunut ja mistä ajankohdasta lukien voidaan soveltaa uutta, kovennettua seuraamuskäytäntöä. Kilpailuvirasto on soveltanut muodollisesti vanhempaa lakia, mutta tosiasiallisesti viraston esittämä seuraamusmaksu ei ole sovellettavan lain eikä sen nojalla syntyneen oikeuskäytännön mukainen.

Yhteisön oikeuskäytännön mukaisesti on korostettava sitä, ettei väitettyjen rikkomusten tekohetkellä vuosina 1997-2003 yrityksillä voinut olla mahdollisuutta ennakoida sitä rangaistusmaksukäytännön muutosta, joka tapahtui 1.5.2004 uudistuksen yhteydessä. Vuoden 2004 lainmuutosta koskeva hallituksen esitys annettiin vuoden 2004 alussa ja vasta tässä esityksessä kiinnitettiin lainsäätäjän taholta varsinaisesti huomiota siihen, että Suomen sanktiotasoa voitiin pitää kansainvälisessä vertailussa siinä määrin lievänä, että asiaan oli perusteltua puuttua. Hallituksen esityksessä viitattiin tältä osin OECD:n maaraporttiin, jossa oli maininta asiasta.

On selvää, että Suomessa toimivien yritysten näkökulmasta vasta vuoden 2004 alussa oli kohtuudella ennakoitavissa se, että rangaistuskäytäntöä tullaan koventamaan 1.5.2004 lukien. Hallituksen esityksen julkaisemisen jälkeen kilpailusääntelyn kehitystä aktiivisesti seuraavat yritykset ovat voineet ennakoida rangaistuskäytännön koventuvan. Sen sijaan tätä

edeltävältä ajalta ei voida olettaa, että yritykset olisivat - ilman lainsäätäjän tahdonilmaisua - itse pystyneet arvioimaan sitä, muutetaanko kilpailunrajoituslakia seuraamusmaksujen osalta.

Taannehtivuuskielto soveltuu kiistatta nyt käsiteltävänä olevaan raakapuun kauppaa koskevaan tapaukseen. Tämä on perusteltua sekä kotimaisen että yhteisön oikeuskäytännön näkökulmasta. Ennen vuoden 2004 alkua tapahtuneeseen kilpailunvastaiseen menettelyyn sovelletaan taannehtivuuskiellon ja Kilpailuviraston esityksen mukaisesti aikaisempaa kilpailunrajoituslakia ja näin ollen myös vanhan säännöksen soveltamiskäytäntöä.

Markkinaoikeuden tulee mahdollista seuraamusmaksua määritellessään ottaa siten huomioon se, miten nyt käsiteltävänä olevassa tapauksessa, joka koskee kokonaisuudessaan ajanjaksoa ennen vuoden 2004 alkua, olisi niin sanotun vanhan kilpailunrajoituslain nojalla määritelty seuraamusmaksu. Tällöin markkinaoikeuden harkinnassa lähtökohtana on paitsi aikaisemman lain sanamuoto ja sisältö myös korkeimman hallinto-oikeuden soveltamiskäytäntö siitä, miten lakia tulkitaan. On selvää, että korkeimman hallinto-oikeuden oikeuskäytännöllä, ja erityisesti niin sanotulla Mikkeli-tapauksella, on käytännössä tärkeä merkitys tulkittaessa mainitun lainkohdan soveltamisedellytyksiä.

Yhteisön oikeuskäytännössä on komissiolle annettu laaja harkintavalta seuraamusten tason määrittämisessä. Komissio voi muuttaa maksujen tasoa, jos muutos on välttämätöntä yhteisön kilpailupolitiikan toteuttamiseksi. Kuitenkin oikeuskäytännössä on tehty hyvin selväksi, että tasoa voidaan muuttaa ainoastaan kilpailusääntöjen täytäntöönpanoasetuksen sallimissa rajoissa. Komissionkin on siten noudatettava sille asetettuja rajoja, joiden sisällä se voi käyttää harkintavaltaansa. Sama pätee Suomessa myös Kilpailuvirastoon.

Suomessa seuraamusmaksujen määräytymisestä säädetään lainsäädännöllä, jonka asettamien rajojen sisällä Kilpailuvirastolla on harkintavaltaa. Vanhan kilpailunrajoituslain säännöksen Kilpailuvirastolle antama harkintavalta on kuitenkin huomattavasti rajoitetumpi kuin kilpailusääntöjen täytäntöönpanoasetuksen komissiolle myöntämä. Kilpailuvirasto ei voi poiketa laissa asetetuista seuraamusmaksun määräytymistä sääntelevistä säännöksistä. Tämä koskee erityisesti niin sanotun normaaliasteikon ylittämistä.

Aikaisemman lainsäädännön mukaan normaaliasteikon (5.000-4.000.000 markkaa) ylittävälle seuraamusmaksulle tuli olla "erityiset perustelut". Kilpailunrajoituslain 8 §:n 2 momentissa (480/1992) säädettiin: "Jos kilpailunrajoitus ja olosuhteet huomioon ottaen on perusteltua, mainittu määrä saadaan ylittää." Hallituksen esityksessä (HE 162/1991 vp, s. 12) selvennettiin kyseistä lainkohtaa seuraavalla tavalla: "Tällainen syy normaaliasteikon ylittävän maksun määräämiseen voisi olla esimerkiksi ilmeinen kilpailunrajoituksen laaja-alaisuus tai jatkuva toistaminen taikka erityinen vahingollisuus muulle elinkeinotoiminnalle. Seuraamusmaksun määrän tulisi myös ylittää kilpailunrajoituksesta mahdollisesti saatu hyöty."

Kyseinen vaatimus määriteltiin siten suoraan lakitekstissä. Mikäli erityisiä perusteluja ei katsottu lain tarkoittamassa mielessä olevan, normaaliasteikon ylittäviä seuraamusmaksuja ei määrätty. Nämä normaaliasteikon ylittämiseen oikeuttavat perustelut liittyvät nimenomaisesti kilpailunrajoitukseen itseensä sekä siitä saatuun hyötyyn.

Uusi laki taikka Kilpailuviraston oman käytännön muuttuminen eivät voi taannehtivasti johtaa vanhan lain tulkinnan muuttumiseen ja lakitekstistä poikkeamiseen kilpailunrajoituksiin syyllistyneiksi väitettyjen yritysten vahingoksi.

Nyt kyseessä oleva kilpailunrajoitus ei täytä kilpailunrajoituslain 8 §:n (480/1992) edellytyksiä normaaliasteikosta poikkeamiselle asiaan liittyvien lieventävien seikkojen vuoksi. Jos markkinaoikeus miltään osin määrää Metsäliitolle asiassa seuraamusmaksua, se tulee määrätä kilpailunrajoituslain 8 §:n 2 momentin (480/1992) normaaliasteikon mukaisesti.

Jos markkinaoikeus yllä esitetystä poiketen kuitenkin katsoo perustelluksi poiketa vanhan lain mukaisesta normaaliasteikosta, tulee sen ottaa myös vanhan lain mukainen oikeuskäytäntö huomioon maksua määrätessään.

Korkeimman hallinto-oikeuden päätösten perusteella "erityisiä perusteluja" ylittää normaaliasteikko ovat olleet muun muassa järjestelyjen selvä kiellettyvyys, valtakunnallisuus sekä kilpailunrajoitusten vahingolliset vaikutukset kilpailijoiden toimintaan (tapaus Valio). Myös pitkään jatkunut kilpailunrajoitus ja toimiminen vastoin poikkeusluvan ehtoja ovat olleet omiaan koventamaan seuraamusmaksutasoa (tapaus Metsäyhtiöt). Korkeimman hallinto-oikeuden käytännössä (tapaus Metsäyhtiöt) on samoin kiinnitetty erityistä huomiota siihen, että toiminnan rajoittumisella vain tietyille alueille on ollut erityistä merkitystä arvioitaessa "erityisiä perusteluja".

Lainkäytön ennustettavuuden kannalta on tärkeää, että markkinaoikeus soveltaa "erityisiä perusteluja" yhdenmukaisten kriteerien perusteella. Kilpailuneuvoston ja markkinaoikeuden päätösten mukaan "erityisiä perusteluja" koventaa seuraamusmaksuja ovat olleet kiellettyvyyden selkeys, laajamittainen ja törkeä kilpailunrajoitus, rikkomuksen jatkuminen jopa kilpailuasialla koskevan menettelyn ajan ja pyrkimys salata menettely. Nyt kyseessä olevassa tapauksessa kilpailunrajoituslain sovellettavuus yhtiöiden välillä käytyyn tietojenvaihtoon on ollut epäselvää ja kyseessä on muutenkin ollut vain lievä kilpailunrajoitus, eikä eri vuosina tapahtuneilla menettelyillä ole ollut ajallista tai asiallista yhteyttä. Lisäksi Metsäliitto muun muassa ohjeistamalla varmisti kilpailusääntöjen rikkomisen lopettamisen, eikä tietojenvaihdon osalta koskaan ryhdytty erityisiin salaamisjärjestelyihin. Koventamisperusteet eivät siten nyt sovellu.

Kilpailuvirasto esittää Metsäliitolle ja Stora Ensolle moitittavaksi, pitkäaikaiseksi ja valtakunnalliseksi katsomastaan rikkomuksesta määrättäväksi huomattavasti korkeampaa seuraamusmaksua kuin aiemmassa oikeuskäytännössä, joka soveltuu vastaavan säännöksen perusteella pääosin juuri vuosille 1997-2004, on tuomittu.

Kilpailuviraston seuraamusmaksuesitystä voidaan pitää perusteettoman korkeana paitsi kotimaisen myös ulkomaisen tapauskäytännön kannalta. Ruotsissa, jonka seuraamusmaksua koskeva säännöstö on hyvin samankaltainen Suomen kanssa, on tuomioistuimissa käsitelty nyt kyseessä olevaa tapausta selvästi vakavammaksi katsottavia tapauksia. Näissäkään kilpailurikkomuksissa Ruotsin markkinatuomioistuin ei kuitenkaan ole tuominnut yrityksille seuraamusmaksuja, jotka olisivat lähelläkään sitä seuraamusmaksutasoa, jota Kilpailuvirasto nyt esittää Metsäliitolle.

Kilpailuviraston seuraamusmaksuesitys poikkeaa selkeästi vanhan kilpailunrajoituslain 8 §:n (480/1992) mukaisesta linjasta ja oikeuskäytännöstä sekä on tasoltaan suhteettoman korkea.

Kilpailunrajoituslain 8 §:n (318/2004) soveltaminen

Kilpailuvirasto katsoo, että Metsäliitto on avustanut Kilpailuvirastoa kilpailunrajoituslain 8 §:ssä (318/2004) edellytetyllä tavalla. Kilpailuvirasto on perustellut 8 §:n (318/2994) nojalla myöntämänsä alennuksen suuruutta kahdella eri perusteella: myötävaikuttamisen myöhäisellä aloittamisella sekä kilpailunrajoituksen kiistämisellä.

Kilpailuviraston kanta siitä, että Metsäliitto on avustanut sitä kilpailunrajoituksen selvittämiseksi kilpailunrajoituslain 8 §:n (318/2004) edellyttämällä tavalla, on oikea. Kilpailuviraston esittämät avustamisen merkitystä vähättelevät seikat ovat kuitenkin virheellisiä.

Metsäliiton myötävaikutuksen ajallinen ulottuvuus

Kilpailuvirasto katsoo, että seuraamusmaksun määrää arvioitaessa kilpailunrajoituslain 8 §:n (318/2004) nojalla tulisi kiinnittää huomiota siihen, että Metsäliitto olisi ryhtynyt yhteistyöhön vasta siinä vaiheessa, kun Kilpailuvirasto oli toimittanut yrityksille esitysluonnoksen. Kilpailuviraston kanta on virheellinen.

Kilpailunrajoituslain 8 §:n (318/2004) mukainen myötävaikuttaminen on mahdollista aina siihen saakka, kunnes Kilpailuvirasto antaa virallisen seuraamusmaksua koskevan esityksensä markkinaoikeudelle. Tähän saakka on kyse lain tarkoittamasta asian "tutkimisesta" ja "selvittämisestä". Tätä tulkintaa tukee myös komission omaksuma kanta, jonka mukaan tehokas myötävaikuttaminen on mahdollista hallintomenettelyn lopussa tapahtuvaan päätökseen saakka.

Kilpailuviraston tutkinnan kohteena olevien yritysten oikeussuojan kannalta on turvattava yhtiön oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin ja kotirauhaan sekä oikeus olla myötävaikuttamatta omaan tuomioonsa. Samoin yritysten on pystyttävä myös käytännössä hyödyntämään niitä mahdollisuuksia, joita niille laissa on turvattu esimerkiksi myötävaikuttamismahdollisuuden osalta. Yhtiö ei voi tehokkaasti myötävaikuttaa asian selvittämiseen, jos sillä ei ole tiedossaan riittävän selvästi sitä, mistä sitä epäillään. Jos yhtiön perustellun käsityksen mukaan ei ole syytä epäillä yhtiön syyllistyneen kilpailunrajoitukseen, yhtiö ei käytännössä voi edistää yksilöimättömien epäilyjen tutkimista.

Metsäliitto on useaan otteeseen ilmoittanut Kilpailuvirastolle, että se pyrkii myötävaikuttamaan tutkimuksiin siinä laajuudessa kuin se on mahdollista. Tämä todettiin jo heti tutkimusten alussa (kirje 7.6.2004) Kilpailuvirastolle, samoin kuin vahvistettiin myöhemmin useaan kertaan Kilpailuviraston kanssa pidetyissä tapaamisissa (14.6.2004, 20.9.2004, 22.11.2004) ja kirjallisestikin (esitykset tapaamisissa 20.9.2004 ja 22.11.2004 ja kirje 10.2.2005).

Metsäliiton mahdollisuudet myötävaikuttaa asioiden selvittämiseen epäiltyjen kilpailunrajoitusten tutkintaprosessin aikana liittyivät olennaisesti siihen, mikä perusteltu käsitys yrityksellä oli oikeusasemastaan. Kilpailuviraston 25.5.2004 tekemän yllätystarkastuksen jälkeen Metsäliitolla oli mahdollisuus saada lisätietoja asemastaan sen

materiaalin perusteella, joka edellä mainitussa tarkastuksessa yksilöitiin, samoin kuin muun mahdollisesti Metsäliitosta saatavissa olevan materiaalin perusteella. Samoin Metsäliitolla oli mahdollisuus arvioida omaa oikeusasemaansa viranomaisten kannanottojen perusteella.

Metsäliitto on eri mieltä Kilpailuviraston kanssa siitä, että sen saamalla lähtötiedoilla olisi voitu katsoa epäilykset kilpailurikkomuksista siinä määrin riittävästi yksilöidyiksi, että Metsäliitto olisi voinut ennen esitysluonnoksen tiedoksisaamista 5.4.2006 tehokkaasti myötävaikuttaa asian selvittämiseen enempää kuin se on tehnyt.

Kilpailuvirasto ei miltään osin identifioinut ennen esitysluonnosta sitä, mistä vuosista mahdollisissa epäilyissä on kyse, vaan viittasi ainoastaan "1990 - 2000-lukuun". Metsäliiton oli mahdotonta tietää, oliko väitetty yhteistyö tapahtunut 2000-luvulla vai mahdollisesti aikaisemmin, kun toimintamallit ja myös markkinat olivat huomattavan erilaisia muun muassa voimassaolevien poikkeuslupien vuoksi. Samoin epäselväksi jäi, oliko kyse valtakunnallisesta vai alueellisesta toiminnasta, eli olivatko epäilyn kohteena Metsäliiton konsernitason toimet vai mahdollisesti alueellisesti hyvinkin rajoitetut menettelytavat.

Edellä mainittujen seikkojen vuoksi Metsäliitto teki syksyllä 2004 sen periaatepäätöksen, että se keskittyy ensivaiheessa eli ennen esitysluonnoksen tiedoksisaamista myötävaikuttamaan siihen, että Kilpailuvirastolla on tiedossaan kaikki raakapuun hankintaan liittyvät menettelytavat ja niiden perustelut. Samoin Metsäliitto sitoutui omaehtoisesti ohjeistamaan uudelleen kaikki keskeiset toimintansa sen varmistamiseksi, että kilpailu on toimivaa raakapuun hankintamarkkinoilla. Metsäliitto informoi Kilpailuvirastoa useaan otteeseen tästä lähestymistavasta ja perusteluista sille.

Metsäliitto on siis toimittanut oma-aloitteisesti, ilman Kilpailuviraston pyyntöä, edellä mainitun materiaalin ja lisäselvitykset Kilpailuvirastolle, sekä pyrkinyt omalta osaltaan huolehtimaan siitä, että käsittelyprosessi etenisi mahdollisimman sujuvasti. Materiaali on olennaisilta osiltaan sellaista, että se on ollut joko täysin uutta tai ainakin merkittävästi täydentänyt Metsäliitolta tarkastuksen yhteydessä kopioitua aineistoa. Kyseistä materiaalia ei Metsäliiton käsityksen mukaan myöskään aikaisemmin ollut Kilpailuviraston hallussa. Materiaali on kiistatta olennaisesti edesauttanut raakapuumarkkinoiden toimintatapojen ja nyt tutkittavana olevan tapauksen selvittämistä ja toimivan kilpailun varmistamista raakapuun markkinoilla jo ennen esitysluonnoksen tiedoksisaamista.

On perusteltua, että Metsäliiton myötävaikuttaminen asian selvittämiseen ennen esitysluonnosta täyttää kilpailunrajoituslain 8 §:n (318/2004) edellytykset, ja se tulee myös ottaa huomioon mahdollista seuraamusmaksua määritettäessä. Kaikki ne yritysten oma-aloitteiset menettelytavat, kuten uusitut menettelytavat tai rakenteelliset toimenpiteet, joilla turvataan paitsi tutkimusten eteneminen myös toimivan kilpailun turvaaminen tutkimusten kohteena olevien menettelytapojen osalta, voivat tulla myötävaikuttamisen alaan sen ohella, että ne myös toimivat seuraamusmaksun tason yleisinä lieventämisperusteina.

Kilpailuviraston käytäntö jättää yksilöimättä tutkimuskohde ja olla kertomatta mitään tutkimusten sisällöstä ja etenemisestä poikkeaa EU:n komission käytännöstä ja on tässä tapauksessa selvästi rajoittanut

Metsäliiton myötävaikutusmahdollisuuksia tapausten tutkinnan aikana, mikä asia on otettava huomioon myös Metsäliiton myötävaikutusta arvioitaessa.

Metsäliitto on myötävaikuttanut Kilpailuviraston tutkimuksiin siinä laajuudessa, kun myötävaikuttaminen oli Metsäliitolle mahdollista heti syksystä 2004 alkaen. Metsäliitto katsoo, että Kilpailuviraston näkemys yhteistyön aloittamisesta vasta esitysluonnoksen tiedoksisaannin jälkeen 2006 on virheellinen ja Metsäliiton tarjoamaa apua ja oma-aloitteisesti toimittamaa materiaalia vähättelevä.

Metsäliiton väitetty kiistäminen

Kilpailuviraston käsitys tapahtumainkulusta nojaa UPM:n edustajien kuulusteluihin. Kun otetaan huomioon se, että Stora Enso on kiistänyt kokonaan käytyjen keskusteluiden lainvastaisuuden, jää Kilpailuviraston näyttö vakavien kilpailunrajoitusten osalta ainoastaan UPM:n kertomusten varaan. UPM:n edustajien kertomusten luotettavuus on osoitettu varsin epäluotettavaksi. Ei voida katsoa kilpailunrajoituslain tai hyvän hallinnon tavoitteita edistettävän vaatimuksilla, joiden mukaan Metsäliiton pitäisi vahvistaa väriä näkemyksiä tai johtopäätöksiä tapahtumien sisällöstä saadakseen itselleen etua suuremman alennusprosentin kautta.

Metsäliitolle vahingolliseksi kiistämiseksi ei voida myöskään lukea sitä, että Metsäliitto on - usein Kilpailuviraston hyväksymällä tavalla - todistanut osallistumattomuutensa usean väitetyn tapaamisen osalta. Päinvastoin Metsäliitto on tällä tavoin edesauttanut Kilpailuviraston mahdollisuuksia saada tapahtumista totuudenmukainen ja oikea kuva.

Kilpailuvirasto tyytyy arvioimaan Metsäliiton myötävaikuttamista pelkästään siitä näkökulmasta, miten Metsäliiton näkemys suhtautuu UPM:n edustajien kertomuksiin. Kilpailuvirasto on ottanut lähtökohdakseen sen virheellisen oletuksen, että UPM:n edustajien kertomukset yksinään ovat riittävä ja todenmukainen näyttö kilpailunrajoituksesta. Tällaisen kapeakatseisen näkemyksen sijaan Metsäliitolle myönnettävää kilpailunrajoituslain 8 §:n (318/2004) mukaista alennusta arvioitaessa olisi otettava huomioon se, ettei Kilpailuvirasto todellisuudessa olisi kyennyt esittämään riittävää näyttöä minkäänasteisen kilpailunrajoituksen olemassaolosta ilman Metsäliiton myötävaikutusta. Pelkät UPM:n edustajien suulliset kertomukset eivät olisi riittäneet seuraamusmaksuesityksen hyväksymiseen etenkin, kun Stora Enso on kiistänyt kertomukset kokonaisuudessaan. Siten vasta Metsäliiton myötävaikutus on antanut Kilpailuvirastolle mahdollisuuden kilpailunrajoituksen toteamiseen.

Kilpailuviraston väite siitä, että Metsäliiton edustajien väitetyt tapahtumainkulun "kiistämiset" tulisi lukea Metsäliiton vahingoksi, on perusteeton. Metsäliiton edustajat ovat kuvanneet metsäyhtiöiden välistä toimintaa perusteltujen omien käsitystensä mukaan ja ovat myöntäneet tapaamiset ja keskustelut sekä niiden sisällöt ja lainvastaisuuden tapahtuneen mukaisesti.

Kohtuullisen alennuksen määrä

Kilpailuvirasto on päätenyt alentamaan Metsäliitolle esittämänsä seuraamusmaksun alennusta kahdella eri perusteella, joita ovat myötävaikuttamisen myöhäinen aloittaminen ja kilpailunrajoitusten kiistäminen. Koska Kilpailuvirasto on tyytenyt arvioimaan Metsäliiton myötävaikutusta vain näillä kahdella virheellisiksi osoitetulla

kriteerillä, on myös Metsäliitolle myönnettyä 30 prosentin alennusta pidettävä alimitoitettuna. Markkinaoikeuden tulee siten korottaa Metsäliitolle myönnettävän alennuksen määrää.

Lisäksi asiassa on otettava erityisesti huomioon se seikka, ettei yllä esitetyn mukaisesti Kilpailuvirasto mitä todennäköisimmin olisi kyennyt riittävällä näytöllä osoittamaan kilpailunrajoituksen olemassaoloa ilman Metsäliiton myötävaikutusta.

Metsäliitto katsoo, että Kilpailuviraston Metsäliitolle esittämä kilpailunrajoituslain 8 §:n (318/2004) mukainen alennus seuraamusmaksusta on liian pieni. Kilpailuviraston esittämät alennusta pienentävät syyt ovat vailla perusteita. Metsäliiton näkemys sen tekemään yhteistyöhön nähden kohtuullisesta alennusprosentista on 75 prosenttia.

Kilpailunrajoituslain 9 §:n (318/2004) soveltaminen

Kilpailuvirasto katsoo UPM:n täyttäneen kilpailunrajoituslain 9 §:n (318/2004) edellytykset eikä ole tehnyt markkinaoikeudelle esitystä seuraamusmaksun määräämisestä UPM:lle. Metsäliitto toteaa UPM:n olleen metsäyhtiöistä selkeästi aloitteellisin keskinäisen yhteistyön aikaansaamiseksi sekä toimittaneen Kilpailuvirastolle selkeästi liioiteltuja tietoja. Nämä seikat vaikuttavat paitsi arviointiin kilpailunrajoituslain 9 §:n (318/2004) nojalla, mutta myös tulee ottaa huomioon Metsäliiton osalla lieventävinä asianhaaroina.

STORA ENSO OYJ:N VASTAUS

Vaatimukset

Stora Enso Oy on vaatinut, että markkinaoikeus

hylkää Kilpailuviraston seuraamusmaksuesityksen kokonaisuudessaan ja hylkää Kilpailuviraston vaatimuksen oikeudenkäyntikulujen korvaamisesta;

toissijaisesti jättää seuraamusmaksun määräämättä tai alentaa määrättävän seuraamusmaksun määrää olennaisesti Kilpailuviraston esityksestä; sekä

velvoittaa Kilpailuviraston korvaamaan Stora Enson oikeudenkäyntikulut 713.962,08 eurolla laillisine viivästyskorkoineen.

Perusteet

Esityksen keskeisimmät virheellisydet

Stora Enso ei ole osallistunut kilpailunrajoituslain 6 §:ssä (480/1992) ja EY:n perustamissopimuksen 81 artiklassa tarkoitettuun kiellettyyn valtakunnalliseen hintayhteistyöhön tai kilpailulainsäädännön vastaiseen kiellettyyn tietojenvaihtoon vuosina 1997-2004. Stora Enso kiistää osallistuneensa kiellettyyn valtakunnalliseen hintayhteistyöhön ja kiellettyyn tietojenvaihtoon vuosina 1997-2004. Stora Enso kiistää sopineensa UPM:n ja Metsäliiton kanssa yhteisistä alennustavoitteista, tavoitehinnoista ja enimmäishintatasosta. Väitetty rikkominen olisi kokonaisarviointinissa niin vähäinen, ettei seuraamusmaksua tule määrätä. Ottaen huomioon väitetyn rikkomuksen laatu ja vaikutukset, on vaadittu seuraamusmaksu joka tapauksessa liiallinen.

Kilpailuvirasto on esityksessään arvioinut virheellisesti asiassa kertynyttä näyttöä. Esitys perustuu keskeisiltä osin UPM:n toimihenkilöiden kertomuksiin. Nämä kertomukset on annettu sellaisissa olosuhteissa, että kertomusten sisältöön tulee suhtautua hyvin varauksellisesti. Eri lähteistä saatujen tietojen mukaan UPM:n edustajat työnantajan ominaisuudessa olisivat muun muassa vihjanneet vaikeuksiin työsuhteessa, mikäli asianomaiset työntekijät mitenkään toimisivat toisin kuin UPM hakemuksessaan ja muuten on Kilpailuvirastolle esittänyt. Kertomusten syntyolosuhteiden johdosta niille ei voida antaa kovin merkittävää näyttöarvoa asiassa.

Esityksessä ei ole riittävästi otettu huomioon raakapuumarkkinoiden erityispiirteitä. Raakapuumarkkinoiden historiallinen kehitys ja erityispiirteet tulee ottaa huomioon myös kilpailuoikeudellista arviota suoritettaessa. Puukauppaan liittyviä erityispiirteitä ovat leimikkokohtainen hinnoittelu, metsänomistajien ja MTK:n keskeinen vaikutusvalta Metsäliitossa, UPM:n ja Metsäliiton kiinteä yhteistyö Metsä-Botniassa, puun hintatietojen julkisuus, metsäyhtiöiden väliset puunvaihdot sekä raaka-ainepula kysynnän ylittäessä muun tarjonnan.

Harkinta tulee tehdä myös tapahtuma-aikaisten säännösten ja soveltamiskäytännön perusteella.

Esityksessä ei oteta lainkaan huomioon raakapuumarkkinoiden myyjien voimakasta järjestäytymistä ja sen mukanaan tuomia markkinoiden erityispiirteitä. Esityksessä ei lainkaan oteta huomioon myyjien voimakasta yhteistoimintaa ja kilpailunrajoituslain vastaista yhteistyötä raakapuumarkkinoilla.

Stora Enso kiistää kielletyn yhteistyön hintaodotusneuvottelujen aikana. Yhtiöt ovat olleet tuolloin yhteydessä toisiinsa metsäpääalliköiden toimesta. Keskusteluja on käyty yleisellä tasolla hintaodotusneuvottelujen tilanteesta. Puumarkkinat eivät ole toimineet ja yhtiöillä on ollut huoli raaka-aineen saatavuudesta. Kyseessä ovat olleet kriisitilanteeksi luonnehdittavat olosuhteet. Myyjäosapuolen kautta neuvottelutilanne ja tehdyt esitykset päättyivät välittömästi julkisuuteen, joten metsäpääalliköiden välisissä keskusteluissa ei välittynyt kilpailijalle luottamuksellista uutta tietoa. Pääosa yhtiöiden välisistä keskusteluista on käyty UPM:n ja Metsäliiton välillä.

Esityksessä väitetään, että yhtiöiden ylin johto olisi ollut ainakin tietoinen metsäpääalliköiden harjoittamasta Kilpailuviraston mielestä kilpailulainsäädännön vastaisesta menettelystä. Näkemys on perusteeton ja virheellinen. Stora Enson ylin johto ei ole osallistunut, eikä ole ollut tietoinen mistään kilpailunrajoituslain vastaisesta toiminnasta, eikä ole osallistunut yleensääkään puukauppaneuvotteluihin. Metsäpääalliköiden tai heidän alaistensa esityksessä kielletyksi väitetyt toimenpiteet eivät ole olleet ylimmän johdon tiedossa.

Esityksessä esitetty väite siitä, että yhtiöiden metsäpääalliköt olisivat harjoittaneet kiellettyä hintayhteistyötä ja tietojenvaihtoa on virheellinen. Stora Enso myöntää, että metsäpääalliköt ovat tavanneet eri yhteyksissä ja käyneet myös yleisen tason keskustelua puumarkkinatilanteesta ja muun ohella kantaneet huolta suomalaisen metsäteollisuuden keskeisimmän raaka-aineen, puun, saatavuudesta. Tapaamisten yhteydessä ei kuitenkaan ole harjoitettu hintayhteistyötä eikä ole vaihdettu kilpailulainsäädännön tarkoittamia kiellettyjä luottamuksellisia tietoja.

Esityksessä esitetty väite siitä, että yhtiöiden aluejohtajat olisivat harjoittaneet kiellettyä hintayhteistyötä ja tietojenvaihtoa on virheellinen. Stora Enso myöntää, että aluejohtajat ovat tavanneet eri yhteyksissä ja käyneet myös yleisen tason keskustelua puumarkkinatilanteesta. Tapaamiset ovat olleet samalla alalla toimivien, usein samoja vapaa-ajan aktiviteetteja, kuten metsästystä harrastavien ja usein vielä vanhojen opiskelutovereiden satunnaisia tapaamisia. Tapaamisten yhteydessä ei kuitenkaan ole harjoitettu hintayhteistyötä eikä ole vaihdettu kilpailulainsäädännön tarkoittamia kiellettyjä luottamuksellisia tietoja. Tarkoituksena ei ole ollut hinnoista sopiminen tai kilpailukäyttäytymisen yhdenmukaistaminen. Kilpailua rajoittavaa tarkoitusta ei tapaamisilla ole ollut. Tavoitteena on ollut raaka-aineen saatavuuden turvaaminen. Osallistujilla on ollut yhteinen huoli puun saatavuudesta.

Stora Enso ei ole Metsähallituksen sopimukseen liittyen käynyt kiellettyä keskustelua kilpailijoiden kanssa. Muussa yhteydessä tavattaessa toisten yhtiöiden edustajilta on saatettu kysyä, ovatko he päässeet jo sopimukseen Metsähallituksen kanssa. Tämä samainen tieto on ollut saatavilla myös Metsähallituksen edustajilta. Kilpailuviraston väittämiä kiellettyjä keskusteluja ei tässä yhteydessä ole käyty.

Stora Enso myöntää, että Stora Enson ja UPM:n välillä on toteutettu kustannustietojen vaihtoa Kilpailuviraston esityksessä mainituin tavoin. Kyseessä on kuitenkin ollut historiatiedon vaihtaminen. Vaihdon tapahtuessa tieto ei ole ollut luonteeltaan luottamuksellista, joten kyse ei kilpailulainsäädännön kannalta ole ollut kielletystä tietojenvaihdosta. Kilpailuoikeudessakin on suorastaan pyritty suosimaan sellaisia toimia (esimerkiksi "benchmarking"), joilla voidaan aikaansaada kustannussäästöjä, toiminnan tehostamista ja sitä kautta edellytyksiä ja mahdollisuuksia lopputuotteen myyntihintojen alentamiseen. Tavoitteena ja tarkoituksena eri kustannuslajien kartoittamisella on ollut asiakkaiden etu ja puunhankinnan tehokkuus.

Esityksessä katsotaan virheellisesti, että kyse olisi ollut valtakunnallisesti toteutetusta toiminnasta. Kilpailuviraston esityksessä kielletyksi toiminnaksi luonnehdittua toimintaa Stora Enso ei ole harjoittanut valtakunnallisesti eikä paikallisesti.

Kilpailuvirasto ei esityksessään ole kiinnittänyt riittävästi huomiota toiminnan ajalliseen ulottuvuuteen. Hyvin suuri osa Kilpailuviraston kielletyksi katsomasta toiminnasta on lopetettu huomattavasti ennen kuin Kilpailuvirasto on ryhtynyt tutkintatoimenpiteisiin tässä asiassa.

Esityksessä on virheellisesti katsottu kaikkien kuvattujen toimintojen osalta olevan kyse samasta jatkuvasta teosta. Toiminta on tapahtunut eri henkilöiden toimesta ilman yhteyksiä muihin esityksen mukaan toimintaa harjoittaneisiin tahoihin. Käydyt keskustelut ovat vaihdelleet sisällöltään huomattavasti riippuen siitä, milloin ja kenen toimesta keskusteluja on käyty. Eri henkilöiden toiminnalla on selkeitä ajallisia eroavuuksia. Kunkin esityksessä mainitun henkilön toimintaa tulee arvioida erikseen ainakin siltä osin, kuin kytkentöjä muihin yksilöityihin toimintaa harjoittaneisiin tahoihin ei ole ollut. Kyseessä ei ole sama jatkuva teko.

Esityksessä katsotaan virheellisesti toiminnan tarkoituksena olleen hintayhteistyö ja kilpailun rajoittaminen. Ainakaan tapaamisiin

osallistuneet Stora Enson henkilöt eivät ole osallistuneet niihin tarkoituksena toteuttaa yhteistä hintayhteistyötä tai kilpailun rajoittamista.

Kilpailuviraston esityksessä ei lainkaan eritellä eri yhtiöiden osuutta esityksessä kuvattuun toimintaan. Stora Enso on ollut sivuroolissa koko tarkastelujakson ajan eikä ole osallistunut esityksessä kuvattuun toimintaan aktiivisesti tai yleensääkään samassa laajuudessa kuin muut esityksessä mainitut yhtiöt. UPM näyttää olleen selvästi aktiivisin ja se on pyrkinyt olemaan säännöllisesti aloitteentekijänä. Stora Enso on ollut varsin passiivinen ja on suhtautunut kielteisesti erilaisiin ehdotuksiin. Metsäliitto on käynyt huomattavasti Stora Ensoa aktiivisempaa vuoropuhelua UPM:n kanssa sekä samanaikaisesti ollut kiinteässä yhteistyössä myyjien etujärjestön MTK:n kanssa. UPM:n ja Metsäliiton aktiivinen yhteydenpito on ilmeisesti pääosin liittynyt Metsä-Botnia - yhteistyöhön. Tähän yhteistyöhön ja yhteydenpitoon Stora Enso ei ole osallistunut eikä ole ollut tietoinen sen sisällöstä.

Stora Enson toiminta asiassa on varsin luonnollista, kun tiedossa on ollut jo aikaisempi korkeimman hallinto-oikeuden ratkaisu niin sanotussa Mikkeli-tapauksessa. Oikeusprosessin jälkeen kiinnitettiin Stora Enson puunhankinta-asioissa työskennelleiden henkilöiden osalta uudelleen erityistä huomiota kilpailunrajoituslain sisältöön ja annettiin ohjeet välttää kaikenlaista tulkinnanvaraista tai epäilyksiä aiheuttavaa toimintaa puun hankinnassa. Kilpailunrajoituslain sisältöön ja merkitykseen kiinnitettiin erityistä huomiota muun ohella puunhankinnan johtoryhmässä.

Kilpailuviraston esityksessä ei käsitellä kuvatun toiminnan todellisia vaikutuksia kilpailuun. Harjoitettu toiminta ei todellisuudessa ole vähentänyt kilpailua raakapuumarkkinoilla lainkaan eikä ole vaikuttanut hintoihin tai hintakehitykseen.

Esityksessä katsotaan virheellisesti, että menettelyllä olisi ollut vaikutuksia jäsenvaltioiden väliseen kauppaan. Menettelyn mahdolliset vaikutukset, jos vaikutuksia on edes ollut, ovat olleet hyvin vähäiset ja rajoittuvat vain Suomeen. Menettelyllä ei ole ollut vaikutuksia jäsenvaltioiden väliseen kauppaan. Suomeen ei tuona aikana tuotu juurikaan raakapuuta Euroopan yhteisön alueelta.

Vanhentuminen

Hintaodotusneuvotteluja ja metsäpäälliköiden toimintaa koskevat Kilpailuviraston esityksen kohdat ovat vanhentuneita kilpailunrajoituslain 22 §:n (1529/2001) perusteella. Tämän vuoksi niiden perusteella ei asiassa tule määrätä seuraamusmaksua, vaikka Stora Enson käsityksensä vastaisesti noissa toimissa katsottaisiin syyllistyneen kilpailunrajoituslain vastaiseen menettelyyn.

Kyseessä on kokonaan Kilpailuviraston muusta esityksestä erillään oleva, tuohon markkinatilanteeseen liittyvä, omat erityispiirteensä omaava olosuhde ja menettely, jolla ei ole yhtymäkohtia muuhun Kilpailuviraston esityksessä kuvattuun toimintaan. Tuota toimintaa tulee kilpailuoikeudellisessa arvioinnissa arvioida erikseen sekä toimien merkityksen ja rangaistavuuden että vanhenemissäännösten osalta.

Stora Enson hintaodotusneuvotteluihin liittyvä toiminta on päättynyt jo vuonna 1998 tuona vuonna käytyjen hintaodotusneuvottelujen päättyttyä.

Kilpailuviraston esittämänkin mukaisesti hintaodotusneuvotteluihin liittyvät toimet ovat päättyneet viimeistään vuonna 1999. Kilpailuvirasto on tässä asiassa tehnyt seuraamusmaksuesityksen markkinaoikeudelle joulukuussa 2006. Hintaodotusneuvotteluihin liittyvät toimenpiteet ja niiden perusteella vaadittu seuraamus on vanhentunut kilpailunrajoituslain 22 §:n (1529/2001) perusteella. Harjoitettu toiminta on päättynyt yli 5 vuotta ennen kuin esitys markkinaoikeudelle on tehty.

Hintaodotusneuvotteluja koskevat toimenpiteet ovat vanhentuneet jo senkin johdosta, että Kilpailuvirasto on ollut jo 1990-luvun loppupuolelta lähtien tietoinen hintaodotusneuvottelujen aikaisista ostajien toimenpiteistä. Kilpailuviraston esityksen pohjana olevista PT:n päiväkirjoista ilmenee lukuisista eri kohdista, että PT on ollut yhteydessä Kilpailuvirastoon ja antanut reaaliaikaista informaatiota hintaodotusneuvotteluihin liittyvistä asioista ja neuvotteluosapuolten keskenään käymistä keskusteluista. Ne seikat, joiden perusteella Kilpailuvirasto nyt väittää kilpailunrajoituslakia rikutun, ovat olleet reaaliajassa Kilpailuviraston tiedossa hintaodotusneuvotteluja käytäessä vuosina 1997, 1998 ja 1999. Tämän vuoksi tähän ajanjaksoon ja toimintaan liittyvät seikat ovat vanhentuneet jo ennen tämän asian tutkinnan aloittamista.

Kilpailuviraston esityksessä kuvatut eri toimintamuodot eivät ole yhteydessä toisiinsa siten, että kyse olisi yhdestä samasta rikkomuksesta. Eri henkilöiden harjoittamalla toiminnalla ei ole ollut yhtymäkohtia toisiinsa, ja toimintaa harjoittaneet eri tahot eivät ole olleet tietoisia muiden esityksessä kuvattujen toimintojen toteuttamisesta. Näin ollen sekä metsäpäälliköiden ja aluejohtajien toimintaa että kustannustietojen vaihtoa tulee asiassa arvioida kutakin erikseen omana väitettynä kilpailunrajoituslain rikkomisena. Tämä arvio tulee tehdä erikseen myös vanhenemisarvioinnin osalta.

Kilpailuviraston esityksessä kuvattu metsäpäälliköiden toiminta on päättynyt viimeistään alkuvuodesta 2001. Sen jälkeen toteutetuissa metsäpäälliköiden tapaamisissa ei enää ole keskusteltu puumarkkinatilanteesta ja hintatasoista sillä tavoin, että tapaamiset voisivat olla kilpailunrajoituslain kannalta ongelmallisia. Syynä keskustelujen päättymiseen oli ensin kilpailuneuvoston ja myöhemmin korkeimman hallinto-oikeuden ratkaisu niin sanotussa Mikkeli-tapauksessa. Kilpailuviraston kielletyksi katsoma metsäpäälliköiden toiminta on siten päättynyt jo alkuvuoteen 2001 mennessä. Kilpailuvirasto on jättänyt esityksensä markkinaoikeudelle joulukuussa 2006, joten esitys seuraamusmaksusta markkinaoikeudelle on esitetty yli viisi vuotta sen jälkeen, kun metsäpäälliköiden esityksessä kuvattu toiminta on päättynyt. Tämän vuoksi metsäpäälliköiden toimintaan perustuvat vaatimukset ovat vanhentuneet.

Vaikutus jäsenvaltioiden väliseen kauppaan

Euroopan yhteisön perustamissopimuksen 81 artiklan säännöstä ei tule soveltaa tähän asiaan, koska Kilpailuviraston esityksessä mainittu toiminta ei ole ollut omiaan vaikuttamaan Euroopan yhteisön jäsenvaltioiden väliseen kauppaan (niin sanottu kauppavaikutus). Jotta sopimus olisi omiaan vaikuttamaan jäsenvaltioiden väliseen kauppaan, sen on oikeudellisten seikkojen ja tosiseikkojen perusteella annettava riittävästi aihetta epäillä, että se voi vaikuttaa suoraan tai välillisesti taikka tosiasiallisesti tai mahdollisesti jäsenvaltioiden

väliseen kauppaan siten, että voidaan pelätä sopimuksen estävän jäsenvaltioiden välisten yhteismarkkinoiden toteutumista. Tältä osin on tarkasteltava erityisesti, onko sopimus omiaan jakamaan tiettyjen tuotteiden markkinat jäsenvaltioiden kesken. Toimintaa kokonaisuutena arvioitaessa voidaan yksiselitteisesti todeta, ettei väitetyllä toiminnalla ole voinut olla vaikutuksia jäsenvaltioiden väliseen kauppaan. Tämä koskee paitsi Stora Enson toimintaa myös koko asiakokonaisuutta.

Stora Enso kiistää, että Kilpailuviraston esityksessä kuvatulla toiminnalla olisi vaikutuksia jäsenvaltioiden väliseen kauppaan siten, että asiaan tulisivat sovellettaviksi Euroopan yhteisön perustamissopimuksen 81 ja 82 artiklan säännökset. Kauppavaikutus ei käsiteltävänä olevassa asiassa täyty. Tämän vuoksi asia tulee ratkaista yksinomaan kansallisten oikeussääntöjen perusteella.

Harkittaessa kauppakriteerin täyttymistä ja toiminnan mahdollista vaikutusta jäsenvaltioiden väliseen kauppaan, on keskeistä epäiltyjen yhtiöiden toiminnan luonne. Kilpailuvirasto esittää esityksessään täysin virheellisen käsityksen epäiltyjen yhtiöiden väitetyn yhteistoiminnan luonteesta. Epäillyt yhtiöt eivät ole solmineet keskenään mitään sopimuksia, eivät ole tehneet yhteisiä päätöksiä eivätkä ole yhdenmukaistaneet menettelytapojaan. Sellaista toimintaa, jolla edes teoriassa voisi olla vaikutusta jäsenvaltioiden väliseen kauppaan, ei tässä asiassa ole toteutettu.

Vaikka Stora Enson käsityksen vastaisesti asiassa katsottaisiin kilpailunrajoituslain rikkomus tapahtuneeksi, on Kilpailuviraston käsitys rikkomuksen luonteesta täysin virheellinen. Stora Enson käsityksen mukaan asiassa joudutaan kevään 2002 tapahtumia lukuun ottamatta, joihin Stora Enso ei ole ottanut osaa, lähinnä harkitsemaan sitä, onko kilpailijoiden välillä tapahtunut tietojenvaihto ollut liian yksityiskohtaista. Siten kyseessä on lähinnä harkinta kielletyn ja sallitun tietojenvaihdon välillä. Yhdenmukaistettuja menettelytapoja, hintayhteistyötä tai hinnoista sopimista ei asiassa ole tapahtunut. Tämä tulee ottaa huomioon myös kauppavaikutusta arvioitaessa.

Kilpailuvirasto ei esityksessään tarkemmin perustele, millä tavoin esityksessä kuvattu toiminta olisi omiaan vaikuttamaan jäsenvaltioiden väliseen kauppaan. Väite on hyvin ylimalkainen, yleistävä ja lisäksi vielä täysin perusteeton. Euroopan yhteisön komission kauppavaikutusta koskevan tiedonannon mukaan sen viranomaisen, jonka mukaan jäsenvaltioiden väliseen kauppaan voi kohdistua tuntuvia vaikutuksia, on selvitettävä, kuinka todennäköistä on se, että sopimuksella tai menettelytavalla on välillisiä tai mahdollisia vaikutuksia. Oletetut tai teoreettiset vaikutukset eivät ole riittäviä yhteisön toimivallan määrittämiseksi. Kilpailuviraston esityksessä ei ole edes yksilöity kauppavaikutuksen olemassaoloa. Yksilöinti puuttuu, koska toiminnan tosiasiallinen luonne huomioon ottaen tällaista vaikutusta ei ole.

Kilpailuvirasto viittaa siihen, että EY-tuomioistuimen oikeuskäytännössä on katsottu kauppavaikutuksen täyttyvän, kun riittävällä todennäköisyydellä voidaan ennakoida, että kilpailunrajoituksella saattaa olla yhteismarkkinoiden kannalta merkityksellinen, välitön tai välillinen, tosiasiallinen tai potentiaalinen vaikutus jäsenvaltioiden välisen kaupan rakenteeseen. Kilpailuvirasto viittaa esityksessään useisiin EY-tuomioistuimen päätöksiin. Asian harkinnan kannalta olennaista on se, että nyt kyseessä olevassa tapauksessa epäiltyjen

yhtiöiden toiminnan luonne ja epäilty rikkomus on huomattavasti vähäisempää kuin Kilpailuviraston viittaamissa EY-tuomioistuimen päätöksissä kuvattu toiminta. Kilpailuviraston viittaamat ratkaisut, joissa pääosassa on ollut kysymys nimenomaan kilpailijoiden välisistä sopimuksista ja niiden vaikutuksista, eivät ole rinnasteisia tähän asiaan.

Oikeuskäytännössä esitetyt perustelut ja komission tiedonanto osoittavat, että Kilpailuviraston on yksilöitävä väitteensä vaikutuksista jäsenvaltioiden väliseen kauppaan ja esitettävä todennäköisyysnäyttö siitä, että harjoitettu toiminta on luonteeltaan sellaista, joka tosiasiallisesti tai mahdollisesti vaikuttaa suoraan jäsenvaltioiden väliseen kauppaan. Tätä näyttötaakkaa Kilpailuvirasto ei asiassa ole täyttänyt.

Kilpailuvirasto viittaa esityksessään komission kauppavaikutusta koskevaan tiedonantoon. Kilpailuvirasto kiinnittää erityisesti huomiota siihen, että suuntaviivojen mukaisesti horisontaaliset kartellit, jotka ulottuvat yhden jäsenvaltion koko alueelle, ovat yleensä omiaan vaikuttamaan jäsenvaltioiden väliseen kauppaan. Tätä periaatetta harkittaessa on otettava huomioon, ettei kyseessä ole sitova tulkintaohje siitä, että yhden jäsenvaltion koko aluetta käsittävät kartellit vaikuttaisivat aina jäsenvaltioiden väliseen kauppaan kauppakriteerin täyttävällä tavalla. Kyseessä on yksittäistapauksin tehtävä kokonaisharkinta eikä tässä harkinnassa ainoana kriteerinä ole kartellin alueellinen ulottuvuus edes siinä tapauksessa, että kyseessä olisi koko jäsenvaltion alueen käsittävä kartelli. Oikeuskirjallisuudessa on nimenomaisesti todettu, että uusimman oikeuskäytännön mukaan pelkkä koko jäsenvaltion alueen kattavuus ei enää yksinään luo oletusta kauppavaikutuksesta. Kauppavaikutusta on tarkasteltava tapauskohtaisesti ottaen huomioon kyseessä olevan kilpailunrajoituksen todelliset ja potentiaaliset taloudelliset vaikutukset.

Kilpailuviraston johtopäätös kauppavaikutuksen täyttymisestä perustuu virheelliseen näkemykseen epäillyn kartellin alueellisesta ulottuvuudesta. Kyseessä ei ole ollut valtakunnallinen toiminta, kuten Kilpailuviraston esityksessä virheellisesti väitetään. Stora Enso ei ole osallistunut esityksessä kuvattuun toimintaan kuin tietyillä alueilla, eikä ole ollut tietoinen muiden epäiltyjen yhtiöiden muilla alueella mahdollisesti harjoittamasta yhteistoiminnasta. Näin ollen Stora Enson toiminnalla ei ole ollut väitettyä kauppavaikutusta, ja Stora Enson asema tässä asiassa määräytyy kansallisen lainsäädännön perusteella.

Kauppavaikutus edellyttää jonkin asteista yhteyttä sisämarkkinoihin esimerkiksi niin, että sopimusjärjestely hankaloittaa toisen jäsenvaltion elinkeinonharjoittajan pääsyä markkinoille tai rajoittaa hyödykkeiden siirtymistä kansallisten rajojen yli. Harkittaessa kauppavaikutuksen olemassaoloa raakapuumarkkinoilla on otettava huomioon raakapuun hintataso Suomen raakapuumarkkinoilla. Suomen raakapuumarkkinoilla on ollut kautta aikojen muita Euroopan yhteisön raakapuumarkkinoita huomattavasti korkeampi raakapuun hinta ja tuo hinta on pysynyt muita yhteismarkkinoita korkeampana myös vuosina 1997-2004. Kilpailuviraston esityksessään esiin tuoma toiminta ei ole millään tavoin estänyt tai vaikeuttanut kilpailevien yritysten mahdollisuutta toimia Suomen raakapuumarkkinoilla, eikä se ole millään tavoin rajoittanut hyödykkeiden siirtymistä kansallisten rajojen yli. Toiminnalla ei ole voinut olla mitään vaikutusta raakapuumarkkinoiden rakenteeseen, ei kansallisilla raakapuumarkkinoilla eikä jäsenvaltioiden välisesti. Asia kuuluu yhteisön

toimivaltaan, jos jäsenvaltioiden välinen kauppa todennäköisesti kehittyä erilaiseksi sopimuksen tai menettelyn johdosta, kuin se olisi todennäköisesti kehittynyt ilman sopimusta tai menettelyä. Tällaista vaikutusta Kilpailuviraston esityksessä yksilöidyllä menettelyllä ei ole ollut.

Harkinnassa tulee ottaa huomioon myös se, että nyt esityksessä väitetty ja lainvastaiseksi katsottu toiminta koskee ostotoimintaa ja vaikutus tulee siten harkita tämän mukaisesti. Ostokartellin vaikutusta markkinoihin voidaan pitää jo lähtökohtaisesti myyntikartellia vähäisempänä. Erityisesti tämä tilanne korostuu raakapuumarkkinoilla, joissa myyjällä on yleensä mahdollisuus odottaa markkinoiden kehitystä ja ajoittaa myyntinsä myyjän kannalta soveliaaseen ajankohtaan. Ostajat ovat riippuvaisia puun myyjien myyntihalukkuudesta, joka saattaa olla hyvin vähäinen. Ostajana toimivilla metsäteollisuusyrityksillä on pakottava tarve pitää tehtaansa käynnissä, eikä raaka-aineen ollessa niukkaa väitetyllä ostokartellilla olisi ollut edes menestymisen mahdollisuuksia. Tällaisen kartellin tosiasialliset vaikutukset, jos sellainen Stora Enson käsityksen vastaisesti olisi ollut, olisivat jääneet varsin vähäisiksi sekä Suomen raakapuumarkkinoiden sisällä että arvioitaessa jäsenvaltioiden välistä vaikutusta. Perustetta jäsenvaltioiden välisen vaikutuksen olemassaololle ei siten saada myyntikartellia eikä muun tyyppisiä markkinoita koskevista ratkaisuksista. Harkittaessa tämän väitetyn kartellin vaikutuksia yhteismarkkinoilla, tulee yhteismarkkinoita tarkastella kokonaisuudessaan ja verrata väitetyn kartellin piiriin kuuluvan puun ostomääriä koko yhteismarkkinoiden alueella ostettavan puun määrään. Tämä harkinta osoittaa selkeästi, ettei väitetyllä ostokartellilla ole ollut vaikutusta yhteismarkkinoihin.

Kilpailuviraston esitys ei sisällä kartellin alueellista ulottuvuutta lukuun ottamatta mitään perusteluita jäsenvaltioiden välisen vaikutuksen olemassaolosta. Tässä asiassa esitettävä selvitys ja toiminnan luonne osoittavat, ettei nyt kyseessä olevassa tapauksessa epäillyllä toiminnalla ole ollut, eikä ole voinutkaan olla, vaikutuksia jäsenvaltioiden väliseen kauppaan.

Harkittaessa jäsenvaltioiden välisiä vaikutuksia on otettava huomioon, että kauppavaikutuksen täytyminen edellyttää tuntuvia vaikutuksia jäsenvaltioiden väliseen kauppaan. Tuntuvien vaikutusten olemassaolo tulee arvioida yksittäistapauksittain. Eräänä harkittavana seikkana on se, onko harjoitetulla toiminnalla vaikutuksia markkinoiden rakenteeseen yhtä jäsenvaltiota laajemmin. Kilpailuvirasto ei esityksessään ole edes väittänyt toiminnalla vaikutetun markkinoiden rakenteeseen.

Oikeuskirjallisuudessa ja oikeuskäytännössä esitettyjen näkemysten mukaan keskeisenä seikkana kauppavaikutusta arvioitaessa on pidettävä myös sitä, onko toiminnalla tarkoitettu tai onko se voinut estää muiden toimijoiden pääsyä kansallisille markkinoille. Kilpailuviraston esitys ei sisällä edes väitettä siitä, että esityksessä kuvatulla toiminnalla olisi nimenomaisesti ollut tarkoitus estää muiden markkinoilla toimivien pääsy raakapuumarkkinoille. Ottaen huomioon edellä esitetyt raakapuumarkkinoita koskevat erityispiirteet ja erityisesti se, että raakapuun hinta Suomessa on jatkuvasti ollut kansainvälisesti ja erityisesti Euroopan yhteisön markkinoita ajatellen hyvin korkea, on selvää, ettei Kilpailuviraston esityksessä väitetyllä toiminnalla ole ollut vaikutusta jäsenvaltioiden väliseen kauppaan EY:n perustamissopimuksen 81 ja 82 artiklassa tarkoitettuun tavoin.

Edellä esitetty huomioon ottaen ei menettelyn vaikutus jäsenvaltioiden kauppaan voi olla ainakaan tuntuva, joten edellytykset perustamissopimuksen 81 artiklan soveltamiselle eivät täyty. Asia tulee siten ratkaista yksinomaan kansallisen kilpailunrajoituslain säännösten perusteella.

Sopimuksen käsite ja kielletty hintayhteistyö

EY:n perustamissopimuksen 81 artiklan 1 kohdassa tarkoitettuna sopimuksen käsitteellä tarkoitetaan vähintään kahden sopimuspuolen yhteisen tahdon olemassaoloa. Lisäksi olennaisena elementtinä sopimuksessa on sopijakumppaneiden sitoutuminen ja velvoittautuminen. Näytön sopimuksen olemassaolosta tulee perustua siihen, että taloudellisilla toimijoilla on ollut yhteinen tahto, joka voidaan suoraan tai epäsuorasti todeta. Sopimus ei voi perustua siihen, että joku sopimusosapuolista ilmaisee yksipuolisen politiikkansa, joka voidaan toteuttaa ilman muiden myötävaikutusta. Stora Enso kiistää, että Kilpailuviraston esityksessä kuvattu menettely täyttäisi sopimuksen käsitteen.

Sopimuksen olennaisena elementtinä on sen velvoittavuus. Kilpailuvirasto ei esityksessään edes pyri yksilöimään, mikä on se sopimus ja mikä on se velvoite, johon asianosaiset tämän asian yhteydessä olisivat sitoutuneet. Yksilöinti puuttuu Stora Enson käsityksen mukaan juuri sen johdosta, että mitään sopimusta ainakaan Stora Enso ei tässä asiassa ole tehnyt.

Kilpailuoikeudellisessa arviossa myös asianosaisten yhteiset päätökset täyttävät sopimusten lisäksi kilpailunrajoituslain kielletyn toiminnan edellytykset. Stora Enso kiistää tehneensä tässä asiassa muiden epäiltyjen yhtiöiden kanssa päätöksiä, jotka voisivat olla kilpailunrajoituslain vastaisia. Kilpailuviraston esitys ei tältäkin osin sisällä mitään yksilöintiä siitä, milloin ja mikä olisi ollut mahdollinen päätös ja mikä olisi ollut tällaisen päätöksen sisältö. Esitetty selvitys osoittaa, ettei epäiltyjen yhtiöiden tarkoituksena ole ollut sopiminen tai yhteisten päätösten teko, eikä tällaisia sopimuksia tai yhteisiä päätöksiä ole tosiasiasakaan tehty tai toteutettu.

Kilpailuviraston väitteistä poiketen epäillyillä yhtiöillä ei ole ollut sellaista yhteistä tahtoa, johon Kilpailuviraston esitys perustuu. Yhtiöiden hinnoittelun lähtökohdat ja tavoitteet ovat poikenneet olennaisilta osin toisistaan.

Kilpailuviraston esityksessä esitetään toistuvasti, että kilpailijat olisivat sopineet hinnoista. Silmiinpistävää esityksessä on kuitenkin se, ettei siinä Stora Enson osalta kyetä yksilöimään yhtään sopimuksen tekoajankohtaa tai sopimuksen sisältöä. Kilpailuviraston UPM:ltä saamista tai Kilpailuviraston itsensä yllätystarkastusten yhteydessä kopioimasta asiakirjamateriaalista ei ole löytynyt ainuttakaan edes sopimusta muistuttavaa dokumenttia. Tämä osoittaa selkeästi sen virheellisen tulkinnan, jonka Kilpailuvirasto on tehnyt kilpailijoiden välisistä tapaamisista. Tapaamisissa ei ole sovittu hintoja, hinnanalennuksia, tavoitehintoja tai kattohintoja, kuten esityksessä väitetään.

Esityksessä todetaan, että sopimuksen voidaan kilpailuoikeudellisessa mielessä katsoa olevan kyseessä, jos osapuolet nimenomaisesti tai epäsuorasti laativat yhdessä suunnitelman, jossa määrätään niiden toiminnan suuntaviivoista tai toiminnasta pidättäytymisistä markkinoilla. Stora Enso kiistää laatineensa yhdessä UPM:n tai Metsäliiton kanssa yhdessä tai erikseen mitään suunnitelmaa, jossa olisi määrätty toiminnan

suuntaviivoista tai toiminnasta pidättäytymisestä markkinoilla. Kilpailuviraston esityksessään esittämät tunnusmerkit sopimuksen olemassaololle eivät tässä tapauksessa täyty. Todistustaakka ja näyttövelvollisuus ovat tältä osin yksin Kilpailuvirastolla. Mitään näyttöä ei ole kuitenkaan esitetty. Kilpailuvirasto on kuullut UPM:n edustajia esittäen toistuvasti johdattavia kysymyksiä sekä toistaen kysymyksiä, kun toivottuja vastauksia ei ole saatu. Näissä olosuhteissa syntyneissä kertomuksissa ei väitetä sopimusten sisällöstä ole esitetty, eikä yksilöity.

Kilpailuvirasto viittaa siihen, että sopimuksen olemassaolon toteamiseksi riittää, että yritykset ovat ilmaisseet yhteisen aikomuksensa käyttäytyä markkinoilla tietyllä tavalla. Stora Enso kiistää Kilpailuviraston mainitsemista tapaamisista ilmaisseensa UPM:n ja Metsäliiton kanssa yhteisen aikomuksen käyttäytyä markkinoilla tietyllä tavalla. Kilpailuviraston esitys ei sisällä yksilöintiä, milloin ja minkälainen olisi ollut tämä yhteinen tahto. Yksilöinniksi ei riitä yleinen luonnehdinta siitä, että UPM, Metsäliitto ja Stora Enso ovat pyrkineet raakapuun hinnan alentamiseen ja varmistamaan raaka-aineen saannin omille tuotantolaitoksilleen.

Kilpailuvirasto on todennut, että EY:n oikeuskäytännössä vähimmäisvaatimuksena sopimuksen tunnusmerkistön täyttymiselle on pidetty sitä, että sopimus sisältää ilmauksen osapuolten yhteisestä tahdosta koskien kilpailukäyttäytymistä markkinoilla. Kilpailuviraston mukaan tahto voi näkyä myös suoraan tai välillisesti osapuolten toiminnassa. Stora Enso kiistää ilmaisseensa Kilpailuviraston kuvaamissa tapaamisista yhteisen tahdonsa koskien kilpailukäyttäytymistä markkinoilla. Stora Enso ei myöskään ole toiminut markkinoilla väitetyn yhteisesti ilmaistun kilpailukäyttäytymisen mukaisesti. Stora Enson hinnoittelu on jatkuvasti poikennut kilpailijoiden puun hinnoittelusta ja se on aina ollut itsenäistä ja perustunut vain yhtiön omiin periaatteisiin, itsenäiseen kilpailijoista poikkeavaan ostostrategiaan ja itsenäisesti asetettuihin tavoitteisiin.

Harkittaessa väitetä sopimuksen olemassaolosta olennaista on se, että Kilpailuviraston esityksessään kuvaamissa yhtiöiden edustajien välisissä tapaamisissa käyty keskustelu on koskenut historiatietoja sekä hyvin yleisellä tasolla tapahtuvaa keskustelua senhetkisestä markkinatilanteesta. Tulevaisuutta koskevat keskustelut ovat olleet hyvin ylimalkaisia, näkemyksellisiä ja yleisiä oletuksia eikä näissä keskusteluissa ole tehty sopimuksia tai muita sitoumuksia.

Kilpailuvirasto väittää epäiltyjen yhtiöiden toiminnan täyttävän myös yhdenmukaistetun menettelytavan tunnusmerkistön. Keskustelut ovat olleet siinä määrin yleisluonteisia, ettei niillä ole myöskään voinut olla vaikutusta kilpailijoiden tulevaan toimintaan markkinoilla. Osallistujilla ei edes lähtökohtaisesti ole ollut tarkoituksena menettelyn yhdenmukaistaminen. Kyseessä ei siten ole yritysten yhdenmukaistettu menettelytapa.

Yhdenmukaistetun menettelytavan olemassaolo edellyttää yhteistoimintaa, jolla on vaikutuksia kilpailijoiden käyttäytymiseen markkinoilla. Tällaista vaikutusta ei nyt toteutetulla yhteistyöllä ole ollut. Kaikki tapaamisiin osallistuneet yritykset ovat itsenäisesti ja kukin omista lähtökohdistaan, tavoitteistaan ja tarpeistaan lähtien päättäneet menettelytavoistaan markkinoilla, näin ainakin Stora Enso. Tapaamisissa ei ole sovittu sellaisista yhteisistä toimenpiteistä ja

menettelytavoista, joilla olisi voinut olla kilpailua rajoittava vaikutus. Harjoitetun toiminnan perusteella kilpailun riskit eivät ole poistuneet eivätkä vähentyneet, joten oikeuskäytännön asettamat edellytykset yhdenmukaistettujen menettelytapojen täyttymiselle eivät ole toteutuneet. Esitetty selvitys osoittaa yksiselitteisesti sen, että tapaamisiin osallistuneet henkilöt eivät ole katsoneet edes itse voivansa luottaa muiden osallistujien asiassa antamiin tietoihin, joten yhdenmukaistavaa vaikutusta ei tapaamisilla jo niiden luonteen perusteella ole voinut olla.

Harkittaessa yhdenmukaisen menettelyn olemassaoloa on olennaista, että käsite edellyttää markkinoilla toimivien yritysten tietynlaista käyttäytymistä. Kilpailuviraston esityksessä kuvattujen kilpailijoiden välisten tapaamisten osalta olennaista on se, että niiden tarkoituksena ei ainakaan Stora Enson osalta ole ollut asioiden sopiminen eikä yhdenmukaisten käyttäytymismallien saavuttaminen kilpailijoiden välillä. Motiivina keskusteluille on ollut pyrkimys saada käsitys vallitsevista markkinaolosuhteista sekä raakapuun saatavuuden turvaaminen. Keskustelut on käyty tilanteissa, joissa tapaamisille on ollut muitakin sallittuja aiheita. Kilpailuoikeudellisen arvion kannalta olennainen kysymys tässä asiassa voi olla korkeintaan se, onko tapaamisten yhteydessä syyllistytty kilpailunrajoituslain kannalta kiellettyyn tietojenvaihtoon.

Aluejohtajatapaamisissa läpikäytyjen hintatietojen osalta kyse on kuitenkin ollut historiatiedon läpikäynnistä. Toteutetulla tietojenvaihdoilla ei ole ollut tosiasiallisesti yhdenmukaistavaa vaikutusta kilpailijoiden käyttäytymiseen. Toteutetut tapaamiset eivät ole millään tavoin vähentäneet sitä epätietoisuutta, joka elinkeinonharjoittajalla normaalisti on kilpailijoidensa tulevasta reaktioista, aikomuksista ja tavoitteista nopeasti muuttuvilla markkinoilla. Toteutetuista tapaamisista huolimatta Stora Enso on päättänyt täysin itsenäisesti niistä kaupallisista menettelytavoistaan, joita se aikoo noudattaa markkinoilla.

Toteutetulla menettelyllä ei ole miltään osin korvattu kilpailuun liittyviä riskejä eikä toiminta näin ollen ole ollut kilpailua rajoittavaa. Epäiltyjen yhtiöiden toimintaan ei ole sisällynyt sellaista yhteisymmärrystä tai menettelytapojen yhdenmukaistamista, jota toiminnan kilpailunrajoituslain vastaisuus edellyttää. Esitetty selvitys osoittaa, että tapaamisissa osallistujat ovat keskeisiltä osin keskittyneet toistensa menettelyjen arvosteluun, eivät yhteisymmärryksen muodostamiseen. Samassa yhteydessä vaihdettua tietoa osallistujat ovat pitäneet ainakin pääosin epäluotettavana ja siten sellaisena, johon omaa tulevaa toimintaa ei ole voitu perustaa. Kun otetaan vielä huomioon, että keskustelu ja vaihdettu tieto ovat koskeneet historiatietoa, ei toteutetulla menettelyllä ole voinut olla vaikutuksia yhtiöiden tulevaan käyttäytymiseen.

Kilpailuvirasto ei esityksessään ole pyrkinyt edes yksityiskohtaisesti kuvaamaan tai selvittämään toiminnan vaikutuksellisuutta. Tämä johtuu Stora Enson käsityksen mukaan siitä, että toiminnan tosiasiallinen luonne jo sellaisenaan osoittaa, raakapuumarkkinoiden erityispiirteet huomioon ottaen, ettei tämän kaltaisella menettelyllä ole tosiasiallisia vaikutuksia markkinoihin eikä kilpailua rajoittavaa merkitystä.

Kielletty tietojenvaihto

Kilpailuvirasto katsoo Stora Enson syyllistyneen kilpailunrajoituslain 6 §:n (480/1992) ja perustamissopimuksen 81 artiklan vastaiseen tietojenvaihtoon. Stora Enso kiistää väitteen. Stora Enson käsityksen mukaan toteutettu tietojenvaihto ei toiminnan tarkoitus, tietojen luonne, tietojen ikä sekä tietojenvaihdon vaikutus huomioon ottaen ole ollut kilpailunrajoituslain kannalta kiellettyä toimintaa. Hyöty tietojenvaihdosta on koitunut myös kuluttajien eduksi.

Kilpailuviraston esityksenkin mukaisesti kielletyiltä tietojenvaihdolta edellytetään, että tietojenvaihdon tarkoituksena tai seurauksena on kilpailun rajoittaminen. Nyt kyseessä olevassa tapauksessa toteutetulla tietojenvaihdolla ei ole ollut vaihtavien yhtiöiden kannalta tarkoituksena kilpailun rajoittaminen vaan toiminnan tehostaminen. Ottaen huomioon edellä esitetty raakapuumarkkinoiden rakenteesta ja toiminnasta ei toteutetulla tietojenvaihdolla ole ollut todellisuudessa kilpailua rajoittavaa vaikutusta.

Kilpailuviraston esityksessä viitataan siihen, että keskenään kilpailevien yritysten välinen tietojenvaihto liittyy kartellitapauksissa usein kiinteästi muihin kiellettyihin horisontaalisen yhteistyön muotoihin. Kilpailuviraston esityksessä kuvattu kustannustietojen vaihto ei ole kuitenkaan millään tavalla liittynyt Kilpailuviraston esityksessä kuvattuun muuhun kilpailijoiden väliseen toimintaan. Kustannustietojen vaihto ei ole ollut ajallisesti tai muutenkaan tosiasiallisesti toimintaan osallistuneiden henkilöiden tai tietojenvaihdon tarkoituksen osalta missään yhteydessä muuhun esityksessä kuvattuun toimintaan. Näin ollen kilpailuoikeudellisessa arvioinnissa erityisesti kustannustietojen vaihtamista tulee arvioida itsenäisesti muusta Kilpailuviraston esityksessä kuvatusta toiminnasta riippumatta.

Toiminnan tarkoituksen lisäksi harkinnassa kiinnitetään huomiota markkinoiden rakenteeseen ja tiedon luonteeseen. Harkittaessa tietojenvaihdon merkitystä raakapuumarkkinoilla on siten erityistä huomiota kiinnitettävä puumarkkinoiden erityispiirteisiin. Ottaen huomioon puumarkkinoiden rakenteeseen liittyvät erityispiirteet, kuten myyjien toiminta, Metsäliiton asema sekä Metsäliiton ja UPM:n yhteistoiminta, ei nyt toteutetulla tietojenvaihdolla voida katsoa olleen mitään vaikutusta markkinoiden rakenteeseen. Kun harkinnassa otetaan huomioon raakapuumarkkinoiden erityispiirteet, voidaan todeta, ettei toteutetun kaltaista tietojenvaihtoa - toisaalta kustannustietojen ja toisaalta historiatietojen vaihtamista puun ostohintatasoista - voida pitää kiellettyinä. Toteutetulla tietojenvaihdolla ei ole ollut mitään vaikutusta raakapuumarkkinoihin.

Harkittaessa vaihdettuja tietoja on myös otettava huomioon, että kyse on ollut kaikilta osin historiatiedon vaihtamisesta. Kilpailuoikeudellisessa harkinnassa kyse on siitä, ovatko tietojenvaihtoon osallistuneet metsäyhtiöt vaihdettujen tietojen perusteella voineet ennustaa muiden kilpailijoiden käyttäytymistä raakapuumarkkinoilla tulevaisuudessa. Raakapuumarkkinoiden erityispiirteet huomioon ottaen on selvää, ettei nyt toteutetulla tietojenvaihdolla ole ollut kilpailijoiden välistä epävarmuutta poistavaa, vaan pikemminkin sitä lisäävä vaikutus. Useat tietojenvaihtoon osallistuneet henkilöt ovat luonnehtineet tietojenvaihdon toteuttamista "valehtelijoiden klubiksi" eli tilanteeksi, jossa kilpailijoiden antamaan tietoon ei ole todellisuudessa voitu luottaa.

Hintayhteistyön yhteydessä harjoitettu tietojenvaihto

Kilpailuvirasto katsoo, että metsäpääällikkötapaamisten ja aluejohtajatapaamisten yhteydessä on toteutettu kiellettyä hintatietojen vaihtoa.

Harkittaessa tuon tietojenvaihdon sallittavuutta on otettava huomioon, että useat Kilpailuviraston kuulemat henkilöt ovat todenneet, ettei tapaamisten tai tietojenvaihdon tarkoituksena ole ollut kilpailun rajoittaminen. Tietojenvaihdolla ei siten ole ollut sellaista tarkoitusta, jota kilpailulainsäädäntö kielletyiltä tietojenvaihdolta edellyttää.

Useat Kilpailuviraston kuulemat todistajat ovat myös vahvistaneet, ettei toteutetulla tietojenvaihdolla ole ollut mitään tosiasiallisia vaikutuksia raakapuumarkkinoihin. Toteutettu tietojenvaihto ei siten ole todellisudessa rajoittanut kilpailua raakapuumarkkinoilla.

Tiedon luonteen osalta on otettava huomioon, että hintatiedot ovat raakapuumarkkinoilla julkisia. Tämä johtuu toisaalta myyjäosapuolen aktiivisesta tiedotustoiminnasta ja toisaalta siitä, että merkittävä osa puukaupasta tapahtuu julkisyhteisöjen ollessa myyjinä tilanteessa, jossa esitetyt tarjoukset tulevat välittömästi julkisuuteen kaupanteon yhteydessä. Raakapuumarkkinoiden kauppatapa on sellainen, että myyjät hyvin halukkaasti kilpailuttavat ostajia kertomalla kilpailevien tarjousten sisällön. Hintatiedot ovat raakapuumarkkinoilla siinä määrin julkisia, ettei vaihdettua hintatietoa voida pitää luottamuksellisena tietona.

Harkittaessa tiedon luottamuksellisuutta on erityisesti otettava huomioon, että kyse on ollut historiatiedon vaihtamisesta. Tuorein tilastoihin sisältyvä tieto on ollut noin kahdesta neljään viikkoa vanhaa ja vanhin tieto kolme kuukautta vanhaa. Tieto on vaihdettu sellaisessa muodossa, ettei tiedon vaihtamisen yhteydessä ole voitu eritellä, miltä osin annetut tiedot perustuvat vain pari viikkoa vanhaan ja miltä osin kolme kuukautta vanhaan tietoon. Ottaen huomioon se, että raakapuumarkkinoilla hintatiedot "väljähtyvät" hyvin nopeasti ajan kuluessa, ei kyse ole ollut vaihdon tapahtuessa enää luottamukselliseksi tiedoksi luokiteltavasta tiedosta.

Harkittaessa tietojenvaihdon luonnetta on myös otettava huomioon, ettei tapahtunut tietojenvaihto ainakaan pääsääntöisesti ole ollut puulajikohtaista tarkkojen tietojen vaihtamista. Tietojen vaihtaminen on ollut satunnaista, hajanaista sekä eri ihmisten eri aikoina ja eri tavalla toteuttamaa tietojenvaihtoa ilman yhtymäkohtia toisiinsa. Tieto ei ole ollut tarkkaa hintatietoa vaan pääosin keskustelua hintatasoista, joten kyseessä ei ole ollut niin yksityiskohtainen tieto, että tiedolla olisi ollut vaikutusta raakapuumarkkinoihin.

Kilpailuviraston väite kielletystä tietojenvaihdosta koskee ajanjaksoa 1997-2004. Harkittaessa väitettä tietojenvaihdon kilpailunrajoituslain vastaisuudesta on kiinnitettävä huomio siihen, että tulkinnot tietojenvaihdon sallittavuudesta ovat muuttuneet ajan myötä. Kilpailuvirasto on liittyyen kattohuopamarkkinoita koskevaan tietojenvaihtoon katsonut, että oikeustila on tietojenvaihdon sallittavuuden osalta ollut epäselvä ennen kuin korkein hallinto-oikeus antoi niin sanotussa raakapuuasiassa lainvoimaisen ratkaisun 20.12.2001. Ennen tuota ajankohtaa tietojenvaihdon sallittavuus on Kilpailuvirastonkin kannanoton perusteella saattanut olla tällaiseen

tietojenvaihtoon osallistuneelle epäselvä. Laillisuusperiaatteesta seuraa, että tuomitseminen voi tulla kysymykseen ainoastaan silloin, kun sanktioidun menettelyn tunnusmerkistö on riittävän täsmällisesti määritelty ja elinkeinonharjoittaja on voinut ymmärtää toimintansa moitittavuuden. Tuossa ratkaisussa, jossa kielletty tietojenvaihto koski vuosia 1996-2001, ei seuraamusmaksua määrätty muun ohella oikeustilan epäselvyyden ja laillisuusperiaatteen perusteella. Sama periaate on vahvistettu myös useissa muissa oikeustapauksissa.

Kilpailuviraston ratkaisun johtopäätökset ja perustelut sopivat aukottomasti myös nyt kyseessä olevaan tapaukseen. Tutkinnan yhteydessä kuultujen henkilöiden kertomuksista ilmenee se, että raakapuupäätöksen eli niin sanotun Mikkelin tapauksen ratkaisun antamisen jälkeen toimintatapoja epäilyn kohteena olevissa yhtiöissä muutettiin ja metsäpäällikköiden väliset tapaamiset lopuivat kokonaan. Aluejohtajatapaamisia jatkettiin joillakin alueilla aluejohtajien omin toimin, mutta noillakin alueilla keskustelu muuttui huomattavasti yleisluonteisemmaksi eikä yksilöityjä hintatietoja enää tuon ajankohdan jälkeen vaihdettu. Esitetty selvitys osoittaa, että vuoden 2001 jälkeen ei aluejohtajatapaamisissakaan ole vaihdettu niin yksityiskohtaisia hintatietoja, että ne voisivat olla kilpailunrajoituslain kannalta ongelmallisia. Kun otetaan huomioon, mitä Kilpailuvirasto on aikaisemman oikeustilan epäselvyydestä ja laillisuusperiaatteesta kattohuoparatkaisussaan todennut, ei toteutetusta hintatietojen vaihdosta voida tässäkin asiassa määrätä seuraamusmaksua.

Kustannustietojen vaihto

Tiedon vaihtamisen merkitystä arvioitaessa on erityisesti otettava huomioon, että kysymys on tässä yhteydessä ollut juuri kustannustietojen vaihtamisesta. Myös tiedon "väljähtymistä" ajan kuluessa tulee harkita tätä taustaa vasten.

Harkittaessa kustannustietojen vaihdon merkitystä tulee huomiota kiinnittää tietojenvaihdon tosiasialliseen tarkoitukseen ja niiden vaikutuksiin, kuten Kilpailuviraston esityksessä todetaan. Nyt vaihdetun tiedon osalta kysymys on ollut kustannustiedon vaihtamisesta, johon tyypillisesti kuuluvat tehdashintavertailut. Tehdashintaan sisältyvät puun hankintahinnan lisäksi korjuu-, tienvarsivarastointi-, kuljetus- ja muut käsittelykustannukset, joten hinnan sisältö koostuu useista eri tekijöistä, jotka ovat yhtiö- ja tuotantolaitoskohtaisia. Yhtiöiden välillä on eroja: toinen yhtiö toimii kustannustehokkaammin kuin toinen jollakin osa-alueella ja päinvastoin. Tällaisista tiedoista kilpailijat voivat tehdä luotettavia johtopäätöksiä varsin rajoitetusti. Ottaen huomioon tiedon luonteen voidaan todeta, ettei tietojenvaihdon tarkoituksena ole ollut kilpailun rajoittuminen. Kyseessä on ollut tietojenvaihto, jonka pyrkimyksenä on ollut yhtiöiden toiminnan tehostaminen. Tämä tavoite ei ole ollut kilpailua rajoittava eikä ole ollut vahingollinen sen enempää kuluttajien kuin puunmyyjienkään kannalta.

Harkittaessa, onko seurauksena ollut kilpailun rajoittuminen, tulee tällöinkin ottaa huomioon tiedon luonne edellä esitetyin tavoin. Kilpailuvirasto ei ole esityksessään kyennyt yksityiskohtaisesti tai uskottavasti esittämään, millä tavalla kustannustietojen vaihto olisi rajoittanut kilpailua. Tällaista vaikutusta ei ole ollut. Asiaa harkittaessa on otettava huomioon, että tietojenvaihto on tältä osin koskenut kustannustietoa. Kyse ei ole ollut ostohintojen vaihtamisesta

eikä vaihdetulla tiedolla ole ollut yhtymäkohtia myöskään lopputuotteen hintaan. Sekä raaka-aineesta maksettavan hinnan että lopputuotteen hinnan muodostus tapahtuu lukuisten erilaisten osatekijöiden perusteella, joten vaihdetuilla tiedoilla ei ole ollut vaikutusta raaka-aineen eikä lopputuotteen hinnoitteluun Kilpailuviraston väittämin tavoin. Kustannustietoja vaihtamalla on nähty ainoastaan se suhde, mikä esimerkiksi kilpailijan hallintokustannusten määrällä on verrattuna Stora Enson hallintokustannuksiin, ja näiden tietojen perusteella on voitu kohdentaa tehostamistoimenpiteitä niihin toimialueisiin, joilla omat kustannukset ovat olleet kilpailijoita korkeampia. Todelliset toimenpiteet saatujen tietojen perusteella on toteutettu vuosien kuluessa eikä kyse ole ollut mistään nopeista toimenpiteistä toiminnan sopeuttamiseksi. Toimenpiteitä toteutettaessa tieto on ollut jo hyvin vanhaa ja väljähtynyttä.

Tehdashintavertailun osalta tietojenvaihdon merkitystä harkittaessa tulee ottaa huomioon, että vaihtoa on tapahtunut vain tiettyjen kokonaiskapasiteettiin nähden vähäisten tehdasparien osalta ja tuolloinkin vain tiettyjen puolajien kohdalla. Voidaan perustellusti sanoa, että kyse on ollut esimerkinomaisista tapauksista.

Asian harkinnan kannalta olennaista on se, onko kyseessä ollut luottamuksellisen tiedon luovuttaminen. Ottaen huomioon luovutetun tiedon sisältö ja luovuttamisajankohta, ei kyseessä ole ollut luottamuksellisen tiedon vaihto. Kyseessä on ollut tieto, jota Stora Enso ei normaalisti toiminnassaan ole mitenkään pyrkinyt salaamaan kilpailijoiltaan. Vaihdetulla kustannustiedolla ja muutaman tehdasparin tehdashinnoilla ei ole ollut tosiasiallista vaikutusta kilpailijoiden käyttäytymiseen raakapuumarkkinoilla. Ainoa vaikutus on rajoittunut yhtiöiden sisäisten toimintojen tehostamiseen. Toisaalta voidaan todeta, että todellisia liikesalaisuuksia ei mikään yritys kilpailijoilleen tai julkisuuteen varmasti kerro. Sellainen menettely olisi epälojaalia työnantajaa kohtaan ja sillä olisi työsopimuslakiin perustuvia haitallisia seuraamuksia tietoja levittävälle.

Kuten Kilpailuvirasto esityksessään toteaa, vaihdettavan tiedon ikä ja tietojenvaihdon tiheys vaikuttavat kilpailuoikeudelliseen arviointiin. Tietojenvaihdon tiheys on nyt kyseessä olevassa tapauksessa ollut vuoden välein tapahtuvaa, joten se on ollut varsin harvaan toteutettua. Vaihdettavan tiedon tuoreuden osalta olennaista on se, että kyseessä on ollut kalenterivuotta koskevan tiedon vaihtaminen reilun parin kuukauden kuluttua kalenterivuoden päättymisestä. Puumarkkinoiden kannalta merkityksellinen tieto on kuitenkin todellisuudessa ollut noin vuoden vanhaa, koska puumarkkinoiden aktiivisin korjuuvaihe on talvikautena. Kilpailuoikeudellisen arvioinnin kannalta kyseessä on siten tieto, jota on pidettävä noin vuoden vanhana. Kilpailuviraston oman esityksen mukaisesti oikeuskäytännössä vuosi tai jopa puoli vuotta voi olla riittävän pitkä aika tekemään tiedoista sellaisia, että niitä on vaikea käyttää markkinoilla kilpailua rajoittavasti. Metsäyhtiöiden vaihtamien kustannustietojen osalta kyse on juuri sellaisesta tiedosta, joka oikeuskäytännössä on katsottu niin vanhaksi, ettei kilpailua rajoittavaa tai toimintaa muuten ohjaavaa vaikutusta ole.

Harkittaessa tietojenvaihdon sallittavuutta ja merkitystä tässä asiassa tulee huomiota kiinnittää siihen, että oikeuskäytännössä tulkinnat sallitusta tietojenvaihdosta ovat vuosien aikana muuttuneet. Tietojenvaihtoa metsäteollisuusyritysten välillä on tapahtunut jo 1990-luvulta asti ja tuolloin voimassa olleen käsityksen ja oikeuskäytännön

mukaisesti tieto väljähtyy varsin nopeasti ja sen kilpailua rajoittava vaikutus tietoja vaihdettaessa poistuu. Viimeaikaisessa oikeuskäytännössä tietojenvaihtoon on suhtauduttu aikaisempaa varauksellisemmin, mutta kuten Kilpailuviraston esityksessäänkin todetaan, 6-12 kuukauden ikäisen tiedon on säännönmukaisesti katsottu väljähtyneen riittävästi. Näistä lähtökohdista arvioiden kyse ei ole kilpailunrajoituslain kannalta kielletystä tietojenvaihdosta.

Oikeudellista arviota suoritettaessa vastaajien toimintaa on arvioitava tekohetkellä tiedossa olleiden seikkojen ja tuolloin noudatettavina olleiden säännösten ja määräysten valossa. Arvio tulee suorittaa sen soveltamiskäytännön mukaisesti, joka on ollut vallalla teon toteuttamisaikana. Sillä seikalla, että myöhemmin käytäntöä muutetaan ja aletaan soveltaa aikaisempaa ankarampaa tulkintaa voimassa olevista kilpailulain säännöksistä, ei voi olla taannehtivasti ankaroittavaa vaikutusta. Tämä olisi jo yleisten oikeusperiaatteiden vastaista, kuten kattohuoparatkaisun perustelut osoittavat. Kilpailuviraston oman käsityksen mukaan oikeustila on ollut epäselvä ainakin vuoden 2001 loppuun saakka. Nyt käsiteltävänä olevan kustannustiedon osalta ei ole annettu sellaisia ennakkopäätöksiä, jotka tukisivat Kilpailuviraston käsitystä tämän tyyppisen tiedon vaihtamisen kilpailunrajoituslain vastaisuudesta.

Kilpailuvirasto katsoo esityksessään, että tietojenvaihdon toimintaa tehostava vaikutus olisi kilpailun kannalta ongelmallinen. Toiminnan kustannustietojen vaihtaminen ei millään tavoin minimoisi kysyntään, markkinaodotuksiin tai kilpailijoiden tulevaan toimintaan liittyvää riskiä. Yhtiön toiminnan tehokkuuden parantaminen ei millään muodoin heijasta yhtiöiden haluttomuutta keskinäiseen kilpailuun. Toimivaa kilpailua on tähän asti pidetty juuri yhtenä toimintaa tehostavana tekijänä ja tavoiteltavana päämääränä.

Nyt tapahtunut tietojenvaihto on vaikuttanut korkeintaan tietojenvaihtajien kykyyn kohdentaa toiminnan tehostamistoimenpiteet asianmukaisesti. Tässäkin kohdentamisessa vaihdetulla tiedolla on ollut vain rajallinen merkitys. Hyöty tästä toiminnan tehostamisesta on viime kädessä koitunut myyntiketjun päässä olevalle kuluttajalle. Niin sanottu "benchmarking" ja "best practices" -periaatteet on yleisesti hyväksytty keinoiksi liiketoiminnan kehittämiseksi. Toteutettua kustannustiedon vaihtoa ei voida pitää kiellettyinä.

Väitetyn yhteistyön vaikutukset

Harkittaessa menettelyn vaikutuksia ja niiden oikeudellista merkitystä asiassa on otettava huomioon, että Kilpailuvirastolla on esityksessään virheellinen käsitys toteutetun toiminnan tarkoituksesta. Kilpailuviraston esityksen vastaisesti asiassa ei ole tehty sopimuksia, päätöksiä eikä kyseessä ole myöskään yhdenmukaistettu menettelytapa. Ainoa tulkinnanvarainen kysymys on vaihdettujen tietojen sallittavuuteen liittyvä harkinta. Todistustaakka kilpailunrajoituslain vastaisesta menettelystä on Kilpailuvirastolla.

Asiassa on keskeistä merkitystä sillä, onko toteutetulla menettelyllä ollut kilpailua rajoittava vaikutus. Kilpailuviraston esityksessä ei yksityiskohtaisesti edes perustella todellisen kilpailua rajoittavan vahingollisen vaikutuksen olemassaoloa. Tämä perusteluiden puute yhdessä olemattoman näytön kanssa osoittaa sen, ettei Kilpailuvirasto edes itse esityksessään usko tällaisten vaikutusten olemassaoloon. Vaikutusten

puuttuminen tukee Stora Enson näkemystä siitä, ettei toiminnassa ole kaiken kaikkiaan ollut kysymys kilpailunrajoituslain kannalta kielletystä menettelystä. Jos menettely olisi ollut Kilpailuviraston esityksen mukaisesti kilpailunrajoituslain vastaista ja siihen osallistuneilla yhtiöillä olisi ollut tällainen todellinen tarkoitus, kilpailua rajoittavat vaikutukset olisivat helposti yksilöitävissä ja osoitettavissa.

Kilpailuviraston kuvaamalla menettelyllä ei ole ollut mitään kilpailua rajoittavia vaikutuksia eikä muutoinkaan vahingollisia vaikutuksia raakapuumarkkinoilla.

Rikkomuksen kesto, laatu ja laajuus

Kilpailuviraston näkemys yhdestä jatkuvasta kartellista perustuu ajatukselle yhteisen ja jatkuvan tavoitteen olemassaolosta. Epäilyn kohteena olevilla yhtiöillä ei ole ollut yhteistä jatkuvaa tavoitetta, eikä tällaista väitettyä yhteistä jatkuvaa tavoitetta ole ilmaistu toiminnan yhteydessä.

Kutakin epäiltyä rikkomusta, kuten hintaodotusneuvottelun aikaista toimintaa, metsäpäälliköiden toimintaa, aluejohtajien toimintaa sekä kustannustiedon vaihtoa tulee tarkastella erillisenä kokonaisuutena. Yksittäisinä väitettyinä rikkomuksina kutakin niistä voidaan pitää varsin vähäisenä, jos Stora Enson käsityksen vastaisesti ne katsotaan lain vastaisiksi toimenpiteiksi. Tämän johdosta seuraamusmaksua ei asiassa tule määrätä.

Näitä eri toimintoja toteuttaneet henkilöt ovat toimineet täysin ilman mitään Kilpailuviraston väittämää yhteistä tahtoa tai tavoitetta täysin toisistaan tietämättä ja riippumatta. Kilpailuviraston esityksessä kuvattu toiminta ei ole ollut millään tavoin järjestelmällistä tai organisoitua eikä miltään osin johdonmukaista.

Toiminta ei ole ollut myöskään jatkuvaa. Kilpailuvirasto myöntää itse esityksessään, että esimerkiksi aluejohtajatapaamisten aikaista toimintaa ei juurikaan vuonna 2000 ole harjoitettu. Toisaalta hintaodotusneuvottelujen aikainen toiminta on ollut vain lyhytaikaista ja päättynyt Stora Enson osalta jo vuonna 1998. Metsäpäälliköiden toteuttama toiminta on päättynyt vuodenvaihteessa 2000-2001 ja aluejohtajienkin tapaamiset usean alueen osalta vuosituhannen vaihteessa tai vuosituhannen alkaessa. Stora Enso ei ole osallistunut lainkaan aluejohtajatapaamisiin Länsi-Suomessa. Etelä-Suomessa aluejohtajatapaamisia ei ole toteutettu vuoden 2000 jälkeen. Pohjois-Suomen (Oulu) alueella aluejohtajatapaamisia ei ole toteutettu vuoden 1999 jälkeen. Sellaista toiminnan jatkuvuutta, jota Kilpailuvirasto esityksessään väittää, ei asiassa ole ollut.

Kun otetaan vielä huomioon, että asiassa esitetty selvitys osoittaa epäiltyjen yhtiöiden täysin erilaiset hinnoittelutavoitteet ja hinnoittelutavat, ei sellaista yhteisymmärrystä tai yhdenmukaisuutta, joka muodostaisi yhden jatkuvan teon, ole.

Kilpailuvirasto antaa esityksessään virheellisen kuvan toiminnan kestosta, laadusta ja laajuudesta.

Seuraamusmaksu

Kilpailuviraston esityksessä kuvatulla toiminnalla ei ole ollut jäsenvaltioiden välisiä vaikutuksia eikä niin sanottu kauppavaikutus tämän johdosta täyty. Tämän vuoksi asian harkinta tulee tehdä yksinomaan kansallisen kilpailunrajoituslain perusteella.

Kilpailuviraston esitys koskee 1.5.2004 voimaan tullutta kilpailunrajoituslain muutosta edeltävää aikaa, joten asian harkinta tulee tehdä tekoaikaisen kilpailunrajoituslain (480/1992) sisällön perusteella.

Asian harkinnassa huomio tulee kiinnittää paitsi sovellettavien säännösten myös oikeuskäytännön osalta tekoaikaiseen oikeuskäytäntöön ja tekoaikana voimassa olleeseen seuraamusmaksutasoon. Sille seikalle, että myöhemmin komissio on pyrkinyt korottamaan seuraamusmaksukäytäntöään ja sille, että oikeuskirjallisuudessa esitettyjen kannanottojen mukaisesti kilpailunrajoituslain uudistuksen eräänä tavoitteena on ollut seuraamusmaksukäytännön korottaminen, ei tässä asiassa saa antaa merkitystä. Laillisuusperiaate edellyttää, että seuraamusmaksutaso määritetään rikkomusaikaisen lainsäädännön ja rikkomusaikana voimassa olleen oikeuskäytännön mukaiseen tasoon eikä myöhemmin mahdollisesti tapahtuneelle lainsäädännön ja oikeuskäytännön kehitykselle saa antaa merkitystä asiassa.

Tekoaikana voimassa ollut kilpailunrajoituslain 8 § (480/1992) sisältää normaaliasteikon seuraamusmaksun määrittämisestä. Kyseisen säännöksen mukaan normaaliasteikko voidaan ylittää milloin se kilpailunrajoitus ja olosuhteet huomioon ottaen on perusteltua. Nyt kyseessä olevassa tapauksessa ei ole mitään sellaisia erityisperusteita, jotka oikeuttaisivat normaaliasteikon ylittämiseen. Mikäli Stora Enson käsityksen vastaisesti asiassa määrättäisiin seuraamusmaksu, tulee se tehdä kilpailunrajoituslain 8 §:n (480/1992) normaaliasteikon mukaisesti.

Kilpailuvirasto toteaa esityksessään, että syy normaaliasteikon ylittävään maksun määräämiseen voi olla esimerkiksi kilpailunrajoituksen laaja-alaisuus tai kielletyn menettelyn uudistaminen taikka erityinen vahingollisuus muulle elinkeinotoiminnalle. Kilpailuviraston väitteiden vastaisesti nyt kyseessä olevassa tapauksessa on - jos ollenkaan - enintään kysymys alueellisesti rajoittuneesta toiminnasta. Kyse on myös ajallisesti rajoittuneesta toiminnasta. Toiminnan taloudelliset vaikutukset ovat joka tapauksessa olleet vähäisiä, käytännössä olemattomia. Kyseessä ei ole ollut toiminta, jolla olisi ollut erityisen vahingollinen vaikutus muulle elinkeinotoiminnalle tai kenellekään.

Kokonaisuudessaan Stora Enson toimintaa arvioitaessa voidaan todeta, että jos Stora Enson käsityksen vastaisesti toiminnalla katsotaan rikotun kilpailunrajoituslakia, toiminta on ollut luonteeltaan joka tapauksessa vakavaa vähäisempää, jolloin mahdollinen seuraamusmaksu tulee määrittää tästä lähtökohdasta käsin. Kilpailuvirasto antaa esityksessään täysin virheellisen kuvan rikkomuksen tosiasiallisesta luonteesta. Kyseessä ei ole vakava rikkomus. Stora Enso on kaikessa toiminnassaan johdonmukaisesti pyrkinyt välttämään kaikkea sellaista, joka voitaisiin tulkita kilpailunrajoituslain vastaiseksi toiminnaksi. Jos viranomaiset kuitenkin kaikesta tästä huolimatta tulkitsevat asian toisin, voi kysymyksessä olla vain äärimmäisen lievä rikkomus, joka kaiken lisäksi vielä perustuu väärinymmärrykseen ja selkiytymättömään oikeuskäytäntöön.

Stora Enso ei ole tehnyt sopimuksia. Siltä varalta, että Stora Enson käsityksen vastaisesti asiassa katsotaan sopimuksen tunnusmerkistö

täyttyväksi, on olennaista, ettei edes Kilpailuviraston esitys sisällä yksilöintiä, joka osoittaisi, että väitetyt sopimuksia olisi tosiasiallisesti noudatettu. Väitetyillä sopimisella tai väitetyillä yhdenmukaisella menettelyllä ei siten ole ollut tosiasiallista vaikutusta epäiltyjen yhtiöiden toimintaan, eikä siten myöskään minkäänlaisia tosiasiallisia vaikutuksia raakapuumarkkinoihin.

Väitetyn rikkomuksen laatua arvioitaessa on otettava huomioon myös se, että toiminnan tarkoituksena ei ole ollut Kilpailuviraston esittämien tavoin kilpailun rajoittaminen, vaan raakapuun saatavuuden turvaaminen. Kilpailun rajoittaminen ei ole ollut toiminnan tarkoitus eikä tällaisia vaikutuksia käytännössä ole esiintynyt. Kilpailuvirastolla on virheellinen kuva toiminnan laadusta ja toiminnan vaikutuksesta. Kilpailuvirastolla on myös virheellinen kuva toiminnan laajuudesta. Toiminta ei ole ainakaan Stora Enson kohdalla ollut valtakunnallista eikä jatkuvaa, joten Kilpailuviraston esittämä seuraamusmaksu on liiallinen.

Asiaa harkittaessa on myös otettava huomioon, ettei Stora Enso ole todellisuudessa saanut mitään hyötyä osallistumisestaan väitettyyn kartelliin. Näin ei edes Kilpailuviraston esityksessä väitetä. Toiminnan luonnetta, laatua ja toiminnan vaikutuksellisuutta arvioitaessa on otettava huomioon myös se, että kyseessä on ollut väitetty ostokartelli. Tällaisen kartellin tosiasialliset vaikutukset raakapuumarkkinoihin ovat huomattavasti myyntikartelliksi luonnehdittavaa toimintaa vähäisemmät. Näin on erityisesti sen johdosta, että raakapuumarkkinoihin tunnusomaisesti liittyy se, ettei myyjäosapuolella ole useinkaan mitään erityistä tarvetta ajoittaa puun myyntiään tiettyyn ajankohtaan, kun taas raakapuuta käyttävällä teollisuudella on pakottava tarve saada jatkuvasti tietty määrä raakapuuta teollisen toimintansa turvaamiseksi. Nyt toteutetun toiminnan tosiasialliset vaikutukset markkinoilla ovat olleet vähäiset.

Harkittaessa seuraamusmaksun määräämistä, tulee ottaa huomioon myös se, että Kilpailuviraston tutkinnan käynnistyessä pääosa väitetyistä kilpailunrajoituslainsäädännön vastaisesta toiminnasta oli jo päättyneet. Hintaodotusneuvotteluihin liittyvä toiminta päättyi jo 1990-luvun loppupuolella. Metsäpääalliköiden yhteydenotot päättyivät 2000-luvun alussa. Merkittävältä osin myös aikaisemmin toteutetut aluejohtajatapaamiset olivat päättyneet jo 2000-luvun alussa muutamia alueita lukuun ottamatta. Seuraamusmaksuharkinnassa tulee ottaa huomioon, että esityksessä esitetty toiminta on siis pääosin lopetettu jo huomattavasti ennen Kilpailuviraston tutkinnan käynnistämistä. Huomioon on otettava myös se, että harjoitetut toiminnat, eli aluejohtajatapaamiset eräillä alueilla Itä-Suomessa sekä kustannustietojen vaihto, on välittömästi lopetettu Kilpailuviraston tutkinnan käynnistyttyä. Nämä kaikki ovat seikkoja, jotka tulee ottaa huomioon seuraamusmaksun määrää arvioitaessa.

Seuraamusmaksuharkinta tulee tehdä kunkin väitettyyn kartelliin osallistuneen yrityksen osalta erikseen. Tuossa harkinnassa tulee ottaa huomioon paitsi yhtiön asema väitetyssä kartellissa myös yleisemmin yhtiön markkina-asema ja muutenkin markkinarakenne markkinoilla. Stora Enson asema poikkeaa raakapuumarkkinoilla huomattavasti muista epäilykohteena olevista yhtiöistä. Stora Ensolla ei ole kilpailijoidensa kanssa sellaista (ehkä sallittuakin) yhteistoimintaa, jota UPM ja Metsäliitto ovat asiassa toteuttaneet. UPM:n ja Metsäliiton yhteistoiminta vahvistaa huomattavasti niiden yhteistä markkina-asemaa raakapuumarkkinoilla. Vastaavasti tämä raakapuumarkkinoiden erityispiirre - kilpailijoiden

välisen merkittävän yhteistyön salliminen - on omiaan heikentämään Stora Enson markkina-asemaa siitä, mitä se raakapuun hankintaa kuvastavien lukujen perusteella arvioitaessa olisi. Edelleen Stora Enson markkina-asemaa heikentävät Metsäliiton omistussuhteet ja Metsäliiton kiinteä yhteistyö myyjäosapuolta edustavan etujärjestö MTK:n kanssa. Tämä Stora Enson markkina-aseman erilaisuus tulee ottaa huomioon myös kilpailuoikeudellisessa arvioinnissa seuraamusmaksua määrättäessä.

Mahdollista seuraamusmaksua määritettäessä tulee joka tapauksessa ottaa huomioon, että Stora Enson osalta tulevat sovellettaviksi lukuisat seuraamusmaksun määrää oleellisesti lieventävät perusteet.

Oikeuskäytännössä on katsottu, että alan yleinen kriisi on sellainen olosuhde, joka oikeuttaa lieventämiseen seuraamusmaksua määrättäessä. Raakapuumarkkinat ovat olleet voimakkaassa murrostilassa ja erityisesti 1990-luvun loppupuolen osalta voidaan puhua myös kriisitilanteesta raaka-aineen saatavuuden oltua vahvasti uhattuna. Tämä tulee ottaa huomioon teon moitittavuutta ja mahdollista seuraamusmaksua määrättäessä. Stora Enso korostaa sitä, että kriisitilanne on muodostunut juuri raaka-aineen saatavuuden epävarmuudesta. Raakapuun saatavuuden epävarmuuteen on keskeisiltä osin vaikuttanut myyjäosapuolen myyntikartellin omaiseksi luonnehdittava toiminta, joka on jatkunut koko Kilpailuviraston esityksessä mainitun ajanjakson.

Oikeuskäytännössä on järjestelyn soveltamatta jättäminen katsottu lieventäväksi perusteeksi. Toteutetut kilpailijoiden väliset tapaamiset eivät ole käytännössä vaikuttaneet Stora Enson hinnoittelukäytäntöön, joka on tapahtunut täysin itsenäisesti. Kyseessä on siten oikeudellisen arvion osalta väitetyn järjestelyn soveltamatta jättäminen käytäntöön. Tämäkin tulee ottaa huomioon mahdollisen seuraamusmaksun määräämisessä.

Harjoitetun toiminnan vaikutus toisaalta raakapuumarkkinoihin ja toisaalta Stora Enson kannalta on ollut olematon tai ainakin hyvin rajallinen. Oikeudellisessa arvioinnissa kilpailusääntöjen rikkomisesta saadun edun rajallisuus on katsottu seikaksi, joka tulee ottaa huomioon seuraamusmaksua määrättäessä. Tässä tapauksessa saadun edun rajallisuus tai käytännössä olemattomuus tulee ottaa huomioon seuraamusmaksua alentavana tai kokonaan poistavana perusteena.

Oikeuskäytännössä on rikkomisen lopettaminen katsottu sellaiseksi lieventäväksi seikaksi, joka tulee ottaa huomioon seuraamusmaksua määrättäessä. Sekä metsäpäälliköiden tapaamiset että osittain myös aluejohtajatapaamiset ovat tietyillä alueilla loppuneet kokonaan jo 2000-luvun alussa. Niillä alueilla, joilla tapaamisia on jatkettu, on keskustelujen luonne muuttunut huomattavasti yleisluonteisemmaksi. Nämä muutokset ovat tapahtuneet juuri halusta ja pyrkimyksestä noudattaa kilpailunrajoituslainsäädännön asettamia vaatimuksia. Kaikki esityksessä esitetty toiminta on päättynyt heti Kilpailuviraston tutkintatoimien alettua. Mahdollisesti määrättävää seuraamusmaksua harkittaessa tulee tämä ottaa huomioon lieventävänä tai seuraamusmaksun kokonaan poistavana seikkana.

UPM on tässä asiassa vapautettu kokonaan seuraamuksista leniency-hakemuksen perusteella. Metsäliitto on saanut asiassa kilpailunrajoituslain 8 §:n (318/2004) mukaisen alennuksen myötävaikutettuaan asian selvittämiseen Kilpailuviraston esitysluonnoksen esittämisen jälkeen. Stora Enson oikeusaseman kannalta tässä asiassa olennaista on se, että Kilpailuviraston esityksessä kuvatut

toimintamuodot ovat keskeisiltä osin päättyneet monta vuotta ennen tutkinnan käynnistämistä, erityisesti Stora Enson aloitteesta ja toimenpiteiden johdosta. Kilpailuviraston esityksessä kuvattu, kielletyksi luonnehdittu metsäpäällikköiden toiminta on ainakin Stora Enson osalta päättynyt vuoden vaihteeseen 2000-2001. Päätymisen motiivina on ollut ensin kilpailuneuvoston ja myöhemmin korkeimman hallinto-oikeuden päätös niin sanotussa Mikkeli-tapauksessa. Esitetty tapahtumien kulku osoittaa juuri Stora Enson muuttaneen toimintatapojaan tämän ratkaisun jälkeen. Kilpailuviraston selvityshän osoittaa, että Metsäliitto ja UPM ovat vielä metsäpäällikkötasolla jatkaneet hintakeskustelua vuonna 2002.

Myös aluejohtajatasolla Kilpailuviraston esitys osoittaa niin sanotun Mikkeli-tapauksen ratkaisujen vaikuttaneen olennaisesti juuri Stora Enson aluejohtajien käyttäytymiseen. Stora Enson aluejohtajat eivät Etelä-Suomen eivätkä Pohjois-Suomen osalta osallistuneet enää tämän jälkeen mihinkään aluejohtajatapaamisiin. Muidenkin alueiden osalta Stora Enson aluejohtajien saamien uusien ohjeiden perusteella keskustelut ovat olleet aikaisempaa huomattavasti yleisluonteisempia. Tämä osoittaa erityisesti Stora Enson pyrkimyksen kilpailunrajoituslain noudattamiseen, mikä tulee ottaa huomioon tässä asiassa seuraamusmaksua arvioitaessa.

Kilpailuviraston selvityksen perusteella näyttää siltä, että UPM ja Metsäliitto ovat jatkaneet yhteistoimintaansa ja syyllistyneet jopa hinnoista ja hintaan vaikuttavista tekijöistä sopimiseen myöhemmässä vaiheessa vuonna 2002 tapahtumissa, joihin Stora Enso ei ole millään tavalla osallistunut.

Epäilty kilpailunrajoituslain vastainen toiminta ei Stora Enson osalta ole myöskään ollut tahallista vaan lähinnä tahattomasta tietojenvaihtoa koskevien säännösten epäselvyyden ja tulkinnanvaraisuuden johdosta tapahtuneesta väitetyistä rikkomuksista. Stora Enson on ollut passiivinen ja sivurooli koko tapahtumienkulussa. Oikeuskäytännössä passiivinen rooli on katsottu seikaksi, joka tulee ottaa lieventävänä seikkana huomioon seuraamusmaksua määrättäessä.

Asiassa tulee sovellettavaksi kilpailunrajoituslain normaaliasteikko. Joka tapauksessa Kilpailuviraston esityksessä esitetty seuraamusmaksun määrä on teko huomioon ottaen liiallinen ja kohtuuton. Seuraamusmaksuarvioinnissa on vielä hallituksen esityksessäkin todettu tavoin otettava huomioon mahdollinen vahingonkorvausvastuu. Stora Ensoon on tässä asiassa jo tähän mennessä kohdistettu 8,3 miljoonan euron vahingonkorvausvaatimus, joka tulee ottaa huomioon myös seuraamusmaksua määrättäessä. Selvyyden vuoksi todettakoon, että Stora Enso pitää kaikkia esitettyjä vahingonkorvausvaatimuksia perusteettomina.

Asia tulee niin sanotun kauppavaikutuksen puuttumisen johdosta ratkaista pelkästään kansallisen lainsäädännön perusteella. Siltä varalta, että markkinaoikeus katsoisi Stora Enson käsityksen vastaisesti myös Euroopan yhteisön kilpailusääntöjen soveltuvan asiassa, on todettava, että Stora Enso ei ole syyllistynyt perustamissopimuksen 81 artiklassa kielletyksi määriteltyyn menettelyyn.

Stora Enso kiistää kaikilta osin syyllistyneensä Kilpailuviraston esityksessä väitettyyn kiellettyyn hintayhteistyöhön ja kiellettyyn tietojenvaihtoon.

Kustannustietojen vaihtoa koskevan tapahtumien kulun osalta Stora Enso myöntää kustannustietojen vaihtoa toteutetun Kilpailuviraston esityksessä yksilöidyn tavoin. Tältä osin asianosaisten erimielisyys liittyy oikeudelliseen harkintaan sallitusta ja kielletystä tietojenvaihdosta. Muilta osin asianosaisilla on myös erilainen käsitys itse tapahtumien kulusta. Kyse on erityisesti siitä, että Stora Ensolla on Kilpailuviraston kanssa erilainen käsitys niiden keskustelujen sisällöstä, joita kuvatuissa tapaamisissa ja puhelinkeskusteluissa on käyty.

SUULLINEN KÄSITTELY MARKKINAOIKEUDESSA

Markkinaoikeudessa on 5.5.2009 ja 26.6.2009 välisenä aikana asian selvittämiseksi toimitettu suullinen käsittely, jossa asianosaiset ovat esittäneet käsityksensä asiasta ja jossa on kuultu todistajia. Suullisesta käsittelystä on laadittu erillinen pöytäkirja.

MARKKINAOIKEUDEN RATKAISUN PERUSTELUT

VAATIMUKSET

Kilpailuviraston esitys

Kilpailuvirasto on vaatinut, että markkinaoikeus määrää Metsäliitto osuuskunnalle 21.000.000 euron ja Stora Enso Oyj:lle 30.000.000 euron suuruisen seuraamusmaksun. Kilpailuvirasto on katsonut, että yritykset ovat osallistuneet kilpailunrajoituslain 6 §:ssä (480/1992) ja EY:n perustamissopimuksen 81 artiklassa kiellettyyn valtakunnalliseen hintayhteistyöhön ja kiellettyyn tietojenvaihtoon 1.1.1997-huhtikuu 2004. Yritykset ovat muun muassa sopineet yhteisistä raakapuun hinnanalennustavoitteista ja tavoitehinnoista sekä enimmäishintatasoista. Yritykset ovat vaihtaneet yhtiökohtaisia kustannustietoja sekä tietoja maksetuista raakapuhinnoista ja markkinaolosuhteista.

Yhtiöiden vastaukset

Metsäliitto on vaatinut, että markkinaoikeus hylkää Kilpailuviraston seuraamusmaksuesityksen. Metsäliitto on katsonut, että se on syyllistynyt enintään lievänä pidettävään tietojenvaihtoa ja ei-sitovien hintaodotuksien keskusteluja koskevaan kilpailunrajoitukseen vuosina 1997 ja 1998 sekä enintään lievänä pidettävään tietojenvaihtoa koskevaan kilpailunrajoitukseen vuosina 2000-2003.

Stora Enso Oyj on vaatinut, että markkinaoikeus hylkää Kilpailuviraston seuraamusmaksuesityksen.

SOVELLETTAVAT SÄÄNNÖKSET

Kilpailunrajoituslain 6 §:n (480/1992) säännös

Asiaan sovelletaan menettelyn kilpailusääntöjen vastaisuuden arvioinnin osalta kilpailunrajoituksista annettua lakia (480/1992, kilpailunrajoituslaki) sellaisena kuin se oli voimassa ennen 1.5.2004 voimaan tullutta lainmuutosta.

Kilpailunrajoituslain 6 §:n (480/1992) mukaan samalla tuotanto- tai jakeluportaalla toimivat elinkeinonharjoittajat tai näiden yhteenliittymät eivät saa sopimuksella, päätöksellä tai niihin rinnastettavalla menettelyllä:

- 1) määrätä tai suosittaa elinkeinotoiminnassa perittäviä tai maksettavia hintoja tai vastikkeita; tai
- 2) rajoittaa tuotantoa, jakaa markkinoita tai hankintalähteitä, elleivät ne ole välttämättömiä järjestelyille, jotka tehostavat tuotantoa tai jakelua taikka edistävät teknistä tai taloudellista kehitystä ja hyöty pääosaltaan tulee asiakkaille tai kuluttajille.

Kilpailunrajoituslain säätämistä koskevan hallituksen esityksen yleisperusteluiden lakimuutoksen tavoitteita koskevassa kappaleessa on lausuttu muun ohella, että kilpailunrajoituksia koskevan lainsäädännön tavoitteena on terveen ja toimivan taloudellisen kilpailun turvaaminen vahingollisilta kilpailunrajoituksilta. Kilpailunrajoituslakiin tehtävien muutosten tavoitteena on kehittää kilpailulainsäädäntö sopeutuvaksi entistä paremmin Länsi-Euroopan integraatiokehityksen ja muuttuvan talouden asettamiin vaatimuksiin.

Esityksen 6 §:ää koskevissa yksityiskohtaisissa perusteluissa on todettu muun ohella:

Pykälässä ehdotetaan kiellettäväksi samalla tuotanto- tai jakeluportaalla toimivien elinkeinonharjoittajien tai näiden yhteenliittymien tekemät keskinäiset sopimukset ja vastaavat järjestelyt elinkeinotoiminnassa perittävien hintojen ja vastikkeiden määrittämisestä tai suosittamisesta, tuotannon rajoittamisesta sekä markkinoiden tai hankintalähteiden jakamisesta.

Ehdotus tarkoittaa sekä yritysten nimenomaisia sopimuksia tai tähän rinnastettavaa yritysten yhteisymmärrystä kuin myös yritysten yhteiselinten ja yhteenliittymien päätöksiä tai vastaavia järjestelyjä, joilla rajoitetaan ja ohjataan horisontaalisessa tasossa yritysten kilpailukeinojen käyttöä. Siten yrittäjien yhteistoiminta voi perustua nimenomaiseen tai hiljaiseen sopimukseen, niin sanottuun herrasmiessopimukseen. Tällaisen yhteisymmärryksen merkinä voi olla yhdenmukainen käyttäytyminen, jota toisaalta voi esiintyä myös oligopolistisilla markkinoilla, joissa harvat yrittäjät seuraavat ja myötäilevät kilpailijoidensa käyttäytymistä.

Hintakartellit voivat koskea paitsi tavaroista ja palveluista perittäviä tai maksettavia hintoja myös alennuksia tai erilaisia toimitusmaksuja sekä vastaavia toimitusehtoja. Hintoja koskevat suositukset ja ohjeet yhdenmukaistavat myös yritysten hinnoittelua ja haittaavat markkinoiden itseohjautuvuutta. Suositusluonteisten hinnoitteluohteiden antaminen ja niiden soveltaminen johtaa käytännössä lähes aina samaan lopputulokseen kuin nimenomainen hintoja koskeva sopimus. Tähän on rinnastettava myös erilaisten yhteisten hinnoitteluperusteiden ja laskentakaavojen käyttö. Sen sijaan yleistä tasoa kuvaavien hinta- ja kustannustietojen kokoaminen ja julkaiseminen antaa sekä kuluttajille että yrittäjille mahdollisuuden arvioida hintojen kohtuullisuutta ja suunnitella toimintaa. Tällaistenkaan tietojen ei tulisi paljastaa yksittäisten yritysten kustannustietoja ja niiden tulisi perustua "historialliseen aineistoon".

Markkinoiden jakoa koskevat järjestelyt voivat koskea markkinaosuuksia, markkina-alueita tai asiakkaita, joille hyödykettä myydään. Järjestelyjä on pidettävä haitallisina, koska markkinoiden jakaminen antaa yrityksille

suojatun toiminta-alueen, jossa niillä on mahdollisuus harjoittaa kuluttajien kannalta epäedullista hinnoittelua. Kilpailun puuttuminen ei yllytä yritystä tehostamaan toimintaansa.

Hankintalähteiden jakaminen on samalla tuotanto- tai jakeluportaalla toimivien elinkeinonharjoittajien keskeinen järjestely, jolla jaetaan tavarantoimituksia ja -toimittajia. Kyseessä on ostokartelli, jolla vaikeutetaan tavarantoimittajien toimintaedellytyksiä ja rajoitetaan tuotantoa. (HE 162/1991 vp)

Euroopan yhteisön perustamissopimuksen 81 artikla

Euroopan yhteisön perustamissopimuksen 81 artiklan 1 kohdan mukaan yhteismarkkinoille soveltumattomia ja kiellettyjä ovat sellaiset yritysten väliset sopimukset, yritysten yhteenliittymien päätökset sekä yritysten yhdenmukaistetut menettelytavat, jotka ovat omiaan vaikuttamaan jäsenvaltioiden väliseen kauppaan ja joiden tarkoituksena on estää, rajoittaa tai vääristää kilpailua yhteismarkkinoilla tai joista seuraa, että kilpailu estyy, rajoittuu tai vääristyy yhteismarkkinoilla, ja erityisesti sellaiset sopimukset, päätökset ja menettelytavat:

- a) joilla suoraan tai välillisesti vahvistetaan osto- tai myyntihintoja taikka muita kauppaehtoja;
- b) joilla rajoitetaan tai valvotaan tuotantoa, markkinoita, teknistä kehitystä taikka investointeja;
- c) joilla jaetaan markkinoita tai hankintalähteitä;
- d) joiden mukaan eri kauppakumppaneiden samankaltaisiin suorituksiin sovelletaan erilaisia ehtoja kauppakumppaneita epäedulliseen kilpailuasemaan asettavalla tavalla;
- e) joiden mukaan sopimuksen syntymisen edellytykseksi asetetaan se, että sopimuspuoli hyväksyy lisäsuoritukset, joilla niiden luonteen vuoksi tai kauppatavan mukaan ei ole yhteyttä sopimuksen kohteeseen.

KIRJALLISET TODISTEET

Kilpailuvirasto

1. Poikkeuslupa Metsäteollisuus ry:n ja Maa- ja metsätaloustuottajain Keskusliitto ry:n sopimille puukaupan hinta- ja määräsuosituksille (dno 88/67/94), 4.3.1994
2. Metsäteollisuus ry:n ja Maa- ja metsätaloustuottajain Keskusliitto ry:n neuvotteluratkaisu puukaupan kehittämisestä (dno 88/67/94), 16.3.1994
3. Euroopan komission varoituskirje 16.11.1995 Asiat IV/35.467, 35.468, 35.509-512, 35.527-530/ E-I - Finnish Timber
4. Euroopan komission hallinnollinen kirje 16.12.1996 Asiat no IV/35.468, 35.527-530, 36.094/E1 Finnish Timber
5. Metsäteollisuus ry:n ja Maa- ja metsätaloustuottajain Keskusliitto ry:n laatima lisäpöytäkirja ja metsäyhtiöiden sitoumus 10.6.1996 ja 13.6.1996
6. Poikkeuslupa raakapuukauppaa koskeville sopimusjärjestelyille Dnrot 228/67/95, 229/67/95, 247/67/95, 250/67/95, 601/67/95, 602/67/95, 603/67/95, 604/67/95, 500/67/96, 503/67/96, 529/67/96, 983/67/96, 15.1.1997
7. Kilpailuneuvoston Finnpap-päätös d:o 21/359/95, 6.6.1997
8. Kilpailuneuvoston Raakapuu-päätös d:o 46/690/200, 23.11.2000
9. UPM Kymmene Oyj:n Kilpailuvirastolle toimittamat metsäyhtiöiden vaihtamat kustannustiedot vuosina 1997-2004

10. PT:n päiväkirjat ajalta 12/96-12/99
11. HL:n kalenterimerkinnät
12. JS:n päiväkirja- ja kalenterimerkinnät
13. JS:n 5.3.2001 järjestetyssä tapaamisessa käyttämät taulukot ja muistiinpanot
14. Transkripti CW:n kuulemisista Kilpailuvirastossa 8.10.2004 ja 8.3.2005
15. CW:n kalenterimerkinnät 10.4.2001 ja 8.10.2001
16. Stora Enson metsäpäällikkö MK:n työhuoneesta Kilpailuviraston tarkastuksella löytyneet asiakirjat koskien Stora Enson, Metsäliiton ja UPM-Kymmene välisiä kustannusvertailuja vuosilta 1996-2000, asiakirjat LPA12, LPA13 ja LPA14
17. Stora Enson puukauppatiimin johtajan LE:n työhuoneesta Kilpailuviraston tarkastuksella löytynyt kalenterimerkintä, asiakirja KPA 56
18. Stora Enson operaatiopäällikön TH:n työhuoneesta Kilpailuviraston tarkastuksella löytyneet muistiinpanot 4.9.2000 ja 9.11.2000, asiakirja MP6
19. Metsäliiton kontrollerin JK:n työhuoneesta Kilpailuviraston tarkastuksella löytyneet kalenterimerkinnät koskien Stora Enson kustannustietoja, asiakirja PAS19 ja PAS20
20. Metsäliiton Kilpailuviraston pyynnöstä toimittamat tiedot Metsäliiton markkinaosuuksista Kaakkois-Suomessa vuosina 1995-2005
21. Metsäliitto Osuuskunnan 12.1.2007 päivätty kirje
22. UPM-Kymmene Oyj:n 12.1.2007 päivätty kirje, kohta 6
23. Ote CW:n muistikirjasta 17.2.2000
24. Kilpailuviraston tarkastuksella löytyneet MM:n aluejohtajille lähettämät sähköpostiviestit 14.3.2001 (MK27), 9.10.2002 (MOK 8, sivu 2) ja 23.10.2002 (MK46)
25. Metsäliiton johtoryhmän kokouspöytäkirja 2/2002, 17.6.2002 (HUM 7)
26. Metsäliiton metsäjohtoryhmän kokouspöytäkirja 2/2001, 14.3.2001 (MK 63)
27. Metsäliiton Kaakkois-Suomen hankinta-alueen johtoryhmän kokouspöytäkirja 7.7.2000
28. Stora Enson aluejohtaja JM:n työhuoneesta Kilpailuviraston tarkastuksella löytynyt muistiinpano aluehankinnan johtoryhmän kokouksesta 11.4.2001
29. Metsäyhtiöiden hintatilastoja vuosilta 1997-2004

Metsäliitto

1. Sahatavaran vientihinta (FOB) ja tukin kantohinta, Metsäteollisuus ry.
2. Puuraaka-aineen tuonti ja vienti 1975-2006, Metsäteollisuus ry.
3. JS:n kuvaamat aluejohtajien tapaamiset ja hintatrendit 1998-2004.
4. Global Wood Cost Comparison, Fourth Quarter 2003, JP Consulting, Helmikuu 2004. s. 8-10.
5. Eräiden suurimpien metsäteollisuuskonsernien tulos ennen veroja suhteessa liikevaihtoon, Metsäteollisuus ry.
6. Metsäliiton kirje Kilpailuvirastolle 7.6.2004.
7. Metsäliiton kirje Kilpailuvirastolle 10.2.2005, ilman liitteitä.
8. Kilpailuviraston tarkastuskertomus 1.7.2004 sekä Kilpailuviraston lausunto Helsingin hallinto-oikeudelle 13.8.2004.
9. Kilpailuviraston saatekirje markkinaoikeusesitykseen 21.12.2006
10. Metsäliiton lausuma markkinaoikeudelle 17.1.2006.
11. Helsingin Sanomat 22.12.2006: Viranomaisella vaatii Stora Ensolle ja Metsäliitolle sakkoja kartellista.
12. Tiedotusvälineiden 12 uutisointia puukaupan hintakehityksestä
13. Muistio 17.2.1997

Stora Enso

1. Metsäliiton metsäjohtoryhmän kokouspöytäkirja 3/2003
2. Juoksengin yhteismetsän ostotarjous selvitys 8.9.2007
3. Laihian kunnanhallituksen päätös 5.11.2007
4. Å:n e-mail 30.1.2007
5. Tilasto kuitupuun ostomäärästä vuosilta 2001-2003
6. Tilastot raakapuun tehdashinnoista 1997-2004
7. Kilpailuviraston päätös 6.8.1999 (dnro 94/67/99)
8. Kilpailuviraston aloite 20.9.1991 (dnro 407/71/91)

HENKILÖTODISTELU

Markkinaoikeudessa on asian suullisessa käsittelyssä kuultu 32 todistajaa.

PT on oikeudessa Kilpailuviraston nimeämänä todistajana kertonut toimineensa UPM:ssä metsäosaston metsäpäällikkönä 1996-lokakuu 1998.

PT on kertonut kirjoittaneensa päiväkirjaa tulevia polvia varten. PT oli yhteydessä kollegoihin, Ensossa VP:en ja Metsäliitossa HL:ään. Jos puhuttiin puun ostotilanteesta ja ostopolitiikasta ja ostohinnoista se tapahtui yleensä kahdenkeskisesti puhelimesta, mutta myös metsäpäällikköiden tapaamisissa. Kun hintaodotusneuvotteluja käytiin, yhteydenpito VP:en oli jatkuvaa. Metsäliiton suuntaan se ei ollut samalla tapaa jatkuvaa. PT uskoi olleensa yhteydenpidossa aloitteellisin. VP:n kanssa käytyjen keskustelujen pääasiallinen sisältö oli se, että kerrottiin missä omassa neuvotteluryhmässä ollaan menossa. Kerrottiin, mitä myyjäpuoli oli vaatinut, ja jos oli oma tarjous jätettynä, niin kerrottiin mitä oli jätetty. PT oli yhteydessä VP:en, jotta olisi perillä siitä, missä Enso menee ja hän samalla tapaa perillä missä UPM menee. HL:ltä PT koetti kysyä, miltä maailma näyttää ja mitä metsänomistajat todellisuudessa oikein tahtovat. HL koetti tarvittaessa evästä, mikä voisi olla taso, joka voisi mennä läpi metsänomistajapuolella.

Metsäpäällikköiden tapaamisia järjestettiin, jos joku katsoi, että siihen oli tarvetta. Tapaamisissa olivat mukana omat Me ja muut -tilastot. Joskus teetettiin Metsäteollisuus ry:llä tulosteita, joissa oli poikkeavat alueet. Kahdessa tapaamisessa kolme yhtiötä pyysivät Metsäteollisuus ry:tä ajattamaan sellaiset tulosteet, joissa näkyvät erillisinä kunkin kolmen yhtiön hinnat ja määrät. Tarkastelu koski jotakin osa-alueita. Pyrittiin poimimaan poikkeavia alueita, jotka kaipasivat tarkastelua. Keskusteltiin puutavaralajeittain ja alueittain hintakehityksestä, antoiko se aiheutta kommentointiin, ja katsottiin, johtiko keskustelu mihinkään. Uhkailtiin ja haukuttiin toisiamme. Keskustelun jälkeen aina ei tapahtunut yhtään mitään käytännössä ja joskus tapahtui. Joku saattoi muuttaa hinnoitteluaan, minkä seurauksena hintataso sen yhtiön kohdalla joillakin alueilla alkoi kehittyä johonkin uuteen suuntaan.

Oli puheluita, joiden ainoa sisältö oli puun hinnasta puhuminen. Kerrottiin joskus, että yhtiö aikoi muuttaa jonkun puutavaralajin hinnoitteluperusteita. Tapaamisten ja keskustelujen tarkoituksena oli yrittää pitää puun toteutunut hinta vakaana ja kohtuullisella tasolla teollisuuden kannattavan toiminnan kannalta.

Oli tilaisuuksia, kun joku kolmesta metsäpäälliköstä näki, että nyt oli tarpeen kokoontua ja katsoa, pitikö jotakin tehdä. Silloin joku saattoi olla kokoonkutsuja ja järjestettiin keskustelutilaisuus. Siinä kolmiossa haukuttiin toisia siitä, että teidän firma maksoi liikaa puusta. Jokainen haukkui kahta muuta määräväleini.

HS on oikeudessa Kilpailuviraston nimeämänä todistajana kertonut työskennelleensä UPM:ssä tai sen edeltäjissä vuodesta 1976 eläkkeelle jääntiin helmikuussa 2006 asti. UPM:n perustamisesta 1996 HS:lle kuuluivat resurssiasiat, joihin lukeutui metsäosasto. HS vastasi 2004 lähtien strategia-asioista.

HS on kertonut olleensa UPM:n ja Metsäliiton järjestämässä kokouksissa, joissa keskusteltiin raakapuun hinnoista. Niissä olivat toimitusjohtajat ja metsäpäälliköt, UPM:stä JN ja PT tai HV ja Metsäliitosta AO ja HL. Kokouksia oli muutamia vuosina 1996 ja 1997. Keskustelu ei ollut kovin yksityiskohtaista, vaan enemmän sitä, että taas hinnat uhkasivat karata. Me ja muut -tilastojen pohjalta keskusteltiin ja lopputulos oli yleensä se, että metsäpäälliköitä kehoitettiin saamaan jotakin järjestystä aikaiseksi. Metsäpäälliköt epäilemättä kokoontuivat sitten ja jatkoivat keskusteluja siitä, mitä piti tehdä.

HV on oikeudessa Kilpailuviraston nimeämänä todistajana kertonut toimineensa UPM:ssä sen perustamisesta 1996 vuoteen 2005. HV oli varametsäpäällikkö vuoteen 1998 ja sen jälkeen metsäpäällikkö.

HV on kertonut, että metsäpäälliköiden välisillä keskusteluilla oli vanha perinne, joka jatkui kun HV tuli metsäpäälliköksi. Markkinatilanne saneli, milloin keskusteluja käytiin, joka vuodelle ainakin jokin osui. Niitä käytiin vuosiin 2001-2002 asti. Joitakin puhelinsoittoja tapahtui senkin jälkeen. Neuvotteluja oli ehkä 4-10 vuodessa. Tapaamisia oli, kun puun hinta äkkiä nousi jossain maakunnassa ja epäiltiin, että joku ostaja oli täysin poikkeavalla hintaohjeella liikkeellä. Saatettiin myös keskustella, jos oli hyvin poikkeava markkinatilanne. Asianomaiset pyysivät Metsäteollisuus ry:tä laatimaan kalvolle graafisen kuvan kunkin yrityksen hintakehityksestä viikoittain. Kun eri yhtiöiden viikoittainen hinta oli käyränä, pystyttiin näkemään, miten kukin oli käyttäytynyt. Jos jollain oli ylöspäin poikkeava trendi hinnassa, niin yleensä kysyttiin, mistä tämä saattoi johtua. Keskustelun toivottiin vaikuttavan hintakäyttäytymiseen jatkossa. Kaikkien kolmen yhtiön hinnat näkyivät erillisinä maakunnittain. Yleensä pyrittiin katsomaan niitä maakuntia, joissa puutilanne oli kriittisin. Keski-Suomi oli sellainen tyyppillisesti, Kaakkois-Suomi ja Pohjois-Karjala myös.

Jos jonkun hintataso poikkesi selvästi, niin pyrittiin saamaan selville, mitkä olivat syyt siihen. Pyrittiin vaikuttamaan asianomaiseen niin, että hän tekisi kaikkensa, jotta organisaatio toimisi niin, että hintataso vakiintuu.

Tapaamisten aikaan ja niiden päättymisen jälkeen HV soitti muutaman kerran VP:lle ja MM:lle. Keskusteluissa verrattiin toteutuneita ostohintoja. Kumpikin kertoi puhelimesta omat ostomäärät tai ainakin hinnat. Puheluja oli ainakin vuoteen 2002 asti, ehkä puheluja oli vielä vuonna 2003.

Yhteistyö oli lähtöisin hintasuositussopimusajalta ennen kilpailulain voimaantuloa. Yhteistyöstä siirryttiin asteittain pois päin. Jossain vaiheessa kiellettiin, ettei saanut olla mitään yhteistyötä

kenttähenkilökunnan välillä aluejohtajien alapuolella. Annettiin myös ohje, että mitään pöytäkirjoja tai muistioita ei tapaamisista saanut pitää. Aluejohtajien oli lupa tavata vuoteen 2002 tai 2003 asti. HV kehotti aluejohtajia tapaamaan kilpailijoita, ja he tapasivatkin.

Keski-Suomi oli yksi ongelma-alue, jossa varsinkin tukin hintatason nousu häiritsi puukauppaa. Metsäliiton ja UPM:n aluejohtajat syyttivät toisiaan ja heillä oli suuri epäluottamus. HV ja MM totesivat, että asian korjaamiseksi täytyy järjestää tilaisuus, jossa molemmat aluejohtajat ovat metsäpääalliköiden kanssa yhtäaikaa läsnä. Tällainen tilaisuus järjestettiin kaksi kertaa. Siellä oli kysymys muun muassa toisen kanta-asiakastilojen ostamisesta.

Toukokuussa 2002 oli tapaaminen, jossa oli läsnä HV:n lisäksi JN, AO ja MM. HV:n mukaan AO kertoi, että hänelle oli tapaamisissa MTK:n edustajien kanssa muodostunut käsitys, että jokin muodollinen hintaliikahdus saattaisi riittää laukaisemaan tarjonnan. AO:lla oli käsitys, että mikäli mäntykuidun hintaa nostettaisiin eurolla ja läpimittavaatimusta pudotettaisiin senttimetrillä, niin se ehkä olisi riittävää. AO kysyi, mitä UPM tekee, seuraako perässä, jos Metsäliitto toteuttaa nämä toimenpiteet. UPM:n puolesta vastattiin, ettei kai ole muuta mahdollisuutta kuin seurata. Kesäkuussa Metsäliitto toteutti mäntykuidun hinnannoston ja pudotti läpimittavaatimusta senttimetrillä. Pari viikkoa myöhemmin UPM teki saman päätöksen.

Kun Metsähallitus neuvotteli kunkin yrityksen kanssa erikseen, niin yritykset informoivat toisiaan neuvottelujen etenemisestä: missä vaiheessa ollaan, miltä näyttää. Myös hintaratkaisujen tasosta saatettiin kertoa, ei aivan tarkasti, mutta suunnilleen, minkälaisella rakenteella ratkaisu oli syntynyt. Yhteydenpito Metsäliiton ja Stora Enson edustajiin auttoi neuvottelutulokseen pääsemistä, kun tiedettiin, millä tasolla Metsähallitus oli ollut valmis sopimaan toisen kilpailijan kanssa.

Kustannustietojen vaihdolla oli vanhat perinteet. Kustannustietoja vaihdettiin sekä Metsäliiton että Stora Enson kanssa. Tietoja ei ollut saatavissa julkisista lähteistä, vaan ne olivat yrityksen liikesalaisuuksia. Vaihdolla pyrittiin oman toiminnan kehittämiseen. Tietoja vaihdettiin vuosittain edelliseltä kalenterivuodelta. Vaihtoa tehtiin koko HV:n metsäpääallikköajan, viimeisen kerran vuodelta 2003.

JN on oikeudessa Kilpailuviraston nimeämänä todistajana kertonut toimineensa UPM:n toimitusjohtajana 1996-helmikuu 2004.

JN on kertonut, että metsäyhtiön merkittäviä kustannustekijöitä ovat raakapuu, työvoima ja energia. JN oli muutamissa tapaamisissa, joissa oli useiden yhtiöiden toimitusjohtajat ja metsäpääalliköt. Niissä keskusteltiin hintatilanteesta. JN muisti yhden tapaamisen JH:n kanssa ja metsäliittolaisten kanssa useita, koska Metsä-Botnia-yhteistyö oli tärkeää. Tapaamisessa 24.4.1998 olivat läsnä JH ja VP sekä JN ja PT. Hintaodotusneuvottelut olivat ajautuneet umpikujaan ja tätä tilannetta puitiin. Tapaamisessa 19.10.1999 olivat ainakin UPM:n ja Metsäliiton toimitusjohtajat ja metsäpääalliköt. UPM:n ja Metsäliiton edustajien tapaamisen 2002 JN muisti. Puukauppa oli täysin jumissa. Metsäliitto oli keskustellut MTK:n kanssa kuitupuun hinnan korottamisesta latvaläpimitasta. UPM:n puolelta otettiin mietittäväksi nämä molemmat asiat. UPM:n oli lopulta tehtävä sama päätös.

JS on oikeudessa Kilpailuviraston nimeämänä todistajana kertonut toimineensa UPM:ssä 1.4.1997 alkaen aluejohtajana, vuodesta 2005 hankintajohtajana ja vuodesta 2007 metsätalousjohtajana. JS oli ensin aluejohtaja vuodesta 1997 Etelä-Suomen hankinta-alueella ja vuodesta 2002 Kaakkois-Suomessa.

JS on kertonut, että tapasi kilpailijoiden edustajia 3-5 kertaa vuodessa niin, että keskusteltiin raakapuun hinnoittelusta. Tapaamisten tarkoitus oli hintahallinta. Hintahallinnan tarkoitus oli harmonisoida hinnat, joko hallita hintojen nousua tai johtaa hinnat hallittuun laskuun. JS aloitti huhtikuussa 1997 ja ensimmäiset tapaamiset olivat edeltäjien sopimia. JS:lle jäi mielikuva, että tapaamiset olivat alalla vakiintunut käytäntö. Pääsääntöisesti tapaamisissa sovittiin, milloin seuraavan kerran tavattiin. Joskus tuli esimiehiltä, PT:ltä tai HV:ltä, kehoitus, että oli syytä tavata. PT kehotti pitämään palavereita ja kehotti myös olemaan pitämättä niistä kirjaa. Kilpailijoiden edustajia olivat AM, JM, VH ja OL. Pian vuoden 1997 jälkeen todettiin, että tapaamisista ei tehdä mitään muistiinpanoja. JS:n muistikirjamerkinnot ovat sen tyyppisiä, että ulkopuolinen ei saa selvää, mitä niillä on tarkoitettu. Tapaamisten lisäksi oltiin yhteydessä puhelimitse. Suurin yksittäinen keskustelunaihe oli, jos kilpailija osti toisen pitkäaikaisen sopimusasiakkaan puita. Niistä ärahdettiin. Todettiin, että oli sovittu, että toisten sopimusasiakkaiden puihin ei kosketa. Yleensä selityksenä oli, että ostomies oli tehnyt virheen. JS uskoi, että metsäpäällikkötasolla oli sovittu, että sopimusasiakkaat olivat rauhoitettuja tai että heidän puistaan ei kilpailla. Kanta-asiakkaiden rauhoittamisesta oli puhetta sekä Metsäliiton että Stora Enson kanssa.

Etelä-Suomessa tapaamisia oli 1997-2000 ehkä 10-15. Ne olivat kolmenkeskisiä, paitsi jos jollakin oli este. Yleensä kukin kertoi oman puutavaratilanteensa. Usein käytiin läpi ostotavoitteita ja puutavaralajien hinnoittelua. Me ja muut -tilastot olivat mukana, mutta niitä ei näytetty toisille, vaan kerrottiin hintatasoja. Oli vastavuoroisuusperiaate: jos yksi kertoi omat hinnat, niin muutkin kertoivat. Hinnat kerrottiin metsäkeskuksittain, Etelä-Suomessa ei menty kuntatasolle. Me-rivin tiedot eivät olleet julkisesti saatavilla. Keskustelussa pyrittiin yhteiseen tahtotilan ilmaukseen, esimerkiksi kuusitukin hinnasta piti saada 5 markkaa pois, ja jokainen lähti tavoittelemaan sitä.

JS tapasi Kaakkois-Suomessa hintahallinnan merkeissä Metsäliitosta OL:ää ja JH:ta sekä Stora Ensosta VH:ta, EL:ää ja PTR:ää. Tapaamisia oli tasaisesti vuoden 2003 loppuun, yksi vielä 2004. Aktiivisin oli Metsäliiton OL. Tapaamiset olivat systemaattisia ja suunniteltuja. Keskustelujen sisältö oli yksityiskohtaisempaa kuin Etelä-Suomessa. Kerrottiin ja näytettiin omia tietoja yksityiskohtaisemmin kuin Etelä-Suomessa. Oli sovittu kymmenkunta kuntaa, joiden hintoja vertailtiin. Näytettiin avoimesti noin 10 kunnan osalta kaikkien puutavaroiden hinnat ja kokonaisostomäärät. Tapaamisten tarkoitus oli hintahallinta. Keskusteltiin puutavaralajikohtaisesti yritysکوhtaisista hinnoista. Kun puumarkkinatilanne oli kireä tai oli tarvetta ohjata, palaverit olivat yksityiskohtaisempia ja niissä pyrittiin sitouttamaan siihen, että samanlaista hintakäyttäytymistä noudatetaan. Kun ei ollut akuuttia tilannetta, keskustelu oli yleisluonteisempaa. Pääsääntöisesti pyrittiin siihen, että saatiin varmuus toisen hintakäyttäytymisestä, jotta voitiin johtaa omaa organisaatiota paremmin.

TP on oikeudessa Kilpailuviraston nimeämänä todistajana kertonut, että toimi UPM:n hankintajohtajana Valkeakoskella 1.5.1996-31.7.1997. TP toimi Itä-Suomen hankinta-alueen aluejohtajana 1.8.1997-31.12.2000 ja sen jälkeen tuontijohtajana.

TP on kertonut olleensa yhteydessä Ä:n, VH:n ja EL:ään. Keskustelut eivät olleet järjestäytyneitä, eivätkä suunniteltuja. Tapaamisten keskeinen syy oli keskustella puun ostohinnoista. Jos olimme menettäneet kanta-asiakkaan, jopa metsäpalvelusopimusasiakkaan, niin silloin tarttui puhelimeen ja haukkui sivistyneesti ja kysyi, miksi oli maksettu sellaisia hintoja. Hirveä polemiikki syntyi, jos joku osti toisen metsäpalveluasiakkaalta. Sitä pidettiin pahana rikkeenä. Me ja muut -tilaston pohjalta keskusteltiin puutavaralajikohtaisista määristä ja hinnoista. Joku saattoi todeta, että tässä oma hinta oli korkeampi kuin muilla ja sille pitäisi tehdä jotakin. Aluejohtaja kertoi omasta listastaan jollakin tasolla, että tässä piirissä hinta ylittää muiden hinnan. Tarkastelu oli piirikohtaista. Joku kunta saattoi nousta esiin, mutta pääsääntöisesti tarkastelu oli piirikohtaista. Tuli sellainen henki, että koetetaan hallita paremmin tämä asia. Yhdessä ei varsinaisesti päätetty mitään, mutta ehkä joku sanoi joskus, että eiköhän ole parasta pudottaa mäntytkin hintaa viidellä markalla. Joskus, jos muut sanoivat, että mäntytkin hinta oli liian korkea nyt, niin toisen yhtiön edustaja saattoi sanoa, että puunhankintatilanne heidän yhtiössään oli niin tiukka, etteivät uskalla alemmilla hinnoilla lähteä markkinoille. Ohjeina piiripäälliköille saatettiin tällöin kertoa, että älkää ehdoin tahdoin viekö tämän yhtiön leimikoita, jos heillä on puupula.

PSR on oikeudessa Kilpailuviraston nimeämänä todistajana kertonut toimineensa UPM:n aluejohtajana Pohjanmaalla 1996-1998. PSR nimitettiin 1.1.1999 varametsäpäälliköksi ja kesällä 2005 metsänostajohtajaksi.

PSR on kertonut, että Metsäliiton kanssa oli löyhäkö keskustelusuhde. Keskustelussa jompikumpi osapuoli ilmaisi huolestuneisuutensa tilanteesta, jos puun hinta oli lähdössä karkuun tai yksittäisessä kaupassa oli syntynyt hintasignaali, joka huolestutti. Etelä-Pohjanmaalla oli Metsäliitosta OL, pohjoisempana Stora Enson MK ja Metsäliiton PK. OL:n kanssa vaihdettiin suullisesti Me ja muut -tilaston puutavaralajikohtaisia tietoja. Kumpikin luetteli omia toteutuneita hintojaan ja puhuttiin suunnasta. Kahdenkeskisiä tapaamisia oli pari kolme kertaa vuodessa. Lisäksi saatettiin soittaa. Jompikumpi otti yhteyttä. Jos jokin hinta oli lähtenyt nousuun, todettiin, että hintakehitys pitää pysäyttää. Keskustelut päättyivät Kilpailuviraston käyntiin Seinäjoella tammikuussa 1998, se oli aikamoinen kokemus.

Pohjoisessa tapaamisiin osallistui UPM:stä PSR:n lisäksi MP, Stora Ensosta MK sekä Metsäliitosta PK ja ainakin kerran OL. PSR muisti kaksi tapaamista. Hotelli Vaakunassa Oulussa pidetyssä kokouksessa oli voimakas tahtotila asettaa hintatavoitteita kuitupuulle. Keskusteluja käytiin Me ja muut -tilaston pohjalta. Yhtiökohtaisia hintatietoja saatettiin kertoa suullisesti.

Kilpailuviraston Seinäjoelle ja Mikkeliin suorittaman iskun jälkeen PT totesi johtoryhmässä, että mikäli hintahallintakeskusteluja käydään kilpailijoiden kanssa, ne pitää rajata aluejohtajatasolle. Aluejohtajatason tapaamisia ei kielletty. Vuonna 2003 UPM otti jyrkän kannan ja jäi pois keskusteluista.

PSR neuvotteli Metsähallituksen kanssa kevästä 1999. Kilpailijoihin oli spontaaneja kontakteja ajoittain. Niissä kysyttiin, olitteko päässeet Metsähallituksen kanssa sopimukseen. Neuvotteluja käytiin kaksi kertaa vuodessa. Yhteyttä kilpailijoihin pidettiin ennen sopimukseen pääsyä. Hintatason muutoksista puutavaralajikohtaisesti puhuttiin, myös markoista puhuttiin ja Metsähallituksen pyynnöistä. Vuoden 1999 lopulla, kun ei ollut päästy sopimukseen, PSR:n esimies kehotti selvittämään, missä tilanteessa muut olivat.

PR on oikeudessa Kilpailuviraston nimeämänä todistajana kertonut toimineensa UPM:n Kaakkois-Suomen aluejohtajana vuodesta 1996 ja parin vuoden päästä Keski-Suomen aluejohtajana.

PR on kertonut, että hän oli käynyt kahdenkeskisiä keskusteluja kilpailijoiden edustajien kanssa: Metsäliiton PK:n ja Stora Enson EO:n kanssa, harvemmin Ö:n kanssa, jossain vaiheessa Metsäliiton MM:n kanssa. Keski-Suomessa keskustelut olivat yleensä kahdenkeskisiä, Savossa oli kolme paikalla. Keskusteluja MM:n kanssa käytiin noin viisi kertaa vuodessa, vuosina 1997 ja 1998. Myös PK:n kanssa keskusteluja oli noin viisi vuodessa. Valtaosa yhteydenotoista tuli Metsäliiton puolelta. Esimiehet sanoivat, että piti pitää yhteyttä.

Tapaamisissa keskusteltiin yleistilanne puunhankinnasta, minkälainen kummallakin firmalla oli, eli karkeasti kuinka paljon oli ostettu puuta tavoitteeseen nähden. Sen jälkeen otettiin Me ja muut -hintatilastot ja käytiin läpi ne. Niitä luettiin puutavaralajeittain, mutta monesti vain tietyt kriittiset lajit, kuusitukki, kuusikuitu ja mäntytukki. Lähinnä käytiin läpi Jyväskylän piiri ja Jämsänkosken piiri, koska muilta osin piirit hajosivat niin paljon toisistaan.

Tavoitehinnoista keskusteltiin siten, että muutetaanko hintaa markalla tai kahdella tai pysyvätkö ne, ei tehdä mitään. Mitään sitovaa ei tehty, puheita vain.

Kolmenkeskisiä tapaamisia oli 2000-luvulla ehkä kerran, kaksi vuodessa. Tapaamisia oli Savon seudulla Kuopiossa muutaman kerran, kolme, neljä kertaa ehkä. Joku kerta oltiin Varkaudessa. Aluksi käytiin läpi yleistilanne puunhankinnassa. Sitten siirryttiin Me ja muut -tilastoihin, käytiin läpi hintoja ja määriä. Luettiin omia rivejä puutavaralajikohtaisesti. Keskeiset piirit, jotka kävivät kohtuullisesti toistensa kanssa päällekkäin, Kuopion piiri ja Iisalmen piiri, käytiin läpi. Joskus keskusteltiin tulevasta hinnoittelukäytännöstä, onko jollain tarkoitus nostaa hintoja tai alentaa jonkin puutavaralajin hintaa tai onko tarkoitus ostaa tavoite täyteen. Keskustelua käytiin markkatasolla.

Käytiin keskustelua, että metsäpalvelutilat ja osuuskunnan keskeiset tilat rauhoitetaan.

Oli tilanteita, joissa esimiehet olivat nähneet tilanteen rauhattomana ja pakottaneet aluejohtajat tapaamaan. Tapasimme esimiesten toivomuksesta. Esimies-alaiskeskusteluissa tuli esiin, että voisitte käydä useammin näitä keskusteluja.

Keski-Suomessa esimiesten odotusten mukainen hintataso ei ollut riittävän hyvässä hallinnassa. Tämän takia PR kutsuttiin Metsäliiton pääkonttorille. Siellä olivat metsäpäälliköt HV ja MM sekä PK ja PR. PK ja PR haukuttiin molempien esimiesten toimesta. Kysyttiin, miksi tilannetta ei hallittu. Siitä alkoi kauhea syyttely, joka päättyi melkein

yleiseen kaaokseen. Metsäpääalliköt joutuivat puolustelemaan omiaan. PR arveli, että metsäpääalliköt olivat sopineet, että tällainen tilaisuus järjestettiin, jotta tilanne saataisiin hallintaan. PR muisteli, että tällaisia tilaisuuksia oli kaksi. Tilaisuuden jälkeen PR antoi jonkin hintaohjeen, että nyt pitää elää säällisesti, kun esimies oli noin huolissaan. Pari viikkoa tilaisuuden jälkeen PR tapasi PK:n ja tilanne käytiin läpi. PR ei muistanut, mitä sovittiin.

MH on oikeudessa Kilpailuviraston nimeämänä todistajana kertonut toimineensa UPM:n metsäosaston hallintojohtajana vuodesta 1996 vuoden 2007 loppuun.

MH on kertonut, että kustannustietojen vaihto oli aluksi kolmenkeskeistä, ehkä vuodesta 1996 kahdenkeskeistä. Ryhdyttiin keskustelemaan, onko tietojenvaihto ylipäättään laillista ja varsinkin useamman yhtiön kesken. Sovittiin, että siirrytään kahdenväliseen tietojenvaihtoon. Tietojenvaihdon toteuttivat UPM:stä MH, Stora Ensosta D, Z ja LE sekä Metsäliitosta JK. Kukin keräsi omat lukunsa ja sovittiin tapaaminen jommankumman toimistolla. Tapaamisissa ei ollut syytä salata, mutta aihe kyllä. Emme ehkä tietoisesti pyrkineet kauheasti salaamaan, mutta emme liioin kertoneet, miksi tapasimme.

Sovittiin, mitä tietoja vaihdetaan ja millä tavalla ne lasketaan ja kuvataan, millaisia vertailulaskelmia tehdään. Sitten koottiin omat luvut ja tavatessa niitä vertailtiin. Aluksi tehtiin yhteiset vertailuasetelmat, yhteiset paperit. Myöhemmässä vaiheessa tästä luovuttiin. Ehkä vuodesta 1996 tai 1997 lähtien luvut vain kerrottiin. Metsäliiton kanssa vertailtiin kiinteitä kustannuksia, korjuukustannuksia, kuljetuskustannuksia ja pääomakustannuksia.

Vertailulla pyrittiin selvittämään puun hankinnan toimitusketjun kustannustehokkuutta. Vaihdetuista tiedoista osan olisi saanut julkisista lähteistä, mutta osaa ei. Tietojen vaihto koski pelkästään historiatietoja, ei tulevaisuuden kustannus- tai hintatietoja. Kantohintatietoja ei vaihdettu.

Ä on oikeudessa Kilpailuviraston nimeämänä todistajana kertonut toimineensa Metsäliiton Kaakkois-Suomen aluejohtajana 1992-2000 ja sen jälkeen tuontijohtajana pääkonttorissa. Ä siirtyi lokakuussa 2004 UPM:n palvelukseen.

Ä on kertonut, että keskusteluille kilpailijoiden edustajien kanssa oli vanhat, pitkät perinteet. Haluttiin kerätä tietoa, saada informaatiota siitä, missä kilpailija menee.

UPM:n TP:n kanssa puhuttiin muutaman kerran vuodessa puhelimesta ja pari, kolme kertaa tavattiin. Stora Enson VH:n Ä tapasi pari, kolme kertaa kolmenkeskisissä tapaamisissa. Yksi syy tapaamisille oli, että jollakin oli näkemys, että kentällä vallitsi liian korkea hintataso.

Puhelinkeskusteluissa TP:n kanssa puhuttiin lähinnä hintatasoista, kun jossakin oli aika kovia hintoja käytetty. Keskustelun viesti oli, että jotakin pitäisi tehdä. Ei ollut valtuuksia tai päätäntävaltaa tai keinoja sopia, mitä ruvetaan tekemään.

Kolmenkeskisissä keskusteluissa TP:n ja VH:n kanssa käytiin keskustelua siitä, millä tasolla hinnat olivat. Siinä tuli esille, olivatko ne liian korkeita. Keskusteluja käytiin tukista ja kuidusta. Jos todettiin, että

hinnat olivat liian korkeita, jokaisen asiakki jäi tehdä se, mitä parhaaksi näki. Koskaan ei päätetty, että nyt lasketaan hintaa. Tapaamisten jälkeen Ä keskusteli omien alaistensa kanssa, missä menttiin. Tämä oli tapaamisten suurin seuraus, tieto miten muut käyttäytyy ja mikä oli hintataso ja miten itse piti toimia eteenpäin. Toimimme oman tilanteemme ja omien päätöstemme mukaan.

Ä ei saanut esimieheltään suoranaista ohjausta keskustella kilpailijoiden edustajien kanssa, mutta kuitenkin niin, että asioista pitää keskustella. Johto tiesi, että keskusteluja oli. Ä ei raportoinut täsmällisesti keskusteluista, mutta saattoi mainita HL:lle. Kun hintaneuvottelut olivat käynnissä, HL:n ohje oli kerätä informaatiota kentältä.

Kilpailuviraston tarkastuksella 1998 oli varmaan jokin vaikutus, tapaamiset harvenivat ja se, mitä niissä puhuttiin, lievästi loiveni. Katsottiin, että lakia ei pidä rikkoa.

HL on oikeudessa Kilpailuviraston ja Metsäliiton nimeämänä todistajana kertonut toimineensa vuodesta 1992 Metsäliiton metsäpäällikkönä ja vuodesta 1995 varatoimitusjohtajana. HL luopui 1999 näistä tehtävistä ja siirtyi Järvi-Suomen Uittoyhdistyksen uittopäälliköksi.

HL on kertonut, että hän osallistui tapaamisiin UPM:n ja Stora Enson metsäpäällikköiden kanssa vuodesta 1997 kesään 1999 maksimissaan kymmenen kertaa, ehkä vähemmän. Tapaamisiin osallistuivat UPM:n PT ja kerran tai korkeintaan kaksi HV, Stora Enson VP ja Metsäteollisuus ry:n metsäjohtaja MV ja ehkä kerran hänen seuraajansa W sekä Metsäteollisuus ry:n asiamies PL, joka toi raportit, joita tarkasteltiin.

Tapaamisissa osanottajat saivat käyttöönsä Me ja muut -tilaston, jossa kunkin firman oma hinta kyseiseltä alueelta oli me-rivinä ja kaikkien muiden Metsäteollisuuden tilastoon kuuluvien ostajien hinta oli muut-rivinä. Me ja muut -tilasto on normaali Metsäteollisuuden raportointi ostoista, joka ajetaan automaattisesti viikoittain metsäkeskusjaotuksella. Metsäpäällikkötapaamisissa saattoi olla tarkastelun kohteena vain jokin osa-alue tai jokin metsäkeskusalueajoista poikkeava alue, joka oli ajettu erikoisraporttina. Tarkastelu tapahtui siten, että keskusteltiin yleensä niistä puutavaralajeista tai niistä alueista, jotka tuntuivat sillä hetkellä olevan akuutteja jostakin syystä. Jos puukauppa ei käynyt riittävän hyvin alueella, keskusteltiin siitä, oliko hintataso noudattamassa yleistä tasoa, joka muuallakin oli olemassa, ja millä tasolla muilla alueilla kauppa kävi.

Huolen aiheena olivat varmasti joskus korkeat hintanoteeraukset. Jos esimerkiksi kuukauden ajan tai useamman kuukauden ajalta näkyi jollakin alueella poikkeuksellisen korkeaa hintaa, niin sen seurauksena lähiympäristössä olevat alueet jäivät odottamaan, jos heilläkin hinta nousisi.

Jos joku esitti kysymyksen jollekin toiselle osapuolelle kyseisen firman hintatasosta sillä alueella, niin itse kukin saattoi katsoa me-riviltä hinnan ja ilmoittaa sen siinä kaikkien kuullen sillä tarkkuudella, mitä kukin näki järkeväksi ilmoittaa. Ilmoitettu hintarivi oli kuitenkin oikeasuuntainen.

Yleensä ei puhuttu kaikkien puutavaralajien hinnoista, vaan keskityttiin johonkin yksittäiseen tai joihinkin yksittäisiin puutavaralajeihin.

Yleensä puhuttiin siitä puutavaralajista, joka oli kyseisen alueen puukaupan kannalta ratkaisevin tekijä.

Tapaamisten jälkeen itse kukin jäi miettimään, mitä pitäisi tehdä, jotta puukauppa lähtisi paremmin käyntiin, tai mitä pitäisi tehdä, jos näytti, että korkeallakaan hinnalla ei puuta saada. Koko ajan oli huoli puun saannista ja puukaupan käynnissä pitämisestä. Jonkun suulla tuli esiin, ettei makseta niin korkeaa hintaa, yritetään pitää hintaohjeistamme tiukemmin kiinni. Se oli viisaus, johon kaikkien oli helppo yhtyä, mutta mitään sellaista ei sovittu, että tiettyyn päivään mennessä teemme näin ja näin. Yleisen keskustelun perusteella jokainen oli sen verran valistunut, että pystyi tekemään omat johtopäätöksensä tarvittavista toimenpiteistä. Niitä ei tultu koskaan seuraavissa tapaamisissa kontrolloimaan.

Kerran oli poikkeuksellinen raportti, jossa Metsäteollisuus ry. oli toimittanut Me ja muut -tilastosta erilliset tilastot, joissa näkyi UPM:n, Metsäliiton ja Stora Enson keskihinta puutavaralajeittain samalla kalvolla. Silloin täytyi olla poikkeuksellinen ostotilanne kentällä. Sen täytyi olla vuonna 1997 tai 1998.

Puhelinkeskusteluja käytiin metsäpäälliköiden kesken tilanteissa, joissa Metsäliitto oli määrittävässä omaa hintatasoaan tai muut yhtiöt olivat neuvottelemassa hintaodotusneuvotteluissa tai alueellisissa hintaneuvotteluissa. Silloin HL oli yhteydessä VP:n ja PT:n kertoakseen Metsäliiton hinnamäärityksen tilanteesta. Vastaavasti ennen kaikkea PT piti aktiivisesti yhteyttä HL:ään kertoakseen UPM:n hintaneuvottelujen vaiheesta. Nämä puhelinkeskustelut liittyivät MTK:n ja Metsäliiton ylimmän johdon esittämään toiveeseen pitää aktiivisesti yhteyttä.

Metsäliiton oli pakko markkinasyistä saada hinnat suurin piirtein samoille tasoille, jotta pystyi tekemään kannattavaa kauppaa. Jos Metsäliitto olisi määrittänyt hintatasonsa huomattavasti muita korkeammalle, lopputulos olisi ollut se, että muut olisivat vetäytyneet ostomarkkinoilta ja antaneet Metsäliiton ostaa ostotarpeensa täyteen. Tällöin Metsäliitolla olisi ollut äärettömän kalliit puut kädessä, minkä jälkeen muut olisivat tulleet ostomarkkinoille ja ostaneet huomattavasti halvemmalla omat puunsa.

AO oli tietoinen metsäpäälliköiden tapaamisista. AO oli esittänyt toivomuksen, että pidetään aktiivisesti yhteyttä kilpailijoihin. Myös hallituksen puheenjohtaja AU oli selkeästi tietoinen näistä keskusteluista.

HL ei antanut muiden yhtiöiden metsäpäälliköille Metsäliiton hinnoitteluohjeita.

HL kertoi, että ei ole ollut tapaamisessa, jossa UPM:n ja Metsäliiton metsäpäälliköt olisivat yhdessä haukkuneet Keski-Suomen aluejohtajia.

MM on oikeudessa Kilpailuviraston ja Metsäliiton nimeämänä todistajana kertonut toimineensa Metsäliiton aluejohtajana Äänekoskella vuodesta 1992, pääkonttorissa hankintajohtajana vuodesta 1998 ja metsäpäällikkönä vuodesta 1999. Vuonna 2003 tehtävät vaihtuvat logistiikkaan ja bioenergiaan.

MM on kertonut osallistuneensa Metsäteollisuus ry:n tiloissa metsäpäälliköiden tapaamisiin. Tapaamisia oli muutaman kerran vuodessa,

vuonna 2001 ne vähenivät, ei tainnut enää montaakaan tapaamista olla. Tapaamisiin osallistuivat HV ja VP. Tapaamisissa seurattiin Me ja muut - tilastoa, jossa oli puutavaralajeittain hinta ja hintakehitys eli viikkohinnat. Jokaisella oli tilasto, josta näkyi oma hinta ja keskiarvona muiden hinta, mutta ei muiden firmojen yksityisiä hintoja. Tapaamisissa keskusteltiin, miten voitaisiin menetellä, että saataisiin puukauppa sujumaan. Taustamateriaalina oli, miten hinnat olivat kehittyneet.

Jokaisella oli käytössä omat tilastot, jossa oli pääpuutavaralajittaiset hinnat edellisiltä viikoilta tietyltä jaksolta. Joihinkin tilaisuuksiin Metsäteollisuus ry. oli ajanut hintakäyrät, joissa näkyivät pääpuutavaralajien hinnat, niiden kehitys, valtakunnan keskitasot eli ry:n jäsenkunnan ostojen keskihinnat puutavaralajeittain. Muu teollisuus tahtoi syyttää Metsäliittoa vähän liian korkeista hinnoista ja sitä vastaan sitten jokainen vertaili omaa hintaansa, seurasi itse keskiarvohintoihin verrattuna. Siitä käytiin keskustelua, mutta vertailukohtana olivat keskiarvohinnat, kaikkien hinnat eivät näkyneet erikseen. Taululla tai piirtoheitinkalvolla oli näkyvissä keskiarvohinta. Jokainen näki itse omat hintansa. Sitä saatettiin kommentoida, mutta hyvin yleisellä tasolla.

Tapahtuneesta hintakehityksestä keskusteltiin ja siitä, mitä käyrät näyttivät. Keskustelua ei käyty sillä tavalla, että olisi keskusteltu, mitä hintoja pitäisi laskea tai nostaa.

Keväällä 2002 puukauppa ei käynyt. Metsäliitossa kiteytyi ratkaisuesitys, että kuitupuun hintaa korotetaan yhdellä eurolla ja läpimittavaatimusta lasketaan senttimetrillä. Oli kohtuullista, kun Metsäliitolla oli Metsä-Botnian puunhankinta vastuulla ja UPM oli toinen omistaja, kertoa asiasta toiselle pääomistajalle ennen kuin Metsäliitto tulee julkisuuteen. Tätä varten järjestettiin tapaaminen, johon osallistuivat JN, AO, HV ja MM. Tapaamisessa kerrottiin, että Metsäliitolle oli kiteytynyt tällainen ratkaisu ja että tällaiseen ratkaisuun oli pakko lähteä, jotta puukauppa saadaan käyntiin. Keskustelua käytiin yleisesti hintaratkaisun vaikutuksista. Siinä saattoi olla kuulustelua, mitkä olivat mielialat. Yleistä keskustelua käytiin siitä, mitä ratkaisu vaikuttaa puun hintaan ja Metsä-Botnian puun hintaan.

Puhelinkeskusteluja käytiin, monestakin asiasta. HV jatkoi tätä omaa rooliaan, eli hintapoliisina toimimista tai puuhinnan varjelua, ja saattoi soittaa puun hinta-asioista. HV saattoi soittaa, jos näki omista tilastoistaan, että jossakin päin maata kehitys ei UPM:n mielestä ollut tyydyttävä. UPM:n oma kenttä oli saattanut syyttää Metsäliittoa kovista hinnoista, niin tämän seurauksena HV saattoi tiedustella Metsäliiton kantaa asiaan.

HV oli varmaan omista tilastoistaan havainnut, että Keski-Suomessa UPM:n kannalta asiat eivät menneet hyvin, ja Metsäliittoa syytettiin kovien hintojen käytöstä. Tämän seurauksena HV soitti ja sovittiin, että kuunnellaan osapuolia. Tätä varten kutsuttiin nämä kaksi aluejohtajaa - PR ja PK - Espooseen tilaisuuteen, jossa kuultiin heidän tarinansa, mikä oli heidän näkemyksensä hintakehityksestä ja hintakäyttäytymisestä Keski-Suomessa. Kuunneltiin aluejohtajien kertomus, kuka oli hintaa vedättänyt ja millä tavalla. Sen jälkeen mitään päätöksiä ei tehty, eikä myöskään sopimuksia siitä, miten käyttäydytään eteenpäin.

AO tiesi yleisellä tasolla, että metsäpäälliköiden keskusteluja oli käyty, mutta MM ei raportoinut yksityiskohtia tai säännöllisesti. Yleisellä tasolla aluejohtajilla oli tehtävänä selvittää naapurien käyttäytymistä. Mikkelin tapauksen jälkeen todettiin, että kilpailulain rikkovaa toimintaa ei pidä tehdä. Kolmikantakeskusteluja käytiin vielä vuonna 2001, mutta vähemmän.

AO on oikeudessa Metsäliiton nimeämänä todistajana kertonut toimineensa Metsäliitto osuuskunnan toimitusjohtajana vuodesta 1992 ja pääjohtajana vuodesta 1994 eläkkeelle siirtymiseensä 2006 asti.

AO on kertonut, että hän oli tutustunut JN:n ja MM:n kertomuksiin tapaamisesta, jossa puhuttiin kuitupuun hinnan korottamisesta yhdellä eurolla ja läpimittavaatimuksen laskemisesta yhdellä senttimetrillä. Ne vastasivat AO:n käsitystä tilanteesta. Varmasti tuli selväksi, että Metsäliitossa päätös oli tehty. JN ja HV eivät ottaneet kantaa asiaan, vaan ilmoittivat, että harkitsevat tilannetta. Ei ollut tavanomaista, että kilpailijalle kerrottiin hinnoittelupäätöksestä etukäteen, mutta tässä oli taustalla Metsä-Botnia-yhteistyö.

Hintaodotusneuvotteluissa vuosina 1997 ja 1998 Metsäliitto oli mukana MTK:n ryhmässä, ei varsinaisena jäsenenä, vaan ikään kuin asiantuntijajäsenenä. Metsäliittoa käytettiin ikään kuin välimiehenä. Metsäliitto ei voinut osallistua neuvotteluihin omistustaustansa takia. Kun neuvotteluja käytiin, Metsäliittoa käytettiin ikään kuin tunnustelijana. Pyydettiin ottamaan selvää, oliko mitään mahdollisuuksia.

Metsäliitto ei halunnut sitoutua MTK:n näkemyksiin eikä teollisuuden näkemyksiin, vaan haluttiin jättää pelivaraa. Oli tietysti selvää, että kovin kauas lopputulemista ei voinut ajatella menevänsä, mutta erilaisia painotuksia saattoi olla.

AO ei ole ollut hintaodotusneuvottelujen jälkeen 1999–2004 sopimassa UPM:n tai Stora Enson kanssa puun hinnoista tai markkinointiohjeitten muuttamisesta. Myöskään metsäpäälliköiden tai aluejohtajien ei ollut mahdollista niin tehdä. Metsäpäälliköiden tapaamisilla oli pitkä historia ja perinne, ne olivat välttämättömiä. AO ei saanut informaatiota, että tapaamiset olisivat loppuneet vuoden 1999 jälkeen. Metsäpuolella on paljon yhteisiä asioita, jotka on pakko hoitaa. AO tiesi, että metsäpäälliköt ja aluejohtajat tapasivat erilaisten asioiden ympärillä vuosina 1997–2004. Oletus oli, että tapaamisissa asiat olivat asiallisia ja lainmukaisia.

OL on oikeudessa Kilpailuviraston ja Metsäliiton nimeämänä todistajana kertonut toimineensa Metsäliiton Pohjanmaan hankinta-alueen aluejohtajana vuodesta 1996. Heinäkuussa 2000 OL siirtyi Kaakkois-Suomen hankinta-alueen aluejohtajaksi ja maaliskuussa 2007 pääkonttoriin Suomen puunhankinnan hallintojohtajaksi.

OL on kertonut, että kilpailijoiden edustajien kanssa käytiin muutaman kerran yleisluonteisia keskusteluja raakapuun hinnoittelusta, kun OL toimi aluejohtajana Pohjanmaalla. OL kävi keskusteluja PSR:n kanssa, kerran tai kaksi Stora Enson X:n kanssa. PSR:n kanssa keskusteluja oli pari kertaa vuodessa, vuonna 1996 kerran, vuonna 1997 pari kertaa, 1998 ehkä kerran, mutta ei sen jälkeen. Kolmenkeskisiäkin tapaamisia ehkä oli, OL muisteli olleensa Oulussa hotelli Vaakunassa. Myös puhelinsoittoja oli, esimerkiksi jos jollakin yksittäisellä leimikolla oli ollut poikkeuksellisen kova hinta.

Kolmenkeskisissä tapaamisissa keskusteltiin puumarkkinatilanteesta, esillä saattoi olla Me ja muut -tilastoja. Yrityksen tulevasta hinnoittelusta ei keskusteltu.

OL kertoi, että myös Kaakkois-Suomen aluejohtajana hän keskusteli kilpailijoiden edustajien kanssa puumarkkinatilanteesta. OL keskusteli Stora Enson VH:n, EL:n ja PTR:n kanssa, UPM:n JS:n ja MP:n kanssa. OL piti tapaamisia sidosryhmätoimintana. Jokainen oli vuorollaan isäntä, ehkä JS oli aktiivisin.

OL muisteli, että vuonna 2000 oli yksi tapaaminen UPM:n TP:n kanssa, todennäköisesti syksyllä. OL muisteli olleensa tapaamisissa Punkaharjulla, Pelloksessa, Laukaalla ja Viitalammella. OL muisti tapaamisen Stora Enson pääkonttorilla ja muisti olleensa Kaasniemellä ja Savonlinnassa.

OL meni vuonna 2000 uutena aluejohtajana Kaakkois-Suomeen ja oli kova tarve saada tietoa ja tutustua Kaakkois-Suomen puumarkkinaan. Tapaamisissa oli käytössä Me ja muut -tilastoja. Tapaamisissa vuonna 2001 jokainen kertoi kuukauden vanhoista luvuista omia ostohintojaan, luonnollisesti omalta kannaltaan sattuvasti pyöristettynä. Tilastoja käytettiin jossain määrin vielä 2002, vuodesta 2003 OL ei ollut varma. Tapaamisten luonne meni yleisempään suuntaan. Kuntakohtaisia tietoja käytettiin muutaman kerran vuosina 2000 ja 2001, yleensä tilastot olivat metsäkeskuskohtaisia. Tilastot olivat edellisen kuukauden toteutuneita keskiarvoja, edellisen kuukauden tai kolmen kuukauden. Tulevasta hinnoittelukäyttäytymisestä OL ei keskustellut, jotain yleistä spekulatiota saattoi olla siitä, mitä markkinoilla voisi tulla tapahtumaan. Yleisellä tasolla keskusteltiin puulajitarpeista. Joitain karkeita suuntalukuja siitä, miten yritykset olivat ostaneet täyteen omaa ostotavoitettaan, kerrottiin.

Yhteisestikin todettiin, että kuntakohtaiset tiedot ovat liian yksityiskohtaisia, että ollaan liian tarkalla tasolla ja että sellaisia tietoja ei voida käydä läpi.

PK on oikeudessa Kilpailuviraston ja Metsäliiton nimeämänä todistajana kertonut toimineensa Metsäliiton Pohjois-Suomen hankinta-alueen aluejohtajana 1993-1998 ja sen jälkeen Keski-Suomen aluejohtajana noin neljä vuotta ja sen jälkeen pääkonttorissa hankintajohtajana. PK jäi pois Metsäliitosta 2008.

PK on kertonut, että oli kerran ollut Oulussa hotelli Vaakunassa tapaamisessa yhdessä kilpailijoiden edustajien kanssa. Tapaamisessa olivat UPM:n PSR sekä mahdollisesti MP ja Stora Enson MK. Tilaisuudessa keskusteltiin miten puumarkkinat toimivat, millaisia ongelmia oli tarjonnan ja kysynnän suhteen. Yleisellä tasolla saatettiin keskustella hinnoista.

Metsätyönantajien kokouksia oli kerran vuodessa, ehkä jopa kaksi kertaa vuodessa. On mahdollista, että näissä yhteyksissä on keskusteltu markkinatilanteesta. PK ei muistanut, että Me ja muut -tilastoja olisi ollut esillä.

PK muisteli tavanneensa Keski-Suomessa Savon Sellun tiloissa kilpailijoiden edustajia pari kertaa, UPM:stä PR:n ja MP:n sekä Stora Ensosta EO:n ja Ö:n. Tapaamisissa oli todennäköisesti esillä Me ja muut -

tilastot. Tilastoista sai tietoa, miten hinnat olivat kehittyneet edellisinä kuukausina, katseltiin, mikä oli yleinen hintataso ja miten se oli kehittynyt.

PK oli Metsäliiton pääkonttorissa Espoossa kokouksessa, jossa olivat MM ja HV sekä UPM:n aluejohtaja PR. Kokouksessa käsiteltiin Keski-Suomen aika korkeaa hintatasoa.

PK:n mukaan aluejohtajien tapaamisilla Pohjois-Suomessa tai Keski-Suomessa ei ollut yhtään mitään vaikutusta. Tapaamisissa käsiteltiin yleisellä tasolla näitä asioita, mutta varmasti siellä kilpailulain rajamailla liikutettiin.

MP on oikeudessa Kilpailuviraston nimeämänä todistajana kertonut toimineensa UPM:n aluejohtajana Kainuussa vuodesta 1997, Keski-Suomessa vuodesta 2004 ja Kajaanissa vuodesta 2006.

MP on kertonut osallistuneensa kilpailijoiden edustajien kanssa keskusteluihin puukaupan tilanteesta. Keskusteluihin osallistuivat UPM:ltä PK, OL ja Ä sekä Stora Ensolta MK, EO, Ö, PTR ja VH. Tapaamisia oli 2-4 vuodessa. Joku alkoi soittaa kokoon, MP ei koskaan kutsunut. Puukaupan määrästä keskusteltiin, miten milläkin alueella, katsottiin tilastoista onko kauppaa käyty ja puhuttiin sitten muun muassa hinnoista. Me ja muut -tilastoja käytettiin. Kaikilla oli yhteinen huoli: puukaupan pitäisi käydä - ja se käy jos hinta on vakaa. Tarkoitus oli hillitä hinnannousua, pyrittiin hintahallinnan parantamiseen, jotta puun tarjonta olisi tasaista.

JL on oikeudessa Kilpailuviraston ja Metsäliiton nimeämänä todistajana kertonut toimineensa Metsäliiton aluejohtajana Pohjanmaalla 1990-luvun alusta kesään 1996 asti, Länsi-Suomessa Raumalla kesästä 1996 kesään 1999. Täältä JL siirtyi hankintajohtajaksi pääkonttoriin vuonna 2003 kesään asti. JL aloitti kesällä 2003 uudestaan Pohjanmaan hankinta-alueen aluejohtajana ja siirtyi kesällä 2004 Tampereelle aluejohtajaksi.

JL on kertonut, että tapasi Metsä-Rauman operatiivisessa puuryhmässä muun muassa UPM:n aluejohtajaa CW:tä. JL tapasi CW:tä kahdenkin kokousten jälkeen tai konttorilla. Joskus puhuttiin satunnaisesti puhelimesta. Tapaamisissa olivat Me ja muut -tilastot mukana. Tilastoja käytettiin, mutta omia lukuja ei luettu; kilpailijan liikkeitä näki riittävällä tarkkuudella luvuista, koska yhteinen markkinaosuus oli 80 prosenttia. Ostotavoitteista tai toteutuneista hankintamäärästä ei keskusteltu, niitä pidettiin salaisuuksina. Määrästä todettiin, oliko puukauppa vauhdissa ja miten määrät suhtautuivat edelliseen vuoteen. Toteutuneesta hintatasosta keskusteltiin niin, että verrattiin, oliko se edellisestä vuodesta noussut, ja saatettiin todeta, vastasiko taso valtakunnan tason näkemystä tai odotusta. Keskusteltiin yleisellä tasolla. Toisen kanta-asiakkaiden tai sopimusasiakkaiden leimikoiden ostosta ei keskusteltu.

JL toimi hankintajohtajana 1999-2003 ja toimi silloin Metsäliiton neuvottelijana Metsähallituksen runkosopimuksista neuvoteltaessa. JL keskusteli runkosopimuksista yleisellä tasolla UPM:n PSR:n kanssa. Omia määriä tai hintoja ei kerrottu.

AM on oikeudessa Kilpailuviraston ja Metsäliiton nimeämänä todistajana kertonut toimineensa Metsäliiton Etelä-Suomen hankinta-alueen aluejohtajana lokakuusta 1997. AM siirtyi 2007 Itä-Suomeen ostojohtajaksi.

AM on oikeudessa kertonut, että tapasi Etelä-Suomen hankinta-alueen aluejohtajana kilpailijoiden edustajia: UPM:n JS:n muutaman kerran ja CW:n kerran sekä Stora Enson JM:n ja Å:n. AM tapasi kollegoita 2-3 kertaa vuodessa. Vuonna 2001 tapaamisia oli vielä, 2002 ei enää ehkä tavattu. Ensimmäinen tapaaminen oli lentoaseman tuntumassa olevassa hotellissa. Yleensä JS otti puhelimitse yhteyttä ja katsottiin sopiva päivä. Vain JS toimi kutsujana. Tapaamiset olivat kolmenkeskisiä. Puhelinkeskustelujakin käytiin. Metsäalan yleistilanteesta, markkinatilanteesta keskusteltiin. Kaikilla oli huoli siitä, oliko puuta riittävästi markkinoilla ja keskusteltiin, mitä oli tehtävissä, että saataisiin puuta enemmän markkinoille metsäkeskusten ja metsäyhdistysten kautta. Eri henkilöillä oli vähän eri suhteita yhdistyksiin.

Keskusteluissa ei ollut mukana Me ja muut -tilastoja. Hyvin yleisellä tasolla keskusteltiin ostotarpeista. Tulevasta hinnoittelukäytännöstä ei keskusteltu.

Kouvolan tapaamisessa 26.1.1998 JS kertoi Mikkelin tapauksesta. JM kertoi saaneensa ohjeet, että ei saa keskustella puun hinnoista eikä sopia mistään asioista tämän porukan kanssa. Silloin sovittiin, että tällaisista asioista ei puhuta. Tämä oli toinen tapaaminen, missä AM oli mukana, ensimmäinen oli ihan pelkkä tutustuminen.

JK on oikeudessa Metsäliiton nimeämänä todistajana kertonut toimineensa Metsäliitossa laskutuspäällikkönä vuosina 1995-2005.

JK on oikeudessa kertonut, että kustannustietojen vaihto oli hyvin vanha juttu. Vaihdetuista kustannustiedoista eivät ilmenneet kantohinnat. Kuriositeettina olivat korjauskustannukset, jotka käsittivät puun hakkuun ja alkukuljetuksen autotien varteen.

VP on oikeudessa Stora Enson nimeämänä todistajana kertonut, että hän tuli yhtiöön 1970-luvulla ja toimi Stora Enson metsäpäällikkönä vuodesta 1992 tai 1993 eläkkeelle siirtymiseensä kesällä 2003 asti.

VP on oikeudessa kertonut, että UPM veti hintaodotusneuvotteluja ja Stora Enso tavallaan seurasi, mitä tapahtuu. Neuvottelut olivat vaikeita, eikä niissä itse asiassa yhtään kertaa saatu aidosti tulosta aikaan. Stora Enson rooli oli perässäkulkija. Informaatiota vaihdettiin PT:n kanssa puhelimitse, PT oli hyvin aktiivinen ja soitteli, kerrottiin neuvottelujen etenemisestä. AO:n kanssa VP ei keskustellut. Kerran oli poikkeuksellisesti tapaaminen, jossa olivat mukana toimitusjohtajat, JH ja JN. Keskustelu oli yleisellä tasolla, huolehtimista puun saatavuudesta.

Hintaodotusneuvottelujen jälkeisenä aikana pidettiin lyhyitä tapaamisia usein jonkin muun kokouksen jälkeen. Niitä pidettiin, jos oli hyvin poikkeuksellinen tilanne, markkinahäiriö. Useimmiten aloite tuli UPM:n taholta. Kun puukauppa kävi ja oli normaalitilanne, ei ollut mitään syytä tavata. Syy saattoi olla puukaupan tyrehtyminen. Siihen oli usein syynä puun hinnan äkillinen nousu jollakin alueella. Tämä aiheutti odottavan tunnelman puumarkkinoilla ja puukauppa tyrehtyi. Jos puun hinnat olivat tasaisia ja vakaita, niin silloin MTK:kaan ei pahemmin jarruttanut ja puukauppa kävi.

Keskustelut olivat eripuraisia ja syytteleviä. VP:lle oli jäänyt epämiellyttävä mielikuva, koska oli aina syntipukin penkillä, koska

syytettiin korkeista tukin hinnoista, syytettiin, että Stora Enso oli syyppää markkinahäiriöön. Häiriömaakuntia olivat Etelä-Karjala, Etelä-Savo ja Pohjois-Karjala. Stora Enso ei silloin toiminut Länsi-Suomessa ja oli Keski-Suomessakin hyvin vähän mukana.

Tapaamisissa oli mukana Me ja muut -tilastoja. Joskus Metsäteollisuus ry valmisti grafiikkaa, jossa näkyi puun hinnan kehitys. Esillä olivat ne muutamat maakunnat, joita keskustelu mahdollisesti tuli koskemaan.

Yhtiökohtaisia kantohintoja ei esitetty, vaan joku sanoi, että olemme näin paljon alapuolella keskihintaa, kuka on yläpuolella. VP vältti sanomasta omia hintoja, jos jotain sanoi, niin hyvin yleistä suuruusluokkaa. VP ei halunnut paljastaa yhtiön strategiaa siitä, että tukin hinta oli korkeampi kuin kilpailijan.

Keskustelut päättyivät yleiseen hämminkiin. VP:lle oli selvää, että keskustelu ei aiheuttanut mitään toimenpiteitä, yhtiössä tehtiin omista lähtökohdista olevat hintaratkaisut.

Hintaodotusneuvottelut loppuivat vuonna 1999. Vuosina 2000 ja 2001 oli vielä opettelua aikaan, jossa ei ollut mitään kiinnekohtaa, jolla markkinahintaa muodostetaan. Keskusteluja käytiin vielä vuonna 2001, mutta ei enää 2002. VP piti keskusteluja hyödyttöminä. Ilmeisesti kilpailija näki, että VP ei ollut innostunut niihin, ja keskustelut kuihtuivat.

Tämän jälkeen UPM:ltä tuli silloin tällöin puhelinsoittoja yksittäisistä leimikoista. HV ripitti VP:n pahanpäiväisesti siitä, että olitte maksaneet siellä ja siellä tämmöisestä leimikosta näin ja näin. VP ei itse soittanut muille, eikä muistanut puhuneensa Metsäliiton MM:n kanssa.

VP tiesi, että aluejohtajat tapasivat. VP ei tiennyt, mitä oli puhuttu, mutta arveli, että oli puhuttu kaikkia samoja yhteisiä asioita, joista metsämiehet tavatessaan puhuvat. Varmasti oli puhuttu myös puumarkkinatilanteesta. Ohjeistuksia keskusteluista tarkennettiin useassa vaiheessa, kun kilpailuasiat tulivat pintaan Mikkeli-tapauksen eri vaiheissa. Aluejohtajat saivat tavata, mutta oli selvää, että lainvastaisia asioita ei saanut käsitellä. Mikkeli-tapauksen tiimoilta palattiin kilpailuasioihin useaan kertaan. Lakimies valmisti ohjeistukset, ne kirjattiin johtoryhmässä ja henkilöstöä koulutettiin siitä, miten näissä asioissa piti toimia.

Keväällä 2002 Metsäliiton tai UPM:n puolelta soitettiin ja kerrottiin, että MTK ja Metsäliitto olivat päässeet ratkaisuun puukauppatilanteesta. Kuitupuun hintaa lisätään eurolla ja läpimittavaatimusta alennetaan senttimetrillä. Stora Ensoa houkuteltiin tulemaan mukaan ratkaisuun. Selvästi tuli esiin, että UPM lähtee siihen. Stora Enso halusi vartioida kuitupuun hintaa eikä lähtenyt mukaan. Julkisuudessa yhtiötä pidettiin rumana ja pahana, kun se ei hyväksynyt ratkaisua.

MK on oikeudessa Stora Enson nimeämänä todistajana kertonut toimineensa Stora Enson Pohjois-Suomen hankinta-alueen aluejohtajana vuosina 1997 ja 1998. Tämän jälkeen MK toimi metsänkehitysjohtajana ja vuodesta 2000 kotimaan aluehankinnan johtajana. MK nimitettiin metsäpäälliköksi elokuussa 2003.

MK on oikeudessa kertonut, että oli hintaodotusneuvottelujen aikaan Stora Enson neuvotteluryhmän jäsen. Myyjäpuolella oli täydellinen informaatio

kahden neuvotteluryhmän kesken siitä, mitä toisessa neuvotteluryhmässä tapahtui. Kaikista tuntui hieman absurdilta, että Suomeen syntyisivät kahdet puumarkkinat. MK ei tiennyt VP:n ja PT:n keskusteluista, MK itse ei vaihtanut tietoja toiseen ryhmään eikä keskustellut UPM:n tai Metsäliiton edustajien kanssa.

MK tapasi aluejohtajana Pohjois-Suomessa kilpailijoiden aluejohtajia yhden tai kaksi kertaa, kerran Oulun Vaakunassa ja kerran Pohjois-Suomen metsätyönantajien kokouksen yhteydessä. Tapaamisissa olivat Metsäliitosta Y ja OL, UPM:stä PSR tai MP. Keskusteluissa puhuttiin yleisesti puumarkkinatilanteesta, puun saatavuuden parantamisesta.

MK tapasi kotimaan hankinnan johtajana kilpailijoiden aluejohtajia muutaman kerran. Vuosina 2001 tai 2002 Pelloksen tehtaanjohtaja esitteli tehdasta. MK osallistui vain tehtaan esittelyyn ja iltapalaan, silloin ei keskusteltu raakapuumarkkinoista. Metsäpäivien yhteydessä vuonna 2003 aluejohtajat tapasivat aamupäivällä Stora Enson pääkonttorilla Kanavarannassa. Paikalla olivat UPM:stä MP ja Metsäliitosta OL, Stora Ensosta MK:n lisäksi PTR. Käytiin yleistä metsäpoliittista keskustelua, miten puun saatavuutta voitaisiin edesauttaa. Osa vieraista oli metsäpäivätunnelmissa ja osa keskustelua oli hyvin yleisellä tasolla. MK muisteli osallistuneensa vuonna 2000 tai 2001 tapaamiseen Ruokolahdella. Keskustelu oli yleisluontoista.

Metsäpäällikkönä MK ei ollut keskustellut kilpailijoiden metsäpäällikköiden kanssa raakapuun hankinnasta tai hinnoista. MK tapasi metsäpäälliköitä Metsäteollisuus ry:n metsävaliokunnassa. Siellä keskusteltiin puumarkkinoista, mutta ei hinnoittelusta tai puukaupoista. Muutamia puhelinkeskusteluja käytiin julkisista leimikoista, yleensä Keski-Suomesta. Kilpailijat pyrkivät reklamoimaan Stora Enson hinnoittelusta. MK piti tätä kiusallisena, eikä tehnyt sellaista itse.

Yhtiössä oli kilpailuoikeudellista koulutusta vuonna 1998 ja vuosituhaten vaihteen jälkeen pariin otteeseen. Vuonna 2001 ja vielä 2004 käytiin läpi periaatteita, millä tavalla on syytä toimia. Aluejohtajien tapaamisia ei kielletty, mutta käytiin läpi periaatteita siitä, millaista keskustelua voi käydä ja millaista tietoa voi vaihtaa. Kiinnitettiin huomiota omaan hinnoitteluinformaatioon ja tuleviin toimiin liittyviin kysymyksiin; sen tyyppistä tietoa ei saanut kilpailijalle kertoa.

MK tiesi aluejohtajien tapaamisista, mutta ei niihin erityisesti kehottanut. Niissä käytiin yleistä alueellista metsäkeskustelua.

MK osallistui Metsähallituksen kanssa käytyihin neuvotteluihin. MK ei ollut yhteydessä kilpailijoihin.

Stora Ensossa pohdittiin kustannustietojen vaihdon lainmukaisuutta. Kyse oli historiatiedosta ja yhtiössä oli käsitys, että vaihto oli täysin laillista.

MK kertoi, että keväällä 2002 oli kuullut VP:ltä MTK:n ja Metsäliiton sopimuksesta, joka koski kuitupuun läpimittavaatimusta ja hinnankorotusta. MK uskoi, että VP tiesi sopimuksesta ennen sen julkiseksi tuloa. UPM oli liittynyt sopimukseen ja Stora Ensossa käytiin keskustelua suhtautumisesta siihen. Stora Enso ei voinut sopimusta hyväksyä ja jäi sen ulkopuolelle. Siitä tuli sitten aika paljon lunta tupaan.

VH on oikeudessa Stora Enson nimeämänä todistajana kertonut, että hänet nimitettiin Pohjois-Karjalan hankinta-alueen aluejohtajaksi 1999. Tämän jälkeen VH toimi Etelä-Karjalan ja Saimaan hankinta-alueiden aluejohtajana.

VH on oikeudessa kertonut, että osallistui aluejohtajien tapaamisiin noin kaksi kertaa vuodessa kuuden vuoden ajan eli yhteensä noin 12 kertaa. Ensimmäinen kerta oli jo ennen nimitystä vuoden 1998 puolella Kimmelissä. Paikalla olivat TP, EL, Q ja Ä. VH tutustutettiin toisiin, se oli hyvin leppoisa jutustelua. Jotain puun markkinatilanteesta puhuttiin, lähinnä miten puun tarjontaa voisi lisätä. Se oli hyvin keskeinen teema melkein kaikissa muissakin kokouksissa.

Etelä-Karjalassa, joka oli todella kuuma alue, olivat esillä alkuvaiheessa ihan samat asiat, tarjonta ja metsäpolitiikan yleispiirteet. Puun tarjontatilanteesta keskusteltiin hyvin yleisluonteisesti lähes joka kokouksessa jotain. Puhuttiin, miten ostotavoitteet olivat toteutuneet, mutta yleisluonteisesti, pyöreästi. VH kertoi oman toteutumansa noin 25 prosentin tarkkuudella. Voitiin todeta, että puukauppa ei käy - mitä tehdään? Tai voitiin todeta, että ei ollut hätää. Eniten valiteltiin kyllä puutteita. JS toi hintavertailuja esille. Vuonna 2001 kuntakohtaisia hintaliuskoja vertailtiin, mutta se loppui sitten.

Kun PTR:stä tuli aluejohtaja vuonna 2002 tai 2003, näihin porukoihin tuli UPM:stä pohjoisesta MP. MP osallistui 2-3 kertaa. Myös PTR oli säännönmukaisesti mukana. Myöhemmin oli sellaisia kokouksia, missä PTR ja MP eivät olleet, oli vain eteläpään alueen miehitystä eli JS, OL ja VH ja ehkä EL. JS oli aloitteellinen, kuten koko UPM-firma.

Esimerkiksi Viitalammen kämpällä, joka on Stora Enson metsästysmaja, VH oli isäntänä. VH keitti kahvit ja hankki poronlihaleikettä ja leivät. Juteltiin metsästys- ja kalastusasioita. Sitten menttiin tähän, miten puukauppa käy. Miten on teillä käynyt ja miltä vaikuttaa. Sitten puhuttiin metsäpolitiikkaa, saatettiin ihmetellä yhteen ääneen, kuinka kallis puun hinta yleensä on. Sitten puhuttiin puun tarpeesta, ostotavoitteiden karkeasta toteutumisesta. Mahdollisesti silloin ei enää ollut kuntakohtaisia papereita, ehkä oma Me ja muut -paperi, joka on laillinen hintatilasto. Ehkä sitten joitain vertailuja tehtiin ja paljastettiin. VH itse suhtautui vertailuun hyvin pidättyvästi ja paljasti hyvin varovasti mitään omista asioista.

JS oli aktiivisin, hänellä oli kannettava tietokone mukana ja hän naputteli sinne joitakin lukuja. Mitään yhteisiä muistiinpanoja ei tehty, eikä kukaan ollut sihteeri. Vuoden 2001 jälkeen ei enää ollut esillä kuntakohtaisia tietoja. Tämän jälkeen, jos mukana oli hintapapereita, niin Me ja muut -tilastosta saatettiin paljastaa joskus lukuja, jotka olivat vain omassa tiedossa eli oma rivi. Ei ollut piirtoheittämiä, vaan luvut sanottiin suullisesti ja VH ja uskottavasti muutkin käyttivät isoja pyöristyksiä ainakin euroaikana. Mitään ei sovittu, vaikka sellaisia esityksiä oli. JS esitti, että sovittaisiin. OL sanoi kerran, että hänellä ei ole mitään valtuutuksia tällaisella forumilla sopia puun hintoja. VH:lla ei ollut tarvetta eikä halua sopia. Sopiminen olisi tarkoittanut Stora Enson aseman heikentymistä, koska Stora Enso oli niin paljon niskan päällä tällä tärkeällä ostoalueella.

Vuonna 2001 tai 2002 johtoryhmässä annettiin ohjeistusta, miten yksityiskohtaisista asioista ei saa puhua, jos tavataan. Ainakin kuntataso oli liian yksityiskohtaista. Yksi ohje oli, että minkäänlaisia tapaamisia toisten ostajien kanssa ei saanut tapahtua aluejohtajien alapuolella.

Kanavarannassa keväällä 2002 oli jonninjoutava kokous, jossa oli krapulaisia miehiä ja ikävä ilmapiiri. Lähinnä puun tarjonta oli asia, mutta ei edistytty mihinkään.

VH piti Kilpailuviraston todistetta 13 JS:n kirjoituksina. VH saattoi antaa muutaman kerran Stora Enson osalta kuntakohtaisia tietoja. VH muisteli, että vuonna 2000, kun JS astui kuvaan mukaan, niin silloin VH kertoi muutaman luvun ja silloin muodostui tällaisia tilastoja.

EO on oikeudessa Stora Enson nimeämänä todistajana kertonut, että hän toimi Stora Enson Pohjois-Savon aluejohtajana vuodesta 2000 ja Savon aluejohtajana vuodesta 2003.

EO on oikeudessa kertonut, että tapasi kilpailijoiden edustajia, UPM:n PR:ää ja MP:tä sekä Metsäliiton PK:ta, kun toimi aluejohtajana vuodesta 2000. Myös Ö Stora Ensolta Keski-Savon aluejohtajana osallistui vuosina 2000-2002. Tapaamisia oli jonkun kerran vuodessa, 2001-2002 enemmän, sitten ne pikkuhiljaa harvenivat. Tapaamisia jatkui vuoden 2004 alkupuolelle asti. Savon Sellu oli yleisin tapaamispaikka, Varkaudessa tavattiin kerran. Tapaamisissa keskusteltiin puumarkkinoiden toimivuudesta yleisellä tasolla, miten puukauppa käy ja millaiset ovat tulevaisuudennäkymät, tarpeet ja tarjonta. Hinnasta käytiin keskihintakeskustelua, historiatiedon läpikäyntiä. Metsäteollisuus ry:n käyrät olivat keskustelun pohjana. Joku saattoi luonnehtia omasta ostostaan, että oli keskitason alapuolella - mutta niinhän olimme kaikki - mutta mitään tarkkoja lukuja ei käyty läpi. Raakapuun hinnoittelusta ei sovittu mitään.

PL on oikeudessa Stora Enson nimeämänä todistajana kertonut, että hän on toiminut koko uransa metsäteollisuuden palveluksessa. PL toimi Metsäteollisuus ry:ssä puunhankinnan edunvalvonnan parissa.

PL on oikeudessa kertonut, että osallistui yleensä sertifiointikokousten yhteydessä pidettyihin metsäpäälliköiden tapaamisiin vuosina 1997-2004 noin kymmenen kertaa. Metsäteollisuus ry. toimitti kokoukseen tilastomateriaalin ja PL oli esittelemässä sitä. Runkona oli neljän viikon liukuva tilasto metsäkeskuksittain. Kokouksessa esiteltiin graafisesti puutavaralajikohtaisia hintakäyriä, erikseen pystykaupoista ja hankintakaupoista. Tiedot eivät olleet yrityskohtaisesti eriteltyjä. Kokouksiin osallistuivat vain kolmen suurimman yhtiön metsäpäälliköt, näiden yhtiöiden osuus aineistossa oli noin 80 prosenttia. Usein oli hyvin vähän keskustelua, mutta jos tilanne oli kriittinen tai hankala siten, että hinta oli lähtenyt voimakkaasti nousemaan tai puukauppaa ei saatu liikkeelle, niin kyllä niistä keskusteltiin. Oltiin erittäin huolissaan hinnan hallitsemattomasta noususta ja tilaisuuksissa saattoi olla jossain määrin syytöstäkin toista yhtiötä ja sen hintakäyttäytymistä kohtaan.

PL ei muistanut, että jossain tilaisuudessa olisi ollut esillä grafiikkaa, josta olisi näkynyt kaikkien kolmen yhtiön hintakäyrät. Aluejohtajat pyysivät joskus erikoisraportteja. Kerran MK tilasi Pohjois-

Suomea koskevan Me ja muut -tilaston ja toivoi, että vastaava tilasto lähetetään muillekin Pohjois-Suomessa toimiville yrityksille.

Q on oikeudessa Stora Enson nimeämänä todistajana kertonut toimineensa Stora Enson aluejohtajana Pohjois-Karjalassa vuodesta 1997, Pohjois-Suomessa vuodesta 1999 ja hankinta-alueen jakauduttua kahtia vuonna 2000 Lapissa.

Q on oikeudessa kertonut, että toimiessaan Pohjois-Karjalan alueen aluejohtajana hän tapasi kilpailevien yhtiöiden aluejohtajia monissa tilaisuuksissa. Kolmenkeskisiä tapaamisia ei ollut. Pohjois-Suomessa oli pari kolmenkeskistä tapaamista vuonna 1999. Ne olivat yleisluontoisia lounastapaamisia Oulun paperitehtaan ruokalan kabinetissa. Ne olivat parin tunnin tapaamisia, joissa keskusteltiin ajankohtaisista yleisistä asioista. Mukana olivat Metsäliitosta A ja UPM:ltä MP. Puumarkkinat olivat yksi käsitelty aihe yleisellä tasolla. Papereita ei ollut käsillä, kun tilaisuudet olivat tällaisia pitkiä lounaita, mutta Q ei muistanut tarkkaan. Pyrittiin keksimään keinoja, miten puun tarjontaa saataisiin lisätyksi. Yksityiskohtaisia hintatietoja ei vaihdettu. Voitiin todeta, mihin suuntaan hinta oli menossa. Lapissa, jossa toimivat vain Metsäliitto ja Stora Enso, ei kahdenvälisiä tapaamisia ollut, yleisluontoisissa tilaisuuksissa tavattiin.

Vallitseva käytäntö oli, että aluejohtajat tapasivat, ja se tiedettiin, mutta mitään varsinaista ohjeistusta tapaamisiin ei ollut. Kilpailulakia käsiteltiin johtoryhmässä aika ajoin ja oli koulutusta. Ohje yksinkertaisesti todettuna oli, että hinnoista ei saanut sopia, eikä markkinoita jakaa.

Q ei muistanut olleensa Oulun Vaakunan tapaamisessa yhdessä OL:n kanssa.

LE on oikeudessa Stora Enson nimeämänä todistajana kertonut toimineensa Stora Ensossa markkinointijohtajana vuosina 1997-2004.

LE on oikeudessa kertonut, että Stora Enson strategiaksi muotoutui 1990-luvun lopulla turvata puun saantia maksamalla tukkipuusta kilpailijoita parempi hinta.

LE muisti tapaamisen 10.6.1997, jossa olivat mukana muun muassa PT:lä ja HV. LE ei muistanut, oliko VP esitellyt lukuja. Keskusteltiin yleisellä tasolla. Päiviteltiin, että hakkeen hinta oli korkea.

EL on oikeudessa Stora Enson nimeämänä todistajana kertonut toimineensa Stora Enson aluejohtajana Etelä-Suomessa vuosina 1992-1997 ja Saimaan hankinta-alueella vuosina 1997-2000.

EL on oikeudessa kertonut, että tapasi Etelä-Suomen hankinta-alueella kilpailijoiden aluejohtajia. Kannettiin huolta puuntarjonnan riittävydestä ja keskusteltiin, millä tavalla hinnat olivat kehittyneet. Käytössä olivat Me ja muut -tilastot, joista näkyivät omat ostot ja muiden ostot ryhmänä. Tämän pientä pilkkomista oli tarkoitus tehdä, jotta tieto konkretisoituisi. Saatettiin ilmaista maksettuja hintoja ehkä neljän viikon tilastojen pohjalta. Mitään ei kuitenkaan sovittu.

EL siirtyi Saimaan hankinta-alueelle 1.9.1997. Samanlainen keskustelukäytäntö jatkui. Metsäliiton aluejohtajina olivat Ä ja OL, UPM:llä TP ja JS. Tapaamisia oli satunnaisesti ehkä pari kolme kertaa vuodessa. Keskustelujen sisältö oli aluksi samanlaista, mutta ajan

mittaan väheni numeerisen tiedon käsittely ja vain keskusteltiin. Ei katsottu niin monia numeroita. Jossain vaiheessa EL esitti, että ei pidä tällaisesta toiminnasta ja ei halua kertoa numeerisia hintatietoja. Varmaan ne jäivät sitten pikku hiljaa pois. Tämä tapahtui loppupuolella työaikaa, lähempänä eläkkeelle jääntiä. Viimeiset tapaamiset olivat loppuvuonna 2002, koska EL jäi vuoden lopulla eläkkeelle. Hintatietoja käytiin läpi Me ja muut -tilastojen avulla. Niissä esitettiin neljän viikon liukuva keskiarvo ja ne tulivat viikoittain. Tilastot olivat hankintapiireittäin ja myöhemmin tiimeittäin. Tiimi käsitti useita pitäjiä. Saattoi olla, että myös kuntakohtaisia tilastoja jossain vaiheessa käsiteltiin. Käytäntö oli, että kukin vuorollaan omista papereistaan luki sitä mitä halusi. EL piti tietoja melko luotettavina, omalta osaltaankin tuli pyöristeltyä lukuja.

JM on oikeudessa Stora Enson nimeämänä todistajana kertonut toimineensa Stora Enson aluejohtajana Etelä-Suomessa vuosina 1997-2006.

JM on oikeudessa kertonut, että kun hän tuli aluejohtajaksi 1997 EL sanoi, että tällaisia kilpailijoiden aluejohtajien tapaamisia oli. EL mukaan niihin saattoi mennä, mutta hinnoista lain mukaan ei saanut keskustella eikä sopia. Hyvin yleisesti keskusteltiin puumarkkinoista, niiden tietojen perusteella, mitä julkisuudessa oli. Mitään ei sovittu. JM tapasi pääsääntöisesti UPM:stä JS:ää ja Metsäliitosta AM:ää. Kahdenkeskisiä tapaamisia ei ollut, joskus mukana oli muitakin. Ensimmäinen tapaaminen oli JS:n kutsusta marraskuussa 1997. JS otti esille metsäpalvelutilat ja JM ymmärsi, että JS:llä olisi ollut halukkuutta mennä syvällisempään keskusteluun, mutta JM:llä eikä AM:llä ollut mitään halukkuutta keskustella. JM muisteli ensimmäisessä tapaamisessa sanoneensa JS:lle, että on "ok" että tavataan, mutta että ei keskustele hinta-asioista eikä metsäpalveluasiakkaista, olemme vapaassa markkinataloudessa ja kunnioitamme lakia.

JM tapaamisissa ei kerrottu yhtiökohtaisia kantohintoja eikä näytetty mitään tilastoja eikä vaihdettu sellaisia tietoja. Me ja muut -tilastot eivät olleet esillä. Hinnoista ei sovittu, eikä yksityiskohtaisesti menty puukauppoihin ja hinnoitteluun. Hinnoista puhuttiin siinä mielessä, että puhuttiin puumarkkinoista, mitä yleisen tiedon perusteella oli saatavissa. Keskustelu oli yleisellä tasolla.

Tapaamisia oli kerran pari vuodessa alkuaikoina. Kokoonkutsujana oli aina JS. Tapaamiset päättyivät vuonna 2001. Viimeisessä tapaamisessa Vantaan Cumulus Airportissa läsnä oli UPM:n CW, kyse oli tutustumiskäynnistä, jotain hämminkiä siihen liittyi.

PTR on oikeudessa Stora Enson nimeämänä todistajana kertonut toimineensa Stora Enson aluejohtajana Savon hankinta-alueella vuosina 1997-1999 ja operaatiopäällikkönä vuosina 1999-2001, aluejohtajana Karjalan hankinta-alueella Joensuussa vuosina 2001-2006 ja Etelä-Suomessa Lahdessa vuodesta 2007.

PTR on oikeudessa kertonut, että kilpailijoiden aluejohtajien tapaamiset tulivat hänelle yllätyksenä. PTR aloitti aluejohtajana Karjalan hankinta-alueella elokuussa 2001 ja kevättalvella 2002 PTR:ää pyydettiin järjestämään tällainen tilaisuus Joensuussa. Pyytäjä oli ehkä MP UPM:stä. Tarkoitus oli keskustella vallitsevasta puumarkkinatilanteesta. PTR järjesti tilaisuuden yhtiön Kontiolahdessa olevalla edustussalilla. Me ja muut -tilastoja käytiin läpi ja tehtiin hintavertailuja. PTR sai tilaisuutta varten pyytämättä sähköpostiinsa Metsäteollisuus ry:ltä

metsäkeskusaluetta koskevan tilaston. Ainakin MP:llä, joka oli tilannut tilaston, oli tilasto mukanaan. Ensin keskusteltiin yleisellä tasolla, mutta sitten menttiin katsomaan kunkin toteutuneet hinnat, jokainen luki omat lukunsa.

Ajan kuluessa käsittely muuttui toisenlaiseksi, myöhemmin ei ollut käytössä metsäkeskusaluekohtaisia tilastoja, vaan jokainen tuli omien tilastojensa kanssa tilaisuuteen. Näiden tilastojen informaatioarvo oli kyseenalainen, koska jokainen alue oli erilainen. Metsäkeskuskohtaiset tilastot olivat käytössä vain Kontiolahden tapaamisessa, muissa jokainen toi omat Me ja muut -tilastot. PTR muisteli olleensa mukana viidessä tai kuudessa tapaamisessa. Tapaamisiin osallistuivat Stora Ensolta PTR:n lisäksi VH ja EL, UPM:stä JS ja MP sekä Metsäliitosta OL. Niissä ei sovittu raakapuun hinnasta eikä kanta-asiakkaiden jaosta. Yrittyskohtaisia kanto- tai tavoitehintoja ei kerrottu.

Stora Ensossa annettiin tarkennetut ohjeet aluejohtajien tapaamisista syksyllä 2002. Stora Enson aluejohtajat ilmoittivat kilpailijoille, etteivät halua käydä yksityiskohtaista keskustelua ja että valmius on keskusteluun vain yleisellä tasolla. Keskustelu muuttuikin niin, että yksityiskohtaista keskustelua ei käyty. Tapaamiset aluejohtajataso alapuolella kiellettiin. Esimerkiksi vuonna 2003 keskustelut olivat hyvin yleisellä tasolla.

D on oikeudessa Stora Enson nimeämänä todistajana kertonut toimineensa Stora Enson talouspäällikkönä vuodesta 1997 hieman eri tehtävissä.

D on oikeudessa kertonut, että hän oli mukana toteuttamassa kustannustietojen vaihtoa UPM:n kanssa. Tarkoituksena oli liiketoiminnan kehittäminen, vertailutiedon hankkiminen suorituskyvystä kilpailijoihin verrattuna. D vaihtoi tietoja MH:n kanssa. Vaihdettuja tietoja olivat puun vastaanottomäärät, toimitusmäärät, hallintokustannukset, oman henkilökunnan määrä, korjuukustannukset puutavaralajeittain, käyttöpääomaerät eli varastomäärät ja varastoarvot, saamiset ja ostovelat, jotka liittyvät puun hankintaan. Tehdashintapareja oli neljä tai viisi, jotka raportoitiin tehdashintaan asti. Tiedot eivät olleet liikesalaisuuksia. Näin yksityiskohtaisia tietoja UPM:n osalta ei olisi ollut saatavissa muualta.

Metsäliiton kanssa tehtiin vertailua kerran. Vuosien 1997, 1998 ja 1999 tiedot kerättiin ja ne vaihdettiin ilmeisesti vuonna 2000.

Tiedot vaihdettiin tapaamisissa maaliskuussa. Yksittäisiä numeroita oli 200-250. Tiedot lueteltiin paperilta ja ne kirjoitettiin ylös. Haluttiin jättää lukujen kirjaaminen vastapuolen vastuulle, pitäydettiin suullisessa lukujen vaihdossa. Sen jälkeen kun 1997 tähän menttiin, sitä ei kummempin pohdittu, näin toimittiin vuoteen 2003 asti.

SS on oikeudessa Kilpailuviraston nimeämänä todistajana kertonut toimineensa UPM:n hankintapäällikkönä vuoteen 1999, Pohjanmaan aluejohtajana vuosina 1999-2005 ja metsäpäällikkönä vuodesta 2005.

SS on oikeudessa kertonut, että oli käynyt raakapuun hinnoitteluun liittyviä keskusteluja kilpailijoiden edustajien kanssa sattumanvaraisesti, ei mitenkään systemaattisesti. Jotain on sanottu, kun on nähty. Metsäliiton R:n kanssa on voitu jotakin keskustella. Me ja muut -tilastoja ei ole käyty läpi, joitakin viittauksia on voinut olla, mutta ei systemaattista vertailua. Joitakin yksittäisiä puheluja on voinut

olla. Saatettiin todeta, että jossain puutavaralajissa hinta on korkea, keskusteltiin millä tasolla hinta oli.

SS koki, että esimies, HV toivoi, että keskusteluja kilpailijoiden edustajien kanssa käydään. HV totesi lisäksi, että näissä asioissa pitää dokumenttien ja muitten kanssa olla varovainen. SS:llä oli mielikuva, että aluejohtajat kävivät tällaisia keskusteluja, ainakin Keski-Suomessa.

R on oikeudessa Metsäliiton nimeämänä todistajana kertonut tullessaan Metsäliittoon syksyllä 1998 Pohjanmaan hankinta-alueelle yhteyspäälliköksi. R toimi hankintapäällikkönä vuodesta 1999 ja aluejohtajana vuodesta 2000. R siirtyi pääkonttorille ostojohtajaksi vuonna 2003 ja puunhankinnan johtajaksi vuonna 2005. R on vuodesta 2008 ollut metsäjohtaja.

R on oikeudessa kertonut, että keskusteli UPM:n SS:n kanssa eri yhteyksissä. Hintatasosta saatettiin vaihtaa ajatuksia siten, että jompikumpi totesi hinnassa olevan painetta. Mitään yksityiskohtaista keskustelua tai sopimista ei ollut. Yksityiskohtaisesti Me ja muut -tilastoja ei käytetty. Jossain keskustelussa on voitu sanoa jotakin. Hintoja ei kerrottu toiselle millään tarkalla tasolla, yleiskeskustelussa on voinut olla jotakin puhetta. Keskihintatasosta on voinut olla keskustelua.

YHTIÖIDEN MENETTELYN ARVIOINTI

Hintayhteistyö

Hintaodotusneuvottelut 1997-1998

Hintaodotusneuvotteluilla tarkoitetaan Kilpailuviraston 15.1.1997 antamaan poikkeuslupapäätökseen perustuvaa sopimusjärjestelyä, joka oli voimassa 30.4.1999 saakka. Puun myyjät saivat poikkeusluvan tilapäisissä neuvottelukunnissa harjoitettavaan metsänomistajien väliseen yhteistyöhön neuvotteluissa, joissa pyrittiin saavuttamaan yhteisymmärrys markkinoilla vallitsevasta tilanteesta ja hintaodotuksista yksittäisten metsäteollisuusyritysten kanssa. Kilpailuviraston aiemmissa päätöksissä 4.3.1994 ja 16.3.1994 vielä sallittu metsäyhtiöiden yhteisesiintyminen neuvotteluissa lopetettiin ja alueellinen neuvottelumalli muutettiin valtakunnalliseksi menettelyksi, jossa metsäyhtiöt esiintyivät erikseen neuvotteluosapuolina. Hintaodotusneuvotteluja käytiin tammi-maaliskuussa 1997 ja tammi-elokuussa 1998.

PT:n päiväkirjassa on useita kymmeniä merkintöjä hintaodotusneuvottelujen ajalta yhteydenpidosta PT:n ja VP:n sekä PT:n ja HL:n kesken. Merkintöjen sisältöä kuvaavat seuraavat esimerkit eräiltä päiviltä:

4.2.1997 - Kerroin VP:lle eilisen neuvottelun kuviot. Heillä tänään tapaaminen myyjien suuren neuvottelukunnan kanssa.

21.2.1997 - VP kertoi heidän eilisestä neuvottelustaan. Olivat päässeet myös hinta-asiaan, mutta vastapuoli oli ilmoittanut palaavansa vielä hankintahinta-asiaan.

25.2.1997 - Puhuin VP:n kanssa tilanteesta sekä MhyL-asiassa että hintaneuvotteluista. VP kertoi keskustelleensa kahden kesken pitkään V-P Kupiaisen kanssa. VP kertoi, että hänen mielestään K oli erittäin vakavasti ottanut P:n ehdotuksen: tukit +5...10 mk ja kuidut -5...10 mk. Kokonaisvaikutus voisi olla lievästi +merkkinen.

7.3.1997 - VP: Tämänpäiväinen neuvottelu mennyt heillä penkin alle. Ovat kaukana toisistaan. Myyjäpuoli sanonut, että kuitupuuratkaisun pitää olla +merkkinen. Ei ole yksilöity, pitääkö olla jokaisessa lajissa vai korina. Enso sanonut, että sitten lopetetaan neuvottelu.

10.3.1997 - HL:n kanssa puhelimesta. Kertoi AO:n soitelleen myös JH:lle ja käänyttelleen lisäksi myös myyjäpuolen kellokkaita.

25.2.1998 - Informoin samalla AH:n ja myöhemmin MLi:n, VP:n ja HL:n neuvotteluista.

4.3.1998 - VP soitti illan suussa ja kertoi, että he eivät olleet tänään edistyneet laisinkaan vastapuolen kanssa olleessa tapaamisessa. Ongelmina samat kysymykset kuin meillä.

10.3.1998 - VP soitti ja kysyi eilisestä neuvottelusta. Kerroin tilanteen.

18.3.1998 - VP puhelimesta. Eivät päässeet tänään eteenpäin hintaneuvotteluasiassa. Markoista ei oltu puhuttu pitemmälle kuin että P oli sanonut, että sekä tukissa että kuidussa on saatava +merkkinen ratkaisu.

26.3.1998 - Aamiaisella hotellissa Kerttula oli sanonut HV:lle, että heidän ryhmässään on esitetty ajatus, että seuraavassa tapaamisessa olisi meidän vuoromme esittää ensin uusi rivi! Höpö höpö! Informoin tilanteesta VP:n, HL:n ja HS:n.

7.4.2008 - Aamulla soitti HL: Metsäliitto tekee hintaratkaisunsa ennen 17.4. metsävaltuuskunnan kokousta. "Emme halua jättää hinta-asiaa sinne riideltäväksi. Tulemme ehkä ottamaan linjaksi hiukan teitä korkeamman tason." Varoittelin, että olisivat maltillisia. HL mainitsi kuusikuidussa jotakin vitosesta! - HL totesi heidän kuitenkin odottavan ensin Enson neuvottelujen tulosta.

Puhuin VP:n kanssa useaan otteeseen. Heillä tänään neuvottelut. Esitin, että eivät menisi antamaan meitä korkeampaa riviä vaan pakottaisivat myyjäporukan antamaan "ota tai jätärivin". Silloin heidän ei tarvitsisi nostaa tarjottua tasoa (ajatellen Metsäliiton ratkaisua).

8.4.1998 - Soitin HL:lle vielä, ja kerroin, että jos he aikovat nostattaa kuusikuidun hintaa ja siten maksattaa homman meillä, "katsomme sen sodan julistukseksi!"--- Soitin JN:lle ja kerroin huoleni ML:n mahdollisesta hintaratkaisusta erityisesti kuusikuidun osalta ja pyysin häntä puhumaan AO:n kanssa.--- Sitten soitti AO todeten JN:n soittaneen hänelle. AO totesi heidän olevan todella vaikeuksissa, jos heidän pitää tehdä valtakunnan hintaratkaisu. Toisella puolella metsänomistajat, toisella puolella oma teollisuus. AO oli todella huolestunut ja toivoi jonkun muun löytävän ulospääsyn. Sovittiin, että yhteyksiä pidetään.

18.4.1998 - EK soitti ja kertoi, että neuvottelukunta oli ollut jyrkkä: Jo nyt neuvotteluryhmä oli viimeisen rivin osalta mennyt liian pitkälle! Porukka haluaa katsoa tilanteen kesän yli! Asian jatkokäsittelyyn ei ole minkäänlaisia aineksia.---

Soitin tilannetiedotuksen välittömästi HL:lle (joka kertoi, että ML:n hallitus onkin vasta 23.4.), VP:lle, MLi:lle, N:lle, HValt:lle ja HV:lle.

20.4.1998 - Kokouksen jälkeen soitti AO, joka kertoi EH:n haluavan tavata hänet ja minut 27.4. aiheena edelleen hinta- ja puukauppa-asia.

24.4.1998 - Klo 8 Hki Enson pääkonttori JH, JN, JP, PT, VP puun hinnasta. Jukka selvästi sitä mieltä, että mikä tahansa ratkaisu on kalliimpi kuin nyt tehtävissä oleva. Juha vielä "uhosi", että voidaanhan syksyllä panna tehtaat kiinni---

4.5.1998 - Sovin VP:n kanssa, että he ovat kuidun hinnassa samoilla linjoilla ja että aj:t voivat sopivaksi katsomallaan tavalla vaihtaa tietoja toteutuneesta kuidun hintatasosta, koska tilastoja ei enää tule.

10.8.1998 - Soitin VP:lle ja kysyin, mitä aikovat tehdä? Yllätyksekseni VP: Emme ole tehneet päätöksiä, seuraamme, mitä myyjien neuvottelukunnan

päätöksestä seuraa, kun se ei saanut paljon julkisuutta, ja harkitsemme sitten.

(Kilpailuviraston todiste 10.)

PT, VP ja HL ovat oikeudessa kukin kertoneet, että metsäpääalliköt olivat yhteydessä toisiinsa hintaodotusneuvottelujen aikana. PT ja VP ovat kertoneet, että he vaihtoivat tietoja siitä, missä tilanteessa neuvottelut omassa neuvotteluryhmässä olivat. HL on kertonut, että hän kertoi PT:lle ja VP:lle Metsäliiton hinnanmäärityksen tilanteesta ja PT tiedotti UPM:n hintaneuvottelujen vaiheesta.

JN on kertonut tapaamisesta 24.4.1998, jossa olivat läsnä JN ja PT sekä EH ja VP. Hintaodotusneuvottelut olivat ajautuneet umpikujaan ja tätä tilannetta puitiin. PT:n päiväkirjassa olevan merkinnän mukaan keskustelua käytiin puun hinnasta. VP on kertonut, että keskustelua käytiin yleisellä tasolla, huolehdittiin puun saatavuudesta, mitä voitaisiin tehdä.

Todistelu osoittaa, että yhtiöittensä metsäpääalliköt PT ja VP ovat hintaodotusneuvottelujen ollessa käynnissä informoineet toisiaan siitä, mitä kummankin omissa neuvotteluissa oli tapahtumassa. HL on informoinut PT:tä ja VP:tä samoihin aikoihin Metsäliiton hinnanmäärityksen tilanteesta.

Hintaodotusneuvottelut perustuivat Kilpailuviraston poikkeuslupaun, jolla oli lopetettu aiempi menettely, jossa metsäyhtiöt olivat olleet yhdessä yhdistyksensä kautta edustettuina, ja oli luotu uusi yrityskohtainen neuvottelumalli. Stora Enson ja UPM puolesta on 10.6.1996 annettu komissiolle sitoumus, jossa on luvattu noudattaa muun muassa lisäpöytäkirjan ehtoja. Lisäpöytäkirjassa oli muun muassa todettu, että neuvotteluissa tai niiden yhteydessä metsäteollisuusyritykset eivät harjoita hintaa koskevaa yhteistoimintaa tai esiinny ryhmänä. (Kilpailuviraston todiste 5.) Edellä esitetty huomioon ottaen markkinaoikeus katsoo, että metsäyhtiöiden neuvotteluedustajat ovat tienneet, että yrityskohtaisten neuvottelujen tilanteen ja tuloksen tiedottaminen kilpailijayritykselle ei ollut luvallista.

Metsäpääalliköiden muu hintayhteistyö

UPM:n metsäpääallikkönä toimi syksyyn 1998 PT, tämän jälkeen HV. Metsäliiton metsäpääallikkönä toimi kesään 1999 HL, tämän jälkeen MM. Stora Enson metsäpääallikkönä toimi VP.

HL:n kalenterissa on useita merkintöjä tapaamisista kilpailijayritysten edustajien kanssa. (Kilpailuviraston todiste 2.)

PT:n päiväkirjassa on muitakin kuin hintaodotusneuvotteluja koskevia merkintöjä metsäpääalliköiden yhteistyöstä, esimerkiksi:

13.5.1997 - Kerroin, että metsäpääalliköt olivat Mt:ssa tarkastelleet hintakehitystä 9.5. - Sanoin, että katsotaan nyt, ei mielestäni ole perusteita kokoontumisen paikka. JN samaa mieltä. "Eihän nykyisen kilpailulain mukaan se muutenkaan olisi sopivaa. Saatan kuitenkin ottaa asian esille, jos satun muuten yhteen AO:n tai JH:n kanssa."

5.9.1997 - Kysyin HL:lta ja VP:ltä ensi vuoden heidän budjetoimansa yksityismetsien ostotavoitteet. Ilmoitin omiksi luvuiksi tälle vuodelle 12 ja ensi vuodelle 12.

9.12.1997 - Lisäksi VP otti esille ensiharvennuspuun hinnoittelun ensi vuonna. Pitäisikö meidän sopia ML:n kanssa jollakin tavalla yhtenäisempi hinnoittelu kuin nyt?

29.1.1998 - HL soitti ja valitti meidän hintakäyttäytymisestämme E-S ja K-S hankinta-alueissa.

(Kilpailuviraston todiste 10.)

PT on kertonut, että tapaamisilla oli pitkät perinteet ainakin vuodesta 1990. Metsäpäälliköiden tapaamisia järjestettiin aina tarvittaessa. Tapaamisia ja puheluita oli päiväkirjamerkintöjen mukaan vuosina 1997 ja 1998 ehkä parikymmentä. HL on arvioinut, että tapaamisia oli vuodesta 1997 kesään 1999 enintään kymmenen. VP on arvellut, että tapaamisia oli puolenkymmentä kertaa. HV on kertonut, että tapaamisilla oli pitkät perinteet. Tapaamisia oli ehkä 4-10 vuodessa. Joka vuosi niitä käytiin, kriittisenä vuotena ehkä puolen tusinaa ainakin. MM on kertonut, että tapaamisia oli muutaman kerran vuodessa, vuonna 2001 ne vähenivät. PL on arvioinut, että metsäpäälliköiden tapaamisia, joihin hän osallistui, oli ehkä noin kymmenen kertaa.

Henkilötodistelun perusteella on vaikea arvioida metsäpäälliköiden hintayhteistyötä koskevien tapaamisten tarkkaa määrää, mutta todistelu osoittaa, että metsäpäälliköillä on ollut tapana vuosittain ja tilanteen vaatiessa useamminkin kokoontua keskustelemaan hintayhteistyöstä.

PT ja HL ovat kertoneet, että tapaamisissa olivat käytössä Me ja muut -tilastot. Niistä tarkasteltiin tietyltä alueelta puun ostomääriä ja keskihintoja. Muutaman kerran käytössä oli myös erikoistilastoja. PT on muistellut, että kaksi kertaa oli valmistettu tilasto, jossa näkyivät erillisenä kunkin kolmen yhtiön hinnat ja määrät. VP on kertonut, että PL oli joskus kokouksissa läsnä esittelemässä markkinatilannetta, koska keskihintatilastot olivat Metsäteollisuus ry:n laatimia. HV on kertonut, että kunkin yhtiön käyttäytymistä tarkasteltiin Metsäteollisuus ry:n laatiman graafisen kuvan avulla. PL on kertonut, että hän oli ollut metsäpäälliköiden kokouksissa esittelemässä Metsäteollisuus ry:n laatimia tilastoja. Runkona oli neljän viikon liukuva tilasto metsäkeskuksittain.

Todistelu osoittaa, että metsäpäälliköiden tapaamisissa on tarkasteltu puumarkkinatilannetta Me ja muut -tilastojen ja joskus muidenkin Metsäteollisuus ry:n laatimien tilastojen pohjalta. PT:n, HL:n ja HV:n kertomukset osoittavat, että metsäpäälliköt ovat yrityskohtaisia eroja vertaillaessaan kertoneet toisilleen yhtiöidensä keskihintatietoja Me ja muut -tilaston omalta riviltä. Yhtiötietoja on vaihdettu lukemalla rivejä tilastosta merkityksellisiksi koettujen puutavaralajien ja alueiden osalta. Keskustelussa on pyritty selvittämään, mikä yhtiö on maksanut keskihintaa korkeampaa hintaa. Korkeampaa hintaa maksanutta on moitittu. Tapaamisista ja niiden sisällöstä esitetty selvitys ei osoita, että metsäpäälliköiden tapaamisissa olisi sovittu tarkoista ostohinnoista tai edes tarkoista hintasuosituksista. Tapaamisista ja niiden sisällöstä esitetty selvitys osoittaa kuitenkin, että tapaamisten tarkoituksena on ollut selvittää kilpailijoiden maksamaa hintatasoa ja vaikuttaa yhtiöiden hintakäyttäytymiseen tulevaisuudessa siten, että ostohinnat eivät kohoaisi ainakaan hallitsemattomasti.

Aluejohtajien hintayhteistyö

Etelä-Suomi

Etelä-Suomen alueella toimivat kaikki kolme metsäyhtiötä. Aluejohtajina toimivat JS (UPM), EL ja JM (Stora Enso) sekä AM ja VV (Metsäliitto).

JS:n kalenterissa on useita merkintöjä tapaamisista kilpailijayritysten aluejohtajien kanssa. (Kilpailuviraston todiste 12.)

JS ja EL ovat kertoneet, että aluejohtajien tapaamisissa tarkasteltiin Me ja muut -tilastoja, omia rivejä kerrottiin. AM:n ja JM:n mukaan tapaamiset olivat normaalia sidosryhmätoimintaa ja niissä keskusteltiin muun muassa metsäkeskusten toiminnasta.

Kaakkois-Suomi ja Pohjois-Karjala

Kaakkois-Suomen alueella toimivat kaikki kolme metsäyhtiötä. Alueelle on keskittynyt kansainvälisestikin vertaillen merkittävä määrä metsäteollisuutta. Alueella tarkoitetaan tässä yhteydessä Kymenlaaksoa, Etelä-Karjalaa ja Etelä-Savoa. Aluejohtajina toimivat vuosina 1997-2000 Ä (Metsäliitto), EL (Stora Enso) ja TP (UPM), vuosina 2000-2004 OL (Metsäliitto), EL ja VH (Stora Enso) sekä TP ja JS (UPM).

Tapaamisessa 5.3.2001 JS:lla käytössä olleet tilastot ja JS:n tekemät muistiinpanot osoittavat, miten yksityiskohtaisia, kuntakohtaisia tietoja yhtiöiden edustajat vaihtoivat. JS on kertonut, että tilaston sivulla kolme olevat käsikirjoitukset olivat hänen muistiinpanojaan siitä, mitä oli keskusteltu mäntytukin ja kuusitukin maksimihinnoista. Niiden alapuolella on merkinnät kunkin yhtiön tavoitehinnoista. (Kilpailuviraston todiste 13.)

TP:n, JS:n, Ä:n, OL:n, EL:n ja VH:n kertomukset osoittavat, että aluejohtajat keskustelivat tapaamisissa ja puhelimitse raakapuun hinnoittelusta ja tarjonnasta. TP:n, JS:n ja EL:n kertomukset osoittavat, että tapaamisissa käytiin läpi Me ja muu -tilastoja ja että aluejohtajat kertoivat toisilleen omalla rivillä olleita yhtiönsä puutavaralajikohtaisia keskihintoja. TP:n ja Ä:n kertomukset osoittavat, että tapaamisissa keskusteltiin myös tulevasta hinnoittelusta ja saatettiin puhua, että tietyn puutavaralajin hintaa tulisi alentaa. TP:n, JS:n, OL:n, EL:n ja VH:n kertomukset osoittavat, että tapaamisissa tehtiin kuntakohtaisia vertailuja vuonna 2001.

VH on muistellut, että Stora Enson johtoryhmässä oli vuonna 2001 tai 2002 ohjeistettu, että tapaamisissa ei saa käyttää kuntakohtaisia tietoja ja että tapaamisia ei saa toteuttaa aluejohtajien alapuolisella tasolla. VH on pitänyt mahdollisena, että ohjeistus annettiin marraskuussa 2002. PTR on muistellut, että Stora Enson johtoryhmä antoi syksyllä 2002 entistä tiukemmat ohjeet. Yhteyksiä sai olla vain aluejohtajatasolla eikä yksityiskohtaista keskustelua saanut käydä, lakia ei ollut lupa rikkoa. Loppusyksyllä 2002 Stora Enson aluejohtajat ilmoittivat kilpailevien yritysten kollegoille, etteivät halua käydä yksityiskohtaista keskustelua. Aluejohtajatapaamisten sisältö muuttui, vuonna 2003 ne olivat hyvin yleisellä tasolla. OL on muistellut, että kerran, ehkä tapaamisessa 6.11.2002, Stora Enson edustajat kertoivat, että heidän ohjeistustaan oli tarkennettu, eikä heillä ollut lupaa keskustella historiallisesti toteutuneista hintatasoista. Kuntakohtaisten vertailujen tekeminen oli loppunut jo aiemmin. JS:n mukaan Stora Enson uusien ohjeiden jälkeen keskustelua käytiin vähän verhotummin, ei tehty yhteisiä taulukoita, mutta yhtiökohtaisia lukuja käytiin läpi.

VH:n, PTR:n ja OL:n kertomukset tukevat edellä esitettyä siitä, että ennen syksyä 2002 aluejohtajien tapaamisissa käytiin yksityiskohtaista, jopa kuntakohtaista keskihintakeskustelua puutavaralajeittain toteutuneista kaupoista. Kertomukset osoittavat, että vuoden 2003 aikana keskustelu tapaamisissa muuttui yleisemmälle tasolle.

Keski-Suomi

Keski-Suomen alueella toimivat kaikki kolme metsäyhtiötä itäisessä Keski-Suomessa ja Savossa. Keski-Suomella tarkoitetaan tässä yhteydessä Keski-Suomea ja Pohjois-Savoa. Aluejohtajina toimivat MM ja PK (Metsäliitto), EO, VT ja Ö (Stora Enso) sekä PR ja MP (UPM).

PR on kertonut tavanneensa kahdenkeskisesti Metsäliiton aluejohtajia MM:ää ja PK:ta ja keskustelleensa heidän kanssaan ostotavoitteiden toteutumisesta ja tarkastelleensa yhdessä hinnoittelua Me ja muut -tilastojen avulla. MM ja PK ovat kertoneet keskustelleensa PR:n kanssa puunvaihtoista ja muista metsäasioista, mutta ei raakapuun hinnoittelusta.

UPM:n ja Metsäliiton metsäpäälliköiden ja aluejohtajien tapaamisesta Metsäliiton pääkonttorilla HV ja PR sekä MM ja PK ovat kertoneet eri sävyyn.

Kolmenkeskeisiä tapaamisia järjestettiin Savon Sellun tiloissa ja kerran Varkaudessa. PR:n, MP:n, PK:n ja EO:n kertomukset osoittavat, että aluejohtajat tapasivat kolmenkeskisesti vuosina 1997-2004. Kertomukset osoittavat, että tapaamisissa oli esillä Me ja muut -tilastoja. PR:n mukaan aluejohtajat lukivat ääneen oman yhtiönsä puutavaralajikohtaisia hintoja. PK:n ja EO:n mukaan tarkastelu tapahtui yleisellä tasolla.

Länsi-Suomi

Länsi-Suomen alueella toimivat aktiivisesti vain Metsäliitto ja UPM. Länsi-Suomella tarkoitetaan tässä yhteydessä Satakuntaa, Pirkanmaata, Varsinais-Suomea ja osia Uusimaasta ja Hämeestä. Aluejohtajina toimivat JL ja YP (Metsäliitto) sekä CW (UPM).

CW:n ja JL:n kertomukset osoittavat, että UPM:n ja Metsäliiton aluejohtajat ovat tavanneet ja keskustelleet puukaupan markkinatilanteesta. Keskusteluissa on käytetty Me ja muut -tilastoja.

Pohjanmaa

Pohjanmaalla, Pohjois-Pohjanmaan pohjoisosaa lukuun ottamatta, puun ostajina toimivat vain Metsäliitto ja UPM. Aluejohtajina toimivat OL ja PK (Metsäliitto), MK (Stora Enso) sekä PSR. (UPM).

PSR:n ja OL:n kertomukset osoittavat, että aluejohtajat tapasivat toisiaan ja keskustelivat puun hintakehityksestä. Keskusteluissa käytettiin Me ja muut -tilastoja. PSR:n, OL:n ja MK:n kertomukset osoittavat, että kerran tai kaksi kolmen yhtiön aluejohtajat tapasivat Oulussa ja ehkä Kokkolassa.

Pohjois-Suomi

Pohjois-Suomessa toimivat Metsäliitto ja Stora Enso, UPM:n hankinta-alue loppui Oulu-Kajaani-korkeudelle. Pohjois-Suomella tarkoitetaan tässä yhteydessä Oulun ja Lapin maakuntia. Aluejohtajina toimivat PK ja A (Metsäliitto) sekä MK ja Q (Stora Enso).

Q:n ja PL:n kertomukset osoittavat, että Pohjois-Suomen aluetta koskevia kolmenkeskisiä tapaamisia on järjestetty Oulussa. PL:n on kertonut yhdestä MK:n tilaaman, erityisesti Pohjois-Suomea varten tehdyn tilastoinnin lähettämisestä.

Kokonaisarvio aluejohtajien hintayhteistyöstä

Esitetty selvitys osoittaa, että aluejohtajien - kuten myös metsäpäälliköiden - tapaamisilla oli pitkät perinteet, keskusteluja oli käyty jo ennen nyt käsiteltävää ajanjaksoa. Aluejohtajat ovat tavanneet ja keskustelleet puumarkkinoista kaikilla hankinta-alueilla. Tapaamisten tiheys ja se, miten yksityiskohtaisesti tietojenvaihtoa ja keskustelua on käyty, on vaihdellut ajallisesti ja alueellisesti. Useat todistajat ovat kertoneet, että yhtiöiden johdossa alettiin ohjeistaa keskusteluja niin, että yhtä yksityiskohtainen keskustelu kuin aiemmin ei ollut enää luvallista. Keskustelut aluejohtajien alapuolisella tasolla kiellettiin. Todistelussa on tullut myös esiin, että tapaamisten dokumentointia rajoitettiin. Todistelu viittaa siihen, että yhtiöiden johdossa oli tiedostettu aluejohtajien tapaamisiin liittyvät kilpailuoikeudelliset ongelmat ja tämän vuoksi vähitellen luovuttiin aivan yksityiskohtaisen tiedon vaihdosta ja pyrittiin käymään keskustelut luottamuksellisesti rajatussa piirissä.

Esitetty selvitys osoittaa, että tapaamisissa on ollut tavanomaista, että aluejohtajat ovat Me ja muut -tilaston tarkastelun yhteydessä kertoneet toisilleen oman yhtiönsä toteutuneita ostohintoja ja ostomääriä. Me ja muut -tilastossa tiedot esitettiin metsäkeskuksittain ja puutavaralajeittain viikoittain neljän viimeisen viikon ajalta. Tilastosta oli siten mahdollista tehdä havaintoja juuri toteutuneesta puukaupasta ja sen kehityksestä. Tiedot eivät olleet ajankohtaisuutensa menettänyttä historiatietoa, vaan toteutunutta liiketoimintaa kuvaavia yhtiöiden liikesalaisuuksia.

Esitetty selvitys osoittaa, että metsäyhtiöiden toiminnan kannalta oli tärkeää turvata tasainen ja yhtiöiden kannalta kohtuuhintainen puun saanti tuotantolaitoksille. Useat todistajat ovat kertoneet, että tämä toteutui parhaiten, mikäli raakapuun hintakehitys pysyi vakaana. Mikäli jollakin alueella tapahtui äkkinäisiä hintamuutoksia, syntyi helposti muillakin hankinta-alueilla puun myyjille uusia hintaodotuksia ja puukauppa tyrehtyi. Tämän vuoksi metsäyhtiöillä on ollut yhteinen intressi pyrkiä pitämään raakapuun hintakehitys vakaana tai ainakin hallittuna.

Esitetyn selvityksen perusteella vaikuttaa ilmeiseltä, että aluejohtajien tapaamisissa ei sovittu tarkoista tavoitehinnoista tai maksimihinnoista. Aluejohtajien keskusteluilla pyrittiin kuitenkin vaikuttamaan puukaupan tulevaan toteutumiseen siten, että raakapuun hintakehitys pysyisi vakaana. Vaikka nimenomaisia päätöksiä tai sopimuksia ei tehty, tapaamisissa toteutetun tietojenvaihdon ja keskustelun tavoitteena oli vaikuttaminen raakapuun tulevaan hintakehitykseen. Todistelussa on esitetty erilaisia arvioita siitä, millainen tosiasiallinen vaikutus aluejohtajien tapaamisilla oli puukauppaan.

Useat todistajat ovat kertoneet, että yksi keskustelunaihe olivat tilanteet, joissa yhtiö oli ostanut toisen yhtiön sopimusasiakkaan puita. Sovittuna pidettiin, että toisen sopimusasiakkaan puihin ei kosketa, ja tällaisen kaupan tehnyttä moitittiin.

Korkein hallinto-oikeus on tässäkin jutussa käsiteltäviä yhtiötä koskeneessa ratkaisussaan 20.12.2001 todennut, että puukaupan seurantakokouksissa samoin kuin yritysten keskinäisissä kokouksissa oli keskusteltu hinnoista ja hintojen kehityksestä Mikkelin seudulla. Yritykset olivat näissä kokouksissa saattaneet kilpailijoidensa tietoon omia hintojaan ja ilmaisseet käsityksensä siitä, miten hinnat ovat kehityksessä. Yritykset olivat niin ikään ilmoittaneet hankintamääriään ja sen, kuinka suuren osan Mikkelin alueen tavoitelluista hankintamääristä ne olivat saavuttaneet.

Menettelyllään yritykset, jotka yhteensä vastasivat noin 80 prosentin osuudesta Mikkelin alueen puukaupasta, olivat saattaneet kilpailijoidensa tietoon suunnittelemiensa toimintalinjoja Mikkelin alueella. Tällaisilla keskittyneillä markkinoilla puheena oleva menettely, joka merkitsi kilpailluissa olosuhteissa liiketalousliiketoimintana pidettävien tietojen ilmaisemista kilpailijoille, oli omiaan rajoittamaan hintakilpailua ja kilpailua hankintalähteistä. Korkein hallinto-oikeus katsoi yhtiöiden rikkoneen kilpailunrajoituslain 6 §:n (430/1992) säännöksiä.

Nyt käsiteltävässä asiassa yhtiöitä edustaneet aluejohtajat ovat menettelleet eri hankinta-alueilla hyvin samalla tavalla kuin Mikkelin seutua käsitelleessä jutussa on todettu toimitun. Aluejohtajat ovat useilla hankinta-alueilla ja useissa tapaamisissa saattaneet kilpailijoidensa tietoon omia ostohintojaan ja ilmaisseet käsityksensä hintakehityksestä. Aluejohtajat ovat ilmoittaneet hankintamääriään ja sen, missä määrin hankintatavoite oli saavutettu. Keskihintaa korkeampaa hintaa maksanutta on moitittu eli painostettu alentamaan ostohintaa. Lisäksi todistelu antaa viitteitä siitä, että yhtiöiden kesken oli sovittu, että toisen yhtiön sopimusasiakkaan leimikoista ei kilpailla. Yhtiöt ovat näin menetellessään rikkoneet kilpailunrajoituslain 6 §:n (480/1992) säännöksiä.

Neuvottelut Metsähallituksen kanssa

Metsäyhtiöt kävivät säännöllisesti toistuvia runkosopimusneuvotteluja Metsähallituksen kanssa raakapuun ostoista, pääsääntöisesti puolivuositain. HV:n ja PSR:n kertomukset osoittavat, että yhtiöiden edustajat ovat esittäneet toisilleen tietoja sopimusneuvottelujen etenemisestä ja sisällöstä. Myös HL ja VP ovat kertoneet, että tietoja vaihdettiin yleisellä tasolla siitä, miten neuvotteluissa oli edetty. Myös JL on kertonut keskustelleensa PSR:n kanssa yleisellä tasolla runkosopimusneuvotteluista. PK ja LE ovat kertoneet, etteivät olleet käyneet keskusteluja runkosopimusneuvottelujen tilanteesta.

Todistelu osoittaa, että metsäyhtiöiden edustajat ovat kertoneet toisilleen tietoja Metsähallituksen kanssa käymiensä omien runkosopimusneuvottelujensa tilanteesta ja sisällöstä.

Kustannustietojen vaihto

Kustannusvertailuasiakirjat osoittavat, miten laajasti ja miten yksityiskohtaisesti yhtiöt ovat vaihtaneet kustannustietoja. (Kilpailuviraston todisteet 9 ja 16.)

Asiassa on riidatonta, että UPM ja Metsäliitto sekä UPM ja Stora Enso ovat vaihtaneet kustannustietoja vuosilta 1997-2003 siihen tapaan kuin Kilpailuviraston esityksen kohdissa 278-315 on kuvattu. MH:n, D:n ja JK:n kertomukset sekä kustannusvertailuasiakirjat vuosilta 1997-2003 osoittavat, miten yksityiskohtaisia tietoja on vaihdettu. Kustannusvertailuasiakirjat osoittavat, että yhtiöt ovat luovuttaneet toisilleen muun muassa korjuukustannushinnat puutavaralajeittain, kentän puutavaran vastaanottomäärät, toimihenkilömäärät, laskutusmäärät, sitoutuneen pääoman määrän ja kiertonopeuden, kuljetusvaraston määrän sekä puun yksityisvarantojen määrän. (Kilpailuviraston todisteet 9 ja 16.)

D on kertonut, että vaihdettuja lukuja oli 200-250. Kustannustietojen vaihto toteutettiin kuitenkin suullisesti siten, että kummankin yhtiön edustajat ilmoittivat suullisesti omat lukunsa. Vaihdettuihin lukuihin sisältyi tietoja, joita ei ollut saatavissa yhtiöiden julkisista esitteistä, sekä liikesalaisuuksia. Paitsi kustannustietojen vaihtaminen suullisesti, myös PT:n päiväkirjamerkintä 14.1.1998 osoittaa yhtiöiden edustajien ymmärtäneen, että kustannustietojen vaihdossa oli kysymys kielletystä tietojenvaihdosta: "Sitten tulikin pommi: Kilpailuvirastosta ja lääninhallituksista on tehty tehoisku piiritoimistoihin.--- Käryjä tulee varmasti, mutta minkätasoisia ja kuinka paljon, jää nähtäväksi. --- Pidän mahdollisena, että tulevat myös keskuskonttoreihin, koska meillä erilaista materiaalia kuin kentällä. Käskin hävittää kustannusvertailuaineistot meiltä sekä paperina että tietokoneilta. Suosittelin samaa myös VP:lle. Lallukkaa en saanut kiinni.---" (Kilpailuviraston todiste 10.)

Stora Enso ja UPM ovat vaihtaneet myös tehdaskohtaisesti tietoja valittujen neljän tehdasparin välillä: Anjalankoski - Voikkaa, Honkalahti - Kaukas, Varkaus - Kuopio sekä Imatra - Kaukas. Tällöin on esitetty porttihinnot ja vertailtu muun muassa kantohintoja, korjuukustannuksia kuutiometriltä, pystykauppoja, hankintakauppoja ja maantievvarsihintoja.

Oikeuskäytännössä on todettu, että kilpailunrajoituslain 6 §:n (480/1992) soveltaminen ei edellytä varsinaista sopimista eli sitä, että asianosaiset olisivat päässeet yhteisymmärrykseen noudatettavasta hintatasosta tai hinnoitteluperiaatteista. Riittävänä on pidetty sitä, että elinkeinonharjoittaja etukäteen saattaa kilpailijansa tietoon sellaista tulevaan hinnoitteluunsa liittyvää informaatiota, joka normaalisti olisi luottamuksellista, ja että tällä menettelyllä poistetaan se epätietoisuus, joka elinkeinonharjoittajalla normaalisti on kilpailijoidensa tulevasta reaktioista. Kiellettyä on siten myös toiminnan yhdenmukaistaminen. Yhtenä yhdenmukaistettujen toimenpiteiden muotona pidetään sellaisen luottamuksellisen tiedon luovuttamista samalla tuotanto- tai jakeluportaalla toimiville elinkeinonharjoittajille, jollaisen välittymistä kilpailijoille yritykset normaalisti pyrkisivät välttämään. Kiellettyä on luovuttaa kilpailijoiden haltuun sellaista nykyistä tai tulevaa hinnoittelua tai hintojen laskemisperusteita koskevaa aineistoa, jollaista kilpailijat voivat osaltaan käyttää kilpailukäyttäytymisen yhdenmukaistamiseen. Hintatiedon ohella kiellettyä on luovuttaa kilpailijoille muuta sellaista luottamuksellista tietoa, esimerkiksi asiakassuhteita, toimintatavoitteita, tuotantomääriä tai sopimustilannetta koskevaa tietoa, jollaista yhtiöt eivät normaalisti

luovuttaisi kilpailijoilleen ja jonka perusteella yhtiöiden on mahdollista koordinoita kilpailukäyttäytymistään markkinoilla.

Oikeuskäytännön mukaan kielletyn tietojenvaihdon tunnusmerkistön täytyminen ei edellytä näyttöä siitä, että yritykset olisivat tosiasiallisesti toimineet yhdenmukaisesti tietojenvaihdon seurauksena. Kielletty tietojenvaihto ei edellytä näyttöä siitä, että elinkeinonharjoittajat olisivat hiljaisesti päätyneet sopimukseen tulevan kilpailukäyttäytymisen suhteen tai toimineet yhdenmukaisesti tietojenvaihdon jälkeen. Riittävää on se, että vaihdettuja tietoja on luonteensa mukaan mahdollista käyttää hyväksi kilpailukäyttäytymisessä. Ratkaiseva kriteeri on luovutettujen tietojen luottamuksellisuus. Tieto on luottamuksellista silloin, kun sitä ei ole saatavissa yleisistä lähteistä ja kun tehokkaaseen kilpailuun pyrkivällä on intressi olla luovuttamatta sitä muille elinkeinonharjoittajille.

Huomioon ottaen yhtiöiden vaihtamien kustannustietojen sisältö, markkinaoikeus katsoo, että yhtiöiden välisessä kustannustietojen vaihdossa on ollut kysymys kilpailunrajoituslaissa kielletystä tietojenvaihdosta.

Toiminnan alueellinen laajuus

Hintaodotusneuvotteluissa on neuvoteltu yhtiökohtaisista valtakunnallisista sopimuksista. Metsähallituksen kanssa neuvotellut sopimukset ovat olleet luonteeltaan valtakunnallisia.

Metsäpääalliköt ovat johtaneet yhtiössään valtakunnallista puunhankintaa. Metsäpääalliköiden tapaamisista esitetty selvitys osoittaa, että niissä on tarkasteltu puun hankintaa ja hintakehitystä valtakunnallisesti ja lisäksi ongelmalliseksi koettujen alueiden osalta eriteltyinä.

Aluejohtajien yhteistyötä on harjoitettu kaikilla niillä alueilla, joissa yhtiöt ovat harjoittaneet raakapuun hankintaa. Yhteistyön laajuus ja sisältö ovat vaihdelleet, mutta toiminta on arvioitava valtakunnalliseksi.

Kustannustietoja on vaihdettu yhtiöiden koko valtakunnallisen toiminnan osalta. Lisäksi Stora Enson ja UPM:n kesken on vaihdettu tehdaskohtaisia kustannustietoja neljän samantyyppisen tehdasparin osalta.

Esitetyn selvityksen perusteella yhtiöiden toimintaa on kokonaisuutena arvioitava siten, että seuraamusmaksuesityksen kohteena olevat yhtiöt ovat harjoittaneet koko Suomen raakapuumarkkinoita koskevaa yhteistoimintaa.

Toiminnan kesto

Hintaodotusneuvotteluihin liittyvää yhteistyötä on harjoitettu vuosina 1997 ja 1998. Yhtiöt ovat käyneet vuosittain runkosopimusneuvotteluja Metsähallituksen kanssa raakapuun ostoista. Asiassa esitetyn selvityksen perusteella ei ole luotettavasti ja tarkasti pääteltävissä, mihin vuoteen asti yhtiöiden edustajat ovat informoineet tosiaan runkosopimusneuvottelujen tilanteesta ja sisällöstä.

Useat todistajat ovat kertoneet, että metsäpääalliköiden tapaamisilla oli pitkät perinteet ja että tapaamisia järjestettiin edelleen nyt

käsiteltävänä olevan ajanjakson alusta lukien. HV on kertonut, että kolmenväliset tapaamiset loppuivat vuoden 2001 tai 2002 paikkeilla, mutta sen jälkeen oli vielä kahdenvälisiä puhelinkeskusteluja, ehkä vuoteen 2003. MM:n ja VP:n mukaan kolmenkeskisiä metsäpääällikkötapaamisia oli vielä 2001, mutta ei enää 2002. MK, joka aloitti metsäpääällikkönä elokuussa 2003, on kertonut, ettei hän osallistunut kolmikantatapaamisiin. MK tiesi, että kun hän oli aluehankinnan johtajana, HL oli saanut puhelinsoittoja toisilta metsäpääälliköiltä, joissa oli reklamoitu yksittäisistä leimikkokaupoista. Useat todistajat ovat kertoneet JN:n, HV:n, AO:n ja MM:n tapaamisesta toukokuussa 2002.

Todistelu osoittaa, että metsäpääälliköiden kolmenkeskisiä tapaamisia, joissa käsiteltiin raakapuun kauppaa ja hintaa, on järjestetty vuodesta 1997 vuodenvaihteen 2001 ja 2002 vaiheille. Tämän jälkeen on ollut kahdenvälisiä tapaamisia ja puhelinkeskusteluja.

Useat todistajat ovat kertoneet, että aluejohtajien tapaamisilla oli pitkät perinteet ja että tapaamisia järjestettiin edelleen nyt käsiteltävän ajanjakson alusta lukien.

JS:n merkinnät kuntakohtaisen hintataulukon vuoden 2001 kuukausille 11 ja 12 sekä JS:n ja OL:n kertomukset osoittavat, että kuntakohtaisia tilastoja on Kaakkois-Suomen osalta tarkasteltu vuoden 2002 alussa. (Kilpailuviraston todiste 13.) JS:n mukaan kuntakohtaisten tietojen tarkastelu päättyi tapaamisessa 6.11.2002, jossa Stora Enson edustajat kertoivat uusista ohjeistaan, joiden mukaan kuntakohtaiseen tarkasteluun ei mennä. OL piti mahdollisena, että juuri kokouksessa 6.11.2002 Stora Enson edustajat kertoivat uusista ohjeistaan, mutta kuntakohtaisten tietojen tarkastelu oli päättynyt jo vuodenvaihteessa 2001 ja 2002. VH piti mahdollisena, että kuntakohtaisten tietojen tarkastelun loppuminen liittyi Stora Enson uusiin ohjeisiin marraskuussa 2002. PTR kertoi, että Stora Enson johtoryhmä antoi syksyllä 2002 entistä tiukemmat ohjeet aluejohtajien tapaamisiin. Stora Enson edustajat ilmoittivat loppusyksyllä 2002 kilpailevien yritysten kollegoille, etteivät halua käydä yksityiskohtaista keskustelua. Todistelu osoittaa, että vielä vuoden 2002 aikana yhtiöiden edustajat ovat tarkastelleet puukaupan tilannetta kuntakohtaisesti eriteltyjen myyntitietojen avulla.

JS:n, VH:n ja OL:n kertomukset osoittavat, että aluejohtajat keskustelivat kuntakohtaisista tilastoista luopumisen jälkeen Me ja muut -tilastojen avulla toteutuneesta puukaupasta. JS, VH ja OL tapasivat Savonlinnassa 14.4.2004, mutta todistelun perusteella ei ole mahdollista luotettavasti päätellä tapaamisessa käydyn keskustelun sisältöä.

Useat todistajat ovat kertoneet, että aluejohtajien keskustelu kehittyi vähitellen yleisemmälle tasolle. Todistelu osoittaa, että vielä vuonna 2002 hintatarkastelua tehtiin kuntakohtaistenkin tilastojen avulla. Vuonna 2003 hintatarkastelua tehtiin Me ja muut -tilastojen avulla. Todistelu ei osoita, että yhtiöt olisivat enää vuonna 2004 harjoittaneet yhtä yksityiskohtaista hinta- tai määrävertailua.

D on kertonut, että Metsäliitto ei olisi vaihtanut kustannustietoja vuodelta 2000 tai sen jälkeen. Kilpailuviraston todiste 9 sisältää UPM-yhtiön Kilpailuvirastolle toimittamaa kustannustietojenvaihtoa. Aineisto sisältää UPM-yhtiössä tehdyn, 22.3.2004 päivätyn muistion Kilpailija-analyysi 2003. Muistiossa esitellään UPM:n Metsäliiton ja Stora Enson vertailuissa kerättyjä lukutietoja vuosilta 2001, 2002 ja 2003. Asiakirja osoittaa, että yhtiöiden edustajat ovat toteuttaneet

vuoden 2004 alussa vuosittaisen yhtiötietojen vaihdon vuoden 2003 kustannustietojen osalta. (Kilpailuviraston todiste 9.)

Yhtiöiden kilpailunrajoituslain vastainen menettely on siten kestänyt vuoden 1997 alusta alkuvuoteen 2004. Siihen nähden, että kielletty hintayhteistyö ja tietojenvaihto on kestänyt joka tapauksessa noin seitsemän vuotta, ei kielletyn toiminnan päättymisen ajankohdan täsmällisellä määrittämisellä ole rikkomusten vakavuuden ja niistä määrättävien seuraamusmaksujen kannalta olennaista merkitystä.

Yhteenvedo kilpailunrajoituslain vastaisesta menettelystä

Hintaodotusneuvottelujen ollessa käynnissä metsäpäälliköt ovat kertoneet toisilleen omien sopimusneuvottelujensa etenemisestä ja sisällöstä sekä hinnanmäärityksen tilanteesta. Metsäyhtiöiden edustajat ovat kertoneet toisilleen tietoja Metsähallituksen kanssa käymiensä omien runkosopimusneuvottelujensa tilanteesta ja sisällöstä.

Metsäyhtiöt ovat kustannustietojen vertailun yhteydessä luovuttaneet tosilleen yksityiskohtaisia tietoja yhtiöiden kustannusrakenteesta. Tiedot ovat olleet luottamuksellisia. Osa tiedoista on ollut sellaisia, että niitä ei ole ollut saatavissa julkisista lähteistä, osa on ollut liikesalaisuuksia.

Metsäpäälliköt ovat tavanneet toisiaan säännöllisesti keskustellakseen raakapuun saatavuuteen ja hintaan vaikuttavista kysymyksistä. Tapaamisissa on tarkasteltu Metsäteollisuus ry:n laatimien tilastojen avulla yleensä metsäkeskusalueittain ja puutavaralajeittain raakapuun ostohinnan kehitystä. Yhtiön hintaa on verrattu keskihintaan tai muiden yhtiöiden hintoihin. Tarkastelulla ja keskustelulla on pyritty vaikuttamaan siihen, että raakapuun ostohinnat pysyisivät vakaina, eivätkä nousisi ainakaan hallitsemattomasti. Keskusteluissa ei ole tehty nimenomaisia päätöksiä, mutta niillä on pyritty kuitenkin vaikuttamaan tulevaan hinnoitteluun. Metsäpäälliköt ovat lisäksi soittaneet toisilleen ja moittineet korkeaa hintaa jollakin alueella maksanutta yhtiötä. Puhelujen yhteydessä on kerrottu yhtiön ostotavoitteita ja miten ne ovat toteutuneet. Puheluiden tarkoituksena on ollut vaikuttaa tulevaan hinnoitteluun puun ostohintojen kohoamista estävästi.

Aluejohtajat eri hankinta-alueilla ovat keskustelleet raakapuun saatavuuteen ja hintaan liittyvistä kysymyksistä samaan tapaan kuin metsäpäälliköt. Hintakehitystä on tarkasteltu Metsäteollisuus ry:n laatimien tilastojen avulla puutavaralajeittain. Joskus tilastot olivat kuntakohtaisia, yleensä metsäkeskuksittain. Aluejohtajat ovat ilmoittaneet toisilleen omia ostohintojaan ja niitä on vertailtu keskihintoihin. Keskihintaa enemmän maksanutta on moitittu usein. Myös ostomääriä on kerrottu. Tapaamisissa ei ole sovittu tarkoista hinnoista, mutta keskusteluilla on pyritty vaikuttamaan tulevaan raakapuukauppaan siten, että raakapuun hintakehitys pysyisi vakaana.

Metsäpäälliköiden ja aluejohtajien ei ole näytetty kokouksissaan tehneen nimenomaisia sopimuksia ostohinnoista. Kielletyn tietojenvaihdon tunnusmerkistön täyttyminen ei edellytä, että yritykset olisivat tosiasiallisesti toimineet yhdenmukaisesti tietojenvaihdon seurauksena tai että ne olisivat hiljaisesti päätyneet sopimukseen tulevasta käyttäytymisestä. Riittävää on, että yhtiöt ovat voineet käyttää saamiaan tietoja oman toimintansa suunnitteluun.

Kilpailunrajoituslain 6 §:n (480/1992) säännös kieltää kaikki yritysten hinnoittelun vapauteen vaikuttavat sopimukset, päätökset ja niihin rinnastettavat menettelyt. Vaikka yhtiöiden ei ole näytetty tehneen varsinaisia sopimuksia raakapuun ostohinnoista, on metsäpäälliköiden ja aluejohtajien tapaamisten tarkoituksena ollut vaikuttaa yhtiöiden tulevaan ostokäyttäytymiseen. Metsäpäälliköiden ja aluejohtajien kokouksissa ja puhelinkeskusteluissa esitettyä on pidettävä kilpailunrajoituslain 6 §:ssä (480/1992) tarkoitettuna sopimukseen rinnastettavana menettelynä, jolla on pyritty estämään raakapuun ostohintojen kohoamista.

Markkinaoikeus on edellä kokonaisuutena arvioinut yhtiöiden toimintaa siten, että yhtiöt ovat harjoittaneet koko Suomen raakapuumarkkinoita koskevaa yhteistoimintaa ja että toiminta on jatkunut vuoden 1997 alusta alkuvuoteen 2004.

Korkein hallinto-oikeus on päätöksellään 20.12.2001 määrännyt Metsäliiton, Stora Enson ja UPM:n maksamaan seuraamusmaksun valtiolle. Jutussa on arvioitu, olivatko yhtiöt rikkoneet kilpailunrajoituslain 6 §:n (480/1992) säännöksiä vaihtamalla hintoja ja hankintoja koskevia tietoja osallistuessaan Mikkelin seudulla vuosina 1993-1997 järjestettyihin puukaupan seurantakokouksiin ja osallistuessaan kolmeen vuonna 1997 järjestettyyn keskinäiseen kokoukseensa.

Nyt käsiteltävänä olevan esityksen teko aika käsittää vuoden 1997. Nyt käsiteltävässä esityksessä ei käsitellä seurantakokousten kaltaisia tapaamisia, joissa puun myyjien edustajat olisivat olleet läsnä. Päätöksessä 20.12.2001 on lisäksi käsitelty kolmea mainittujen yhtiöiden keskinäistä tapaamista, jotka on pidetty 7.5.1997, 20.8.1997 ja 13.10.1997. Nyt käsiteltävässä esityksessä ei ole käsitelty näihin tapaamisiin liittyvää menettelyä, vaan esityksessä vuoden 1997 aikana pidetyt tapaamiset ovat olleet 14.4.1997, 28.4.1997 ja 5.11.1997.

Markkinaoikeus ei siten ole nyt käsiteltävän asian yhteydessä arvioinut mainittujen yhtiöiden sellaista menettelyä Mikkelin seudulla, jota on käsitelty korkeimman hallinto-oikeuden ratkaisussa 20.12.2001.

Euroopan yhteisön perustamissopimuksen 81 artiklan soveltuminen

Euroopan yhteisön perustamissopimuksen 81 artiklan 1 kohdan soveltamisen edellytyksenä on, että kysymyksessä oleva kilpailunrajoitus on omiaan vaikuttamaan jäsenvaltioiden väliseen kauppaan. Euroopan yhteisöjen tuomioistuimen vakiintuneen tulkinnan mukaan käsitteellä "on omiaan vaikuttamaan jäsenvaltioiden väliseen kauppaan" tarkoitetaan, että menettelytavan on objektiivisten oikeudellisten ja tosiasiallisten seikkojen perusteella annettava riittävästi aihetta epäillä, että sillä saattaa olla tosiasiallisesti tai mahdollisesti suoria tai välillisiä vaikutuksia jäsenvaltioiden välisen kaupan rakenteeseen.

Euroopan yhteisöjen tuomioistuimen oikeuskäytännön mukaan sopimuksen tai menettelytavan on oltava omiaan vaikuttamaan tuntuvasti jäsenvaltioiden väliseen kauppaan. Oikeuskäytännössä on kuitenkin toisaalta todettu, ettei Euroopan yhteisön perustamissopimuksen 81 artiklan 1 kohdassa edellytetä, että kyseisessä säännöksessä tarkoitettut sopimukset tai muut järjestelyt olisivat todellisuudessa vaikuttaneet tuntuvasti jäsenvaltioiden väliseen kauppaan, vaan sanotussa säännöksessä edellytetään ainoastaan, että kyseiset sopimukset tai muut järjestelyt ovat luonteeltaan sellaisia, että niillä voi olla tällainen vaikutus.

Vaikutuksen tuntuvuuden arvioinnissa on otettava huomioon kulloisenkin tapauksen olosuhteet ja etenkin sopimuksen luonne, sen soveltamisalaan kuuluvien tuotteiden luonne sekä asianomaisten yritysten markkina-asema.

Myös vain yhden jäsenvaltion alueelle rajoittuva kilpailunrajoitus saattaa olla omiaan vaikuttamaan jäsenvaltioiden väliseen kauppaan. Horisontaaliset kartellit, jotka ulottuvat yhden jäsenvaltion koko alueelle, ovat yleensä omiaan vaikuttamaan jäsenvaltioiden väliseen kauppaan. Euroopan yhteisöjen tuomioistuimen oikeuskäytännössä on todettu, että yritysten välinen järjestely, joka ulottuu yhden jäsenvaltion koko alueelle, on jo luonteeltaan sellainen, että se lujittaa kansallista markkinoiden eristämistä ja haittaa näin Euroopan yhteisön perustamissopimuksessa tavoiteltua taloudellista vuorovaikutusta.

Jutussa on kysymys kolmen maailmanlaajuisesti merkittävän metsäyhtiön toimista koko Suomen käsittävillä raakapuumarkkinoilla. Toimintaa on arvioitava yhtenä kokonaisuutena. UPM, Metsäliitto ja Stora Enso ostivat lähes 80 prosenttia Suomessa myytävästä raakapuusta. Yhtiöt harjoittivat merkittävää vientiä EU:n muihin jäsenvaltioihin ja myös puun tuontia Suomeen.

Kilpailuviraston esityksen kohteena olevien yhtiöiden edellä kuvatussa menettelyssä on ollut kysymys sellaisesta menettelystä, joka Euroopan yhteisön perustamissopimuksen 81 artiklan 1 kohdassa tarkoitetulla tavalla on ollut omiaan vaikuttamaan jäsenvaltioiden väliseen kauppaan. Näin ollen asiassa tulee arvioitavaksi myös kyseisen menettelyn mahdollinen Euroopan yhteisön perustamissopimuksen 81 artiklan vastaisuus.

Euroopan yhteisön perustamissopimuksen 81 artiklan rikkominen

Perustamissopimuksen 81 artiklan 1 kohdassa on kielletty kaikki sellaiset yritysten väliset sopimukset, yritysten yhteenliittymien päätökset sekä yritysten yhdenmukaistetut menettelytavat, joiden tarkoituksena on estää, rajoittaa tai vääristää kilpailua yhteismarkkinoilla tai joista seuraa, että kilpailu estyy, rajoittuu tai vääristyy yhteismarkkinoilla. Tämän lisäksi perustamissopimuksen 81 artiklassa on nimenomaisesti kielletty muun ohella sellaiset sopimukset, päätökset ja menettelytavat, joilla suoraan tai välillisesti vahvistetaan osto- tai myyntihintoja taikka muita kauppaehtoja, joilla rajoitetaan tai valvotaan tuotantoa, markkinoita taikka investointeja sekä joilla jaetaan markkinoita.

Perustamissopimuksen 81 artiklan 1 kohdassa kielletään paitsi sopimukset ja päätökset myös yritysten yhdenmukaistetut menettelytavat. Yhteisöjen tuomioistuimen oikeuskäytännön mukaan yhdenmukaistetulla menettelytavalla tarkoitetaan yritysten välisen yhteistoiminnan muotoa, jolla tietoisesti korvataan kilpailun riskit käytännön yhteistyöllä ilman, että asiasta olisi tehty varsinaista sopimusta. Ei ole pidetty hyväksyttävänä, että yritykset olisivat suorassa tai epäsuorassa yhteydessä joko pyrkimällä vaikuttamaan kilpailijan markkinakäyttäytymiseen tai paljastamalla kilpailijalle päätetty tai suunnitteilla oleva markkinakäyttäytyminen, kun yhteydenottojen tarkoituksena tai vaikutuksena on sellaisten kilpailuolosuhteiden muodostuminen, jotka eivät vastaa tavanomaisia olosuhteita kyseisillä markkinoilla.

Oikeuskäytännössä on katsottu, että myös yhdenmukaistetut menettelytavat ovat vaikutuksistaan riippumatta kiellettyjä, jos niillä on kilpailua

rajoittava tarkoitus. Hinnoittelua ja markkinoiden jakamista koskevat kilpailijoiden väliset yhdenmukaistetut menettelytavat ovat luonteeltaan sellaisia, että niillä katsotaan olevan kilpailunvastainen tarkoitus.

Metsäpääalliköiden ja aluejohtajien kokouksissa ja puhelinkeskusteluissa esitettyä on pidettävä paitsi kilpailunrajoituslain 6 §:ssä (480/1992) tarkoitettuna sopimukseen rinnastettavana menettelynä, jolla on pyritty estämään raakapuun ostohintojen kohoamista, myös perustamissopimuksen 81 artiklan 1 kohdassa tarkoitettuna yhdenmukaistettuna menettelytapana, jolla on ollut kilpailua rajoittava tarkoitus. Asiassa ei näin ollen ole merkityksellistä se, onko yhtiöiden menettelyllä ollut myös kilpailunvastaisia vaikutuksia.

Metsäliitto ja Stora Enso ovat edellä kilpailunrajoituslain 6 §:n (480/1992) vastaiseksi katsotulla menettelyllään samalla menettelleet myös Euroopan yhteisön perustamissopimuksen 81 artiklan 1 kohdan vastaisesti.

Seuraamusesityksen tekemisen määräaika

Kilpailunrajoituslain 22 §:n (1529/2001) mukaan seuraamusmaksua ei saa määrätä 4-7 §:n säännösten rikkomisesta, ellei esitystä markkinaoikeudelle ole tehty viidessä vuodessa siitä, kun kilpailunrajoituksen voimassaolo on lakannut tai kun Kilpailuvirasto on saanut tiedon kilpailunrajoituksesta. Säännös on ollut samansisältöinen kilpailunrajoituslain voimaantulosta lähtien. Alkuperäistä säännöstä koskeneiden yksityiskohtaisten perustelujen mukaan viiden vuoden vanhentumisaika on sama kuin EY:ssä. (HE 162/1991 vp)

Oikeuskäytännössä on katsottu, että mikäli kilpailunrajoituslain vastaiset menettelyt liittyvät yhteen siten, että ne muodostavat yhtenä kokonaisuutena pidettävän kilpailurikkomuksen, on kilpailunrajoituslain 22 §:ssä (1529/2001) säädetyn viiden vuoden määräajan katsottava alkavan kulua neuvoston asetuksen (ETY) N:o 2988/74 1 artiklan 2 kohtaa vastaavalla tavalla aikaisintaan viimeisen kokonaisuuteen liittyvän menettelyn päättymisestä. (KHO 2009:83.)

Yhtiöiden edustajat ovat harjoittaneet hintaodotusneuvotteluihin ja Metsähallituksen kanssa käytyihin raakapuusopimusneuvotteluihin liittyvää tietojenvaihtoa. Metsäpääalliköt ja aluejohtajat ovat kokouksissa ja puhelimitse kertoneet toisilleen yhtiöiden toteutuneiden puukauppojen määriä ja hintatasoja ja pyrkineet keskusteluilla vaikuttamaan tulevan puukaupan määrään ja hintatasoon. Yhtiöiden edustajat ovat vuosittain vaihtaneet yhtiöiden kustannustietoja. Näitä toimia ei ole pidettävä erillisinä, toisistaan irrallisina menettelyinä, vaan yhtiöiden edellä mainittuja toimien on katsottava muodostaneen yhden toiminnallisen kokonaisuuden ja toimia on oikeudellisesti arvioitava yhtenä kokonaisuutena. Koska toimia on arvioitava yhtenä kokonaisuutena, ei sillä, milloin Kilpailuvirasto mahdollisesti on saanut tietoja hintaodotusneuvotteluihin liittyvästä tiedonvaihdosta, ole vaikutusta arviointiin.

Kilpailuviraston esitys seuraamusmaksun määräämiseksi on tullut vireille markkinaoikeudessa 21.12.2006. Vuonna 1997 alkanut toiminta on jatkunut alkuvuoteen 2004. Esitys on siten tehty alle viidessä vuodessa siitä, kun kilpailunrajoituksen voimassaolo on lakannut, ja asiassa on kilpailunrajoituslain 22 §:n (1521/2001) säännöksen estämättä mahdollista määrätä seuraamusmaksu.

Seuraamusmaksun määrääminen

Kilpailunrajoituslain seuraamusmaksun määräämistä koskevaa 8 §:n (480/1992) säännöstä on muutettu 1.5.2004 alkaen (318/2004), ja seuraamusmaksun määräämisestä säädetään nykyisin lain 7 §:ssä (318/2004). Lisäksi 1.5.2004 voimaan tullessa kilpailunrajoituslain 8 §:ssä (318/2004) säädetään seuraamusmaksun alentamisesta.

Metsäliiton ja Stora Enson on edellä todettu rikkoneen kilpailunrajoituslakia 1.1.1997-alkuvuosi 2004. Menettelyn johdosta määrättävän seuraamusmaksun arvioinnissa tulee siten soveltaa teon ajankohtana voimassa ollutta kilpailunrajoituslain seuraamusmaksun määräämistä koskevaa 8 §:n (480/1992) säännöstä ja seuraamusmaksun alentamisen osalta voimassa olevaa kilpailunrajoituslain 8 §:n (318/2004) säännöstä.

Kilpailunrajoituslain 8 §:n 1 momentin (480/1992) mukaan elinkeinonharjoittajalle tai näiden yhteenliittymälle, joka rikkoo lain 4-7 §:n säännöksiä, määrätään seuraamusmaksu, jollei menettelyä ole pidettävä vähäisenä tai seuraamusmaksun määräämistä kilpailun turvaamisen kannalta muutoin pidetä perusteettomana.

Kilpailunrajoituslain säätämiseen johtaneessa hallituksen esityksessä laiksi kilpailunrajoituksista on edellä mainittua säännöstä koskevissa yksityiskohtaisissa perusteluissa todettu, että vähäisenä voitaisiin pitää esimerkiksi alueellisesti tai ajallisesti rajoittunutta toimintaa tai toimintaa, jonka taloudelliset vaikutukset ovat vähäisiä. Ensimmäisellä kerralla kiellon rikkomisesta voitaisiin määrätä alhaisempi maksu ja korottaa maksua seuraavalla kerralla, mikäli yritys edelleen jatkaa kiellon rikkomista. (HE 162/1991 vp)

Kilpailunrajoituslain 8 §:n 1 momentin (480/1992) nojalla seuraamusmaksu voidaan määrätä vain kilpailunrajoituslain 4-7 §:n (480/1992) rikkomisesta, ei perustamissopimuksen 81 artiklan rikkomisesta. Markkinaoikeus on seuraamusmaksuharkinnassa siten ottanut huomioon vain kilpailunrajoituslain 6 §:n (480/1992) rikkomisen.

Kysymyksessä oleviin kilpailunrajoituslain rikkomisiin osallistuneiden yritysten menettelyä ei menettelyjen ajallinen kesto ja niiden alueellinen ulottuvuus huomioon ottaen ole pidettävä vähäisenä eikä seuraamusmaksun määräämistä kilpailun turvaamisen kannalta ole muutoinkaan pidettävä perusteettomana.

Kilpailunrajoituslain 8 §:n 2 momentissa (480/1992) säädetään, että seuraamusmaksua määrättäessä on otettava huomioon kilpailunrajoituksen laatu ja laajuus sekä sen kestoaika. Maksun suuruus on viidestä tuhannesta markasta (840,94 euroa) neljään miljoonaan markkaan (672.751,70 euroa). Jos kilpailunrajoitus ja olosuhteet huomioon ottaen on perusteltua, mainittu määrä saadaan ylittää. Maksu saa kuitenkin olla enintään 10 prosenttia kunkin kilpailunrajoitukseen osallistuvan elinkeinonharjoittajan tai näiden yhteenliittymän edellisen vuoden liikevaihdosta.

Edellä mainitussa kilpailunrajoituslain säätämiseen johtaneessa hallituksen esityksessä on säännöstä koskevissa yksityiskohtaisissa perusteluissa todettu, että säännöksessä tarkoitettu syy normaaliasteikon ylittävän maksun määräämiseen voisi olla esimerkiksi ilmeinen kilpailunrajoituksen laaja-alaisuus tai jatkuva toistaminen taikka

erityinen vahingollisuus muulle elinkeinotoiminnalle. Seuraamusmaksun määrän tulisi myös ylittää kilpailunrajoituksella mahdollisesti saavutettu hyöty. (HE 162/1991 vp)

Kilpailuvirasto ja yhtiöt ovat esittäneet erilaisia näkemyksiä siitä, miten on arvioitava puumarkkinoiden kehitystä, sääntelyä ja tietoisuutta kilpailuoikeudellisen oikeuskäytännön valossa vuosina 1997-2004.

Esitetty todistelu tukee sitä yleisestikin tiedossa olevaa käsitystä, että käsiteltävänä ajanjaksona metsänomistajia lähellä olleet järjestöt ja tiedotusvälineet - muun muassa MTK ja Maaseudun Tulevaisuus - pyrkivät vaikuttamaan puumarkkinoihin monella tavoin. Metsänomistajien ja heidän järjestöjensä toimet eivät kuitenkaan anna aihetta arvioida yhtiöiden toimia kilpailuoikeudellisesti tavanomaisesta poikkeavalla tavalla.

Kilpailurikkomukseen osallistuneen elinkeinonharjoittajan toimintaa on seuraamusmaksua määrättäessä arvioitava kysymyksessä olevan menettelyn toteutumisen ajankohtana tiedossa olleiden seikkojen ja tuolloin noudatettavina olleiden säännösten ja määräysten perusteella.

Metsäliitto ja Stora Enso ovat sekä itse yhtiöinä että Metsäteollisuus ry:n jäsenenä olleet mukana useissa kilpailuoikeudellisissa menettelyissä ja oikeudenkäynneissä jo 1990-luvulla Suomessa jayhteisön toimielimissä. Yhtiöt ovat 1990-luvulla harjoittaneet laajaa vientiä. Yhtiöiden edustajat eivät siten nyt käsiteltävänä ajanjaksona vuosina 1997-2004 ole olleet tietämättömiä kilpailulainsäädännön yritystoiminnalle asettamista vaatimuksista. Kilpailunrajoituslain tulkinnessa ei ole ollut sellaista epäselvyyttä, että yhtiön edustajilla ei olisi ollut edellytyksiä tietää, mikä on kilpailusäännösten vastaista toimintaa.

Jo kilpailuneuvoston päätöksessä 23.11.2000 on todettu: Metsäliitto Osuuskunta, Stora Enso Oyj ja UPM-Kymmene Oyj ovat merkittäviä yrityksiä, joilla on tietoa ja aikaisempaa kokemusta kilpailuoikeudellisesta soveltamiskäytännöstä. Raakapuukauppaan liittyvät kilpailuoikeudelliset kysymykset ovat olleet 1990-luvun alusta alkaen laajasti esillä ja yritykset niistä tietoisia. Sallitun ja kielletyn yhteistyön rajat ovat tulleet määritellyiksi viimeistään Kilpailuviraston vuonna 1994 antamalla poikkeuslupapäätöksellä. Jo tätä ennen yritysten on täytynyt olla perillä kartellikiellosta ja kiellettyä tietojenvaihtoa koskevasta periaatteista.

Mikkelin seutua koskeneessa asiassa, jota kilpailuneuvoston päätös 23.11.2000 ja korkeimman hallinto-oikeuden päätös 20.12.2001 koskivat, oli kysymys hyvin samanlaisesta yhtiökohtaisten tietojen vaihtamisesta kuin nyt käsiteltävänä olevassa asiassa. Yhtiöiden metsäpäälliköt ja aluejohtajat ovat jatkaneet päätösten jälkeenkin samantyyppistä yhteistoimintaa eri puolilla Suomea.

Seuraamusmaksun määräämistä koskevassa oikeuskäytännössä menettelyn keston ja laajuuden sekä moitittavuuden ja vahingollisuuden ohella huomiota on kiinnitetty myös kilpailunrajoitukseen syyllistyneiden yritysten liikevaihtoon.

Metsäliitto, Stora Enso ja UPM ovat kansainvälisesti toimivia suuryrityksiä, joiden osuus Suomen raakapuun ostomarkkinoista on ollut hallitseva jo 1990-luvulla, lähes 80 prosenttia. Sekä Metsäliiton että Stora Enson puunhankinnan vuotuinen liikevaihto Suomessa vuonna 2004 oli noin 1.000.000.000 euroa.

Esitetty selvitys osoittaa, että erityisesti metsäpäälliköiden ja aluejohtajien tapaamisissa käydyllä tietojenvaihdolla ja keskusteluilla on pyritty vaikuttamaan raakapuun tasaisen saatavuuden turvaamiseen ja yhtiöiden kannalta suotuisaan hintakehitykseen. Esitetyn näytön perusteella on vaikeaa arvioida, millaisia todellisia vaikutuksia hintakehitykseen tietojenvaihdolla ja keskusteluilla on ollut. Osa todistajista on pitänyt menettelyjä täysin vaikutuksettomina. Kilpailuvirasto on ilmoittanut, että se ei ole tutkinut esityksensä kiellettyjen kilpailunrajoitustoimien markkinavaikutuksia, mutta Kilpailuvirasto on pitänyt oletettavana, että markkinavaikutuksia on ollut. Esitetyn selvityksen perusteella ei ole mahdollista arvioida, millaisia hintavaikutuksia menettelyillä on ollut tai millaista taloudellista hyötyä yhtiöt ovat mahdollisesti saaneet toiminnallaan.

Huomioon ottaen edellä esitetty kilpailunrajoituksen laadusta, laajuudesta ja kestoajasta - vaikka toiminnan mahdollisesti tuottamasta taloudellisesta hyödystä ei olekaan esitetty selvitystä - on perusteltua ylittää kilpailunrajoituslain 8 §:n 2 momentissa (480/1992) säädetty niin sanottu normaaliasteikko.

Oikeuskäytännössä on katsottu, että kilpailunrajoituslain 8 §:n 2 momentissa (480/1992) tarkoitettuna, seuraamusmaksun enimmäismäärään vaikuttavana edellisen vuoden liikevaihtona on pidettävä markkinaoikeuden päätöstä edeltävän vuoden liikevaihtoa. (KHO 2009:83.)

Metsäliitto-konsernin kokonaisliikevaihto vuonna 2008 oli noin 6.434.000.000 euroa. Stora Enson kokonaisliikevaihto vuonna 2008 oli noin 11.028.800.000 euroa. Kilpailunrajoituslain 8 §:n 2 momentissa (480/1992) tarkoitettu seuraamusmaksun enimmäismäärä on siten Metsäliiton osalta 643.400.000 euroa ja Stora Enson osalta 1.102.800.000 euroa.

Kilpailunrajoitustoimet ovat kestäneet pitkän ajan, yli seitsemän vuotta ja toiminta on ollut valtakunnallista. Metsäliitto, Stora Enso ja UPM ovat kansainvälisiä suuryrityksiä, joiden osuus Suomen raakapuukaupasta on ollut vuosituhaten vaihteessa lähes 80 prosenttia. Yritysten liikevaihdot ovat olleet huomattavat. Kilpailuviraston poikkeuslupapäätöksessä 4.3.1994 yhtiöitä on nimenomaisesti kielletty harjoittamasta tarjouskartellitoimia, muun muassa elinkeinonharjoittajien tai yksittäisten puukauppojen hinta- ja määrätietojen vaihtoa. Yhtiöille on aiemminkin, vuonna 2001 määrätty seuraamusmaksu samantapaisesta toiminnasta kuin nyt on kysymyksessä, mutta yhtiöt ovat jatkaneet vastaavia toimia tämän jälkeenkin. Kaikki nämä syyt ovat seuraamusmaksua korottavia tekijöitä. Toisaalta on otettava huomioon, että kilpailunrajoituksista aiheutuneesta taloudellisesta hyödystä ei ole selvitystä.

Kilpailunrajoituslain 8 §:n 2 momentissa (480/1992) tarkoitettu seuraamusmaksun enimmäismäärä on Metsäliiton osalta yli puoli miljardia euroa ja Stora Enson osalta yli miljardi euroa. Markkinaoikeus harkitsee sekä Metsäliitolle että Stora Ensolle määrättävän seuraamusmaksun määräksi ennen kilpailunrajoituslain 8 §:n (318/2004) soveltamista 30.000.000 euroa.

Kilpailunrajoituslain 8 § (318/2004)

Markkinaoikeus voi kilpailunrajoituslain 8 §:n (318/2004) nojalla alentaa elinkeinonharjoittajalle 7 §:n nojalla määrättävää seuraamusmaksua tai jättää seuraamusmaksun määräämättä, jos elinkeinonharjoittaja on

merkittävästi avustanut Kilpailuvirastoa kilpailunrajoituksen selvittämisessä. Ennen kilpailunrajoituslain muuttamista 1.5.2004 alkaen (318/2004) seuraamusmaksun määräämisestä säädettiin lain 8 §:ssä (480/1992).

Kilpailuvirasto on esittänyt, että Metsäliitolle määrättävää seuraamusmaksua alennetaan 30 prosenttia. Metsäliitto on vaatinut sille määrättävän seuraamusmaksun alentamista 75 prosenttia.

Metsäliiton Kilpailuviraston avustamisesta esitetyn selvityksen perusteella markkinaoikeudella ei ole aihetta arvioida alennuksen määrää toisin kuin Kilpailuvirasto esityksessään on tehnyt. Markkinaoikeus arvioi näin ollen oikeaksi alentaa Metsäliiton seuraamusmaksua 30 prosenttia.

Seuraamusmaksu

Kilpailunrajoituslain 8 §:n 2 momentissa (480/1992) tarkoitetun seuraamusmaksun määräksi tulee siten Metsäliiton osalta 21.000.000 euroa ja Stora Enson osalta 30.000.000 euroa.

Oikeudenkäyntikulut

Hallintolainkäyttölain 74 §:n 1 momentin mukaan asianosainen on velvollinen korvaamaan toisen asianosaisen oikeudenkäyntikulut kokonaan tai osaksi, jos erityisesti asiassa annettu ratkaisu huomioon ottaen on kohtuutonta, että asianosainen joutuu pitämään oikeudenkäyntikulunsa vahinkonaan. Harkittaessa julkisen asianosaisen korvausvelvollisuutta on pykälän 2 momentin mukaan otettava erityisesti huomioon, onko oikeudenkäynti aiheutunut viranomaisen virheestä. Pykälän 3 momentin mukaan yksityistä asianosaista ei saa velvoittaa korvaamaan julkisen asianosaisen oikeudenkäyntikuluja, ellei yksityinen asianosainen ole esittänyt ilmeisen perusteetonta vaatimusta.

Kun otetaan huomioon asian lopputulos, ei ole hallintolainkäyttölain 74 §:n 1 momentissa tarkoitetulla tavalla kohtuutonta, että Metsäliitto ja Stora Enso joutuvat pitämään oikeudenkäyntikulunsa vahinkonaan. Koska Metsäliiton ja Stora Enson ei voida katsoa esittäneen asiassa ilmeisen perusteetonta vaatimusta, niitä ei voida määrätä korvaamaan Kilpailuviraston oikeudenkäyntikuluja.

MARKKINAOIKEUDEN RATKAISU

Markkinaoikeus määrää

Metsäliitto osuuskunnan maksamaan valtiolle kilpailunrikkomismaksuna 21.000.000 euroa;

Stora Enso Oyj:n maksamaan valtiolle kilpailunrikkomismaksuna 30.000.000 euroa.

Markkinaoikeus hylkää asiassa esitetyt muut vaatimukset ja oikeudenkäyntikuluvaatimukset.

MUUTOKSENHAKU

Tähän päätökseen saa hakea muutosta valittamalla korkeimpaan hallinto-oikeuteen. Kilpailunrajoituksista annetun lain 21 §:n 2 momentin nojalla markkinaoikeuden päätöstä on valituksesta huolimatta noudatettava, jollei korkein hallinto-oikeus toisin määrää.

Asian ovat ratkaisseet markkinaoikeuden lainoppineet jäsenet Kimmo Mikkola, Maarit Lindroos-Kokkonen ja Jussi Karttunen sekä asiantuntijajäsen Janne Holopainen.